

HAASTE

Vaikuttajana Anne Alvesalo-Kuusi **s.4**

Turvallisuuspuhe lisääntynyt **s.7**

Vartijat nuorten kohtaajina **s.12**

Koulujen työrauhaongelmat **s.18**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Uusi kontrolli?

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA Rikoskontrolli on vallan- käyttöä

Riikka Kostiainen

Haastateltavana on oikeussosiologian professori **Anne Alvesalo-Kuusi**. Hän muistuttaa, että lainsäädäntö on poliittinen prosessi, jossa eri näkökulmat kamppailevat. Myös oikeustieteen opiskelijoille on tärkeä opettaa lainsäädännön syntyprosessi.

7 Turvallisuuspuhe lisääntynyt lainsäädäntötyössä

Holkeri, Peltoniemi & Alvesalo-Kuusi

Turvallisuudesta on muodostunut vastaansanomaton arvo, jonka avulla lähes mikä tahansa ilmiö voidaan esittää uhkaavana ja siten kontrolloitavia vaativana. Turun yliopiston projektin ensimmäisten tulosten mukaan turvallisuuden mainitseminen hallituksen esityksissä on lisääntynyt huomattavasti vuodesta 1991 vuoteen 2017.

10 Yksityisen turvallisuusalan rooli yhteiskunnassa?

Jyri Paasonen

Yksityisen turvallisuusalan kasvu on synnyttänyt keskustelua ja tutkimusta.

12 Kauppakeskuksen järjestyksenvalvoja nuorten kohtaajana

Pauliina Lampela

Vuodesta 2012 alkaen Nuorten Palvelu ry. on tehnyt työtä kauppakeskusten ja vartiointialan yritysten kanssa tavoitteenaan parantaa tiloissa aikaansa viettävien nuorten ja tilojen henkilökunnan välistä kanssakäymistä.

14 Etninen profilointi ongelma

Riikka Kostiainen

Pysäytety-hankkeen tutkimuksen mukaan rodullistettuihin vähemmistöihin kohdistuu valvontaa monissa kaupunkitiloissa.

15 Kontrollikäytännöt lasten- suojelulaitoksissa

Susanna Hoikkala

Lastensuojelulaitosten kontrollikäytäntöjen puutteet ovat lainsäädäntöuudistusten kohteina, mutta myös kontrollitoimenpiteiden konkreettinen ohjaus, tapauksien tilastointi, valvonta ja vakiintuneet työskäytännöt kaipaavat ravistelua.

18 Koulujen työrauhaongelmat – mallia Yhdysvalloista?

Sari Vesikansa

Puheenvuorossa arvioidaan Yhdysvalloissa koulujen järjestyksenhallinnassa sovelletun nollatoleranssin vaikutuksia ja kurinpitotajatteluja Suomessa.

20 Eväitä vapauteen

Kaisa Pastila

Vankiperheiden leirillä katsotaan tulevaisuuteen ja huolehditaan siitä, että myös lapsilla on kaikki hyvin.

23 Kulttuurista tukea romani- vangeille

Riikka Kostiainen

Romanien parissa tehtävän vankilantyon historiaa ja nykytilannetta esiteltiin loka-kuussa pidetyssä seminaarissa. Tällaisen työn tarve on ilmeinen.

24 Rikollisen hyvä työllisyshanke

Jukka Viljanen

Vapautuvan vangin työllistyminen tukee hänen sijoittumistaan yhteiskuntaan ja vähentää rikosten uusimista. Vankeusai-ka mahdollisuutena! -hankkeessa on kehitetty konkreettisia työmuotoja vankien työllistymisen edistämiseksi.

26 Uhrin tarpeet paremmin huo- mioon rikosprosessissa

Elina Ruuskanen

Oikeusministeriön työryhmä ehdottaa lukuisia hyviä käytäntöjä rikosoikeudellisten menettelyjen eri vaiheisiin sekä säännöllistä koulutusta uhrin kohtaamisesta, kohtelusta, oikeuksista, suojeletoimista ja trauman vaikutuksista uhriin.

28 Seksuaalista väkivaltaa koke- neille nuorille apua ja tukea

Sonja Tanttari

Tyttöjen Talon Otava-hankkeessa on levitetty ohjaavaa, tukevaa ja vakauttavaa auttamismallia, joka on suunnattu nuorille seksuaaliväkivallan uhreille.

29 Ennaltaehkäisy painopisteeksi

Anni Ahtola & Iina Yläpihlajanniemi

SeriE-hanke tarjoaa maksutonta, matalan kynnyksen tukipalvelua henkilöille, joilla on huoli lapsiin kohdistuvista fantasioista ja mieltymyksistään.

32 Hyvä rikosentorjuntahanke päättyi Forssan väkivaltaisuu- det

Saija Sambou

Kansallisen rikosentorjuntakilpailun voitti Forssan yhteisösovittelun malli.

34 Bunkkeritiimi kohtaa nuorten pitkittyneitä konflikteja

Julia Saarholm & Heikki Turkka

Aseman Lapset ry:n Bunkkeritiimi työskentelee nuorten rikosten ja konfliktien parissa. Tiimin työmuotoja ovat katusovittelu-, K-0- sekä Pasila-hanke.

36 Kansainvälinen rikosluokitus auttaa maiden vertailussa

Kimmo Haapaniemi

Luokituksen tarkoituksena on parantaa kansainvälisten rikostilastojen laatua, yhtenäistää rikostilastoja ja helpottaa kansainvälisten tietojen vertailtavuutta.

38 KRIMINOLOGIA Martti Lehti & Reino Sirén: Alkoholin ja väkivallan ajaton yhteys

40 RIKOSENTORJUNTA Minna Piispa: Rikosentorjunnan panokset

42 AJASSA

46 KYBERRIKOKSET Mikael Albrecht: Psykologia – kyber- rikollisen uusi työkalu

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikoksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikoksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen

Yhteystiedot

Osoite: Eteläesplanadi 10,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Jussi Tapani (pj.)
Ilppo Alatalo
Rikosseuraamuslaitos
Mikael Albrecht
Tietoturva-asiantuntija
Ville Hinkkanen
Oikeusministeriö
Juha-Mikko Hämäläinen
Helsingin syyttäjänvirasto
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Satu Laukkanen
Espoon kaupunki
Anna Liakka
Kotkan kaupunki
Elina Pekkarinen
Nuorisotutkimusverkosto
Minna Piispa
Rikoksentorjuntaneuvosto
Karoliina Suonpää
KRIMO / Helsingin yliopisto

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Riikka Kostiainen

Tilauhinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Painotalo Plus Digital

18. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkkolehti)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ P Ä I V I H O N K A T U K I A

Turvassa vai turvallistettuna?

Voidakseen hyvin ihmisen täytyy tuntea olevansa turvassa. Inhimillinen turvallisuus ilmenee yksilön luottamuksena muihin ihmisiin ja sosiaaliseen ympäristöön. Turvallista arkea elävän ihmisen ei tarvitse pelätä joutua kokemaan syrjintää, väkivaltaa tai kaltoinkohtelua.

Kiihtyvät yhteiskunnalliset ja globaalit muutokset vaikuttavat inhimilliseen turvallisuuteen. Yhteiskuntien kiihtyvä eriarvoistuminen voi näkyä ja tuntua köyhyyden ja osattomuuden kokemuksina. Maailmassa on turvattomia alueita, joilta monet ovat joutuneet lähtemään pois etsimään paremman elämän edellytyksiä.

Julkisissa keskusteluissa näitä ilmiöitä käsitellään joskus tavalla, joita tutkijat ovat nimittäneet turvallistamiseksi. Käsite kuvaa sitä, miten joidenkin ihmisryhmien vaikeita elämäntilanteita ei nähdä rakenteellisina kysymyksinä, vaan niihin suhtaudutaan pikemminkin turvallisuusuhkina. Ratkaisuksi esitetään rangaistuksia ja kontrollin tiukentamista. Tässä lehdessä turvallistamisen prosesseja ja kontrollin kiristymistä analysoidaan esimerkiksi maahanmuuton hallinnoinnissa tai siinä, miten kouluissa vastataan oppilaiden häiriökäyttäymiseen.

Turvallistaminen voi johtaa siihen, että lisääntyvään eriarvoistumiseen aletaan vastata kontrollia kiristämällä. Turvallistamisen kohteeksi joutuneiden ihmisten turvallisuudentunteita tällainen kohtelu paranna, vaan käy päin vastoin. Samalla turvallisuusuhkien korostaminen vahvistaa epäluottamuksen ilmapiiriä, pelkoja ja eri ihmisryhmien välisiä jännitteitä.

On tärkeää kysyä ja analysoida, keneen kontrolli kohdistuu ja millaisin seurauksin, eli tarkastella tätä kysymystä yhdenvertaisuuden näkökulmasta, kuten professori **Anne Alvesalo-Kuusi** toteaa tämän lehden vaikuttajahaastattelussa.

Kontrollia ja puuttumista myös tarvitaan, jotta yhteiskunnat voivat toimia enustettavasti. **Pauliina Lampinen** kirjoittaa tässä lehdessä, että nuorille säännöt ja niiden valvonta voivat merkitä turvaa ja turvallisten aikuisten kohtaamista. Tärkeää tässä on kunnioittava vuorovaikutus ja nuorten arvostava kohtaaminen myös niissä tilanteissa, joissa heidän käyttäytymistään rajoitetaan.

P.S.

Tämä oli viimeinen pääkirjoitukseni Haaste-lehdessä. Kiitän aktiivista toimitusneuvosta, kaikkia lehteen kirjoittaneita asiantuntijoita ja avustajia sekä erityisesti toimitussihteeri Riikka Kostiaista rautaisesta ammattilaisuudesta. Haaste on upea tutkimus- ja muun asiantuntijatiedon ja keskustelun foorumi. Kiitän rikoksentorjuntaneuvostoa mahdollisuudesta kulkea kanssanne tämän kolmen vuoden matkan.

Rikoskontrolli on vallankäyttöä

Oikeussosiologian professori **Anne Alvesalo-Kuusi** Turun yliopistosta tutkii kontrollia ja vallankäyttöä. Hän muistuttaa, että lainsäädäntö on poliittinen prosessi, jossa eri näkökulmat kamppailevat. Myös oikeustieteen opiskelijoille on tärkeä opettaa lainsäädännön syntyprosessi.

Professori Anne Alvesalo-Kuusi Turun yliopiston oikeustieteellisestä tiedekunnasta kiteyttää, että oikeussosiologiassa on kyse oikeuden hahmottamisesta osana yhteiskuntaa.

– Olemme kiinnostuneita siitä, miten oikeutta rakennetaan ja tuotetaan yhteiskunnallisissa käytännöissä. Tutkimme esimerkiksi sitä, miten yhteiskunnassa vaikuttavat arvot ja asenteet ja poliittinen ilmapiiri näkyvät sekä lainsäädännössä että lain soveltamisessa ja toisaalta sitä, minkälaisia vaikutuksia sääde-tyllä lailla on yhteiskuntaan.

Alvesalo-Kuusi kertoo, että Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa oikeussosiologian oppiaine

on painottunut nimenomaan virallisten normien empiiriseen tutkimukseen. Laajemmin ajateltuna oikeussosiologiaan kuuluu myös epävirallisen oikeuden tutkimus, esimerkiksi alakulttuurien oikeusjärjestelmät. Kriminologian opetus tiedekunnassa painottuu kontrollin tutkimukseen eikä esimerkiksi rikollisuuden syihin.

– Näen, että oikeustieteellisessä tiedekunnassa on tärkeää kouluttaa tulevia juristeja ymmärtämään työvälintään, virallista oikeutta, muustakin kuin perinteisen lainopin näkökulmasta. Monet juristit toimivat lainvalmistelijoina ministeriöissä, ja siksi on tärkeää pohtia myös lakien suhdetta ympäröivään

todellisuuteen eikä pelkää todellisuuden sisäistä maailmaa.

Viime vuonna oikeussosiologian erikoistumisjakso palkittiin Turun yliopiston parhaana kurssina. Kurssilla opiskelijat valitsevat jonkin lakihankkeen, jonka syntyhistorian tutkivat ja arvioivat kuulemisprosessia sekä lainvalmistelun laatua. Kurssiin kuuluu simuloitu valiokuntakäsittely, jossa toiset opiskelijat esittävät lakia puoltavia asiantuntijoita ja toiset puolestaan argumentoivat lakiehdotusta vastaan.

– Opiskelijat ovat aina yllättyneitä, kun he havaitsivat, minkälaista poliittista vääntöä ja minkälaisia kompromisseja lainvalmisteluun

liittyi. Kurssin aikana he oppivat ymmärtämään, että hallituksen esitys on loppujen lopuksi poliittinen asiakirja ja että oikeudellisesti hankalasti tulkittavien tai ristiriitaisten lakipykälien taustalla saattaa olla poliittinen kompromissi. Uskoakseni lain syntyprosessin hahmottaminen tekee oikeustieteen opiskelun mielekkäämmäksi ja opiskelijoista parempia juristeja, vaikkeivat he päätyisikään oikeussosiologiin tehtäviin.

TALOUSRIKOSSÄÄNTELY ESIMERKINÄ POLITIIKAN VAIKUTUKSESTA

Professori Anne Alvesalo-Kuusen uran punainen lanka on ollut kontrollin ja yhteiskunnallisen vallankäytön tut-

Professori Anne Alvesalo-Kuusi on innoissaan Turun yliopistossa kehitteillä olevasta työkalusta, jonka työnimi on LATAAMO. Lainvalmisteluaineistoa hyödyntävää hakukonetta rakennetaan yhteistyössä oikeustieteen tutkijoiden, opiskelijoiden ja koodareiden kanssa. Hakukone helpottaa mm. kokotekstihakua eduskunnan ja valtioneuvoston tekstitietokannoista. Prototyypin perusteella hän uskoo siitä tulevan erinomainen työkalu tutkijoille, opiskelijoille, juristeille, toimittajille ja kansalaisille yleisimminkin.

kimus. Rikosoikeus on mitä suurimmissa määrin vallankäyttöä ja siihen liittyy yhteiskunnan valtasuhteet.

– Kriminalisointiprosessista lähtien rikosoikeuteen liittyy vallankäyttöä: mitkä ilmiöt määritellään siinä määrin vahingollisiksi, että niihin reagoidaan rikosoikeuden keinoin ja mitkä taas ei. Vallankäyttö näkyy myös siinä, miten eri rikoksiin reagoidaan ja missä määrin niihin laitetaan tutkintaresursseja sekä minkälaiseksi rangaistuskäytäntö muotoutuu. Esimerkiksi työturvallisuusrikoksen rangaistusmaksimi on melko lievä suhteessa siihen, minkälaisia seurauksia näillä rikoksilla voi olla. Tapauksissa voi olla kyse jopa siitä, että työturvallisuus on laiminlyöty harkitusti, kustannus-hyöty-analyysiin perustuen.

Hän arvioi, että lainsäädäntöprosesseissa valtaa käytetään hyvin konkreettisesti. Esimerkiksi juuri oikeushenkilön rangaistusvas-

tuun säätämisen prosessissa kamppailivat työnantajien ja työntekijöiden näkökulmat: lakiehdotukseen annetuissa lausunnoissa työnantajaorganisaatiot vastustivat sitä, että yrityksiä voitaisiin rangaista, ja työntekijäjärjestöt puolestaan näkivät yhteisöskon tärkeäksi.

Talousrikostorjunta ylipäätään on Alvesalo-Kuusen mukaan hyvä esimerkki poliittisen päätöksenteon merkityksestä rikoskontrollissa. Ensimmäinen valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmasta tehtiin vuonna 1996. Päätöksen taustalla oli 90-luvun alun vaikea taloudellinen tilanne: lama, työttömyys, rahamarkkinoiden sääntelyn vapauttaminen, pankkikriisi ja ilmitulleet isot talousrikokset.

– Tilanne oli huono ja kaikki halusivat olla talousrikostorjunnan eturintamassa. Useat lakimuutokset ja viranomaisyhteistyön lisääminen

olivat silloin selvästi seurausta poliittisesta päätöksenteosta. Talousrikostutkinta tehostui ja muuttui normaaliksi poliisitoiminnaksi. Mutta kun taloudessa alkoi vuosituhannen taitteessa mennä paremmin, poliitikkojen huomio kiinnittyi muihin asioihin ja lisäbudjetilla allokoituja talousrikostutkinnan resursseja alettiin käyttää muiden poliisitehtävien hoitoon. Myös talousrikollisuuden käsite yritettiin vesityttää väittämällä esimerkiksi, että myös huumorikollisuus on talousrikollisuutta, koska siitä saa taloudellista hyötyä. Talousrikostorjunnan ideana oli kuitenkin, että se kiinnittyy yritystoiminnan puitteissa tehtyyn rikollisuuteen.

Anne Alvesalo-Kuusi teki väitöskirjansa talousrikostorjunnasta ja työskenteli Poliisiammattikorkeakoulussa 2000-luvun vaihteessa. Oikeus-lehdessä julkaistussa artikkelissa hän kuvasi kollegansa kanssa, miten talousrikostutkijoiden määrä oli

yhtäkkiä vähentynyt. Tietojen julkaisemisesta seurasi vihaisia puheluja ministeriön johdolta, mutta talousrikostutkinnan resursseja ryhdyttiin seuraamaan tarkemmin. Hän arvioi, että vaikka talousrikostutkinnan infrastruktuuri on 1990-luvun alkuun verrattuna vahva, siihen osoitettujen resurssien vähentäminen on jatkuva, poliittiselle ailahtelulle altis riski.

Tutkimustyön ohessa Alvesalo-Kuusi teki yhdessä poliisien kanssa ensimmäisen talousrikostutkinnan käsikirjan, jota jaettiin myös muille viranomaisille. Talousrikostutkinnassa ei ollut vaikeaa syyllisen löytäminen vaan se, minkä rikoksen tunnusmerkistön teko täyttää. Hän oli kehittämässä myös talousrikollisuuden käsitteen määritelmää ja talousrikosten tilastointia.

Talousrikostutkinnan ja työturvallisuusrikosten jälkeen hän on tutkinut mm. turvapaikkahakemusten kä-

Muutos näkyy myös siinä, miten suomalainen humaani ja rationaalinen kriminaalipolitiikka kyseenalaistetaan joissakin keskusteluissa, sanoo professori Anne Alvesalo-Kuusi.

→ sittelystä. Tätä koskeva tutkimusraportti julkaistiin keväällä ja se osoitti Maahanmuuttoviraston tulkintalinjan tiukentuneen.

– Lainsäädäntö on siis poliittinen prosessi, mutta lain soveltamisen ei teoriasa pitäisi olla poliittista päätöksentekoa. Käytännössä ratkaisuihin ja lain tulkintaan vaikuttavat kuitenkin se teksti, missä viranomaiset, esimerkiksi Maahanmuuttoviraston virkamiehet toimivat, hän toteaa.

KONTROLLIN HYÖTY-HAITTAPUNNINTA ON TÄRKEÄÄ

Tällä hetkellä Anne Alvesalo-Kuusi on mukana Suomen Akatemian tutkimushankkeessa, jossa Turun yliopiston tutkimusryhmä selvittää, millä tavoin ja missä määrin turvallisuudesta puhutaan hallituksen esityksissä ja mitkä ilmiöt on alettu määritellä turvallisuuden kautta, ketkä koetaan turvallisuusuhkina ja keitä ei, ja miten ja mihin määritelyihin uhkiin sitten reagoidaan ja toisaalta mihin ei (ks. s. 7).

– Vaikuttaa siltä, että turvallisuuspuhe ja rikoksentorjunta on tullut ennen näkemättömästi tämän hallituksen agendalle. Se on sinänsä hyvin poikkeuksellista, koska Suomessa ei rikollisuutta ole kovin paljon nostettu puoluepoliittiselle agendalle verrattuna joihinkin muihin teollistuneihin länsimaihin.

Hän arvioi politiikan taustalla olevan laajoja ilmiöitä, jotka eivät koske vain Suo-

mea. Kyse on turvallistamista, turvallisuuspuheesta ja turvallisuuden markkinaistumisesta. Lainsäädäntötyötä ei ole aiemmin turvallisuuspuheen näkökulmasta tutkittu, mutta esimerkiksi **Hille Koskela** on tutkinut turvallistamisilmiötä yhteiskunnassa ja pelkokierrettä. Oikeussosiologina hän näkee turvallistamiskehityksen tutkimuksen myös lainsäädännön tasolla tärkeäksi.

– Kontrollin kohdistumisessa on uutena ilmiönä nähtävissä ulkomaalaislaissa tapahtuneet kiristykset ja muutokset käytännössä. Kyse ei välttämättä ole siitä, että jokin ilmiö määritellään rikokseksi vaan siitä, miten kontrollia tiukennetaan. Tiettyjä ihmisryhmiä määritellään uhkaksi, ja sitten tähän uhkaan reagoidaan eri keinoin ja pyritään pääsemään siitä eroon. Keinona voi olla esimerkiksi välillisesti oikeusavun heikentäminen.

Tällä hetkellä ilmeisin kontrollia koskeva muutos on Alvesalo-Kuusen mukaan nimenomaan uhkien määrittelytapa ja se, että rikollisuus ylipäätään nostetaan politiikan keskiöön. Hän arvioi, että myös perinteinen rikollisuus nähdään nykyään suurempana uhkana kuin aikaisemmin, ja siksi pidetään tarpeellisena reagoida rikollisuuteen kovin keinoin. Näkemystä perustellaan kansan oikeustajulla, vaikka Suomessakin tehdyt tutkimukset eivät anna viitteitä, että ihmiset selvästi vaativat kovempia rangaistuksia. Toiset ilmiöt puolestaan jää-

vät hämmästyttävän vähälle huomiolle mediassa kuten Danske Bankin rahanpesututkinta. Hänen mielestään on usein täysin suhteetonta, mistä asioista ollaan huolissaan ja mistä ei.

– Muutos näkyy myös siinä, miten suomalainen humaani ja rationaalinen kriminaalipolitiikka kyseenalaistetaan joissakin keskusteluissa. Suomalaista kriminaalipolitiikka on arvostettu kansainvälisesti juuri sen vuoksi, että se on ollut tutkimukseen perustuva. Toisaalta kriminaalipolitiikan kritiikki on täysin ristiriidassa sen kanssa sen yleisen trendin kanssa, että päätöksentekoa pitäisi perustua tutkimukseen, hän pohtii.

– Edelleen on tärkeää punnita syvällisesti kaikki ne hyödyt ja haitat, mitä tiukentuvalla kontrollilla voidaan saavuttaa, ja lisäksi pitäisi tarkastella kriminaalipolitiikan yhdenvertaisuutta. Pitää myös tarkoin harkita, minkälaisen ilmiöiden tutkintaan käytämme edelleen arvostettua ja hyvää suomalaista poliisia. Tutkintapanosten pitäisi olla suhteessa siihen, minkälaista vahinkoa saadaan aikaiseksi erilaisilla rikokseksi määritellyillä teoilla.

Professori Alvesalo-Kuusi ei kuitenkaan usko, että tutkimustiedon kyseenalaistaminen kriminaalipoliittisessa päätöksenteossa olisi pysyvä ilmiö. Turun yliopistossa on meneillään tutkimushanke siitä, miten tutkittua tietoa on hyödynnetty kriminaalipoliittisissa lakihankkeissa 25

vuoden ajalla. Tutkimushankkeessa tehdään dokumenttianalyysia ja myös haastatteluja.

– Näyttää kovan kriminaalipolitiikan haittapuolista on paljon esimerkiksi Isosta-Britanniasta, Yhdysvalloista ja Uudesta-Seelannista. Eriyksen ongelmallista kehitys on ollut, kun rikoskontrollia on ryhdytty teollistamaan. Esimerkiksi Yhdysvalloissa osa vankiloista on yksityisiä, ja useissa maissa on toteutettu poliisitoimintojen yksityistämistä. Julkisen vallan tehtävien, erityisesti rikoskontrollin siirtäminen yksityisille toimijoille, markkina-perustaisen toimintalogiikan armoille, on kyseenalaista, hän painottaa.

– En näe syytä, miksi suomalaisessa kriminaalipolitiikassa lähdetäisiin toistamaan niitä virheitä, joita muualla on tehty.■

■ EMMA HOLKERI, NEA PELTONIEMI & ANNE ALVESALO-KUUSI

Turvallisuuspuhe lisääntynyt lainsäädäntötyössä

Turvallisuudesta on muodostunut vastaansanomaton arvo, jonka avulla lähes mikä tahansa ilmiö voidaan esittää uhkaavana ja siten kontrollitoimia vaativana. Turvallisuutta käytetään myös lainsäädännön kontekstissa esimerkiksi rajoittamaan yksilöiden perusoikeuksia. Turun yliopistossa käynnissä olevan projektin ensimmäisten tulosten mukaan turvallisuuden mainitseminen hallituksen esityksissä on lisääntynyt huomattavasti vuodesta 1991 vuoteen 2017. Projektissa keskitytään seuraavaksi tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin lakimuutosten perustelemista turvallisuudella.

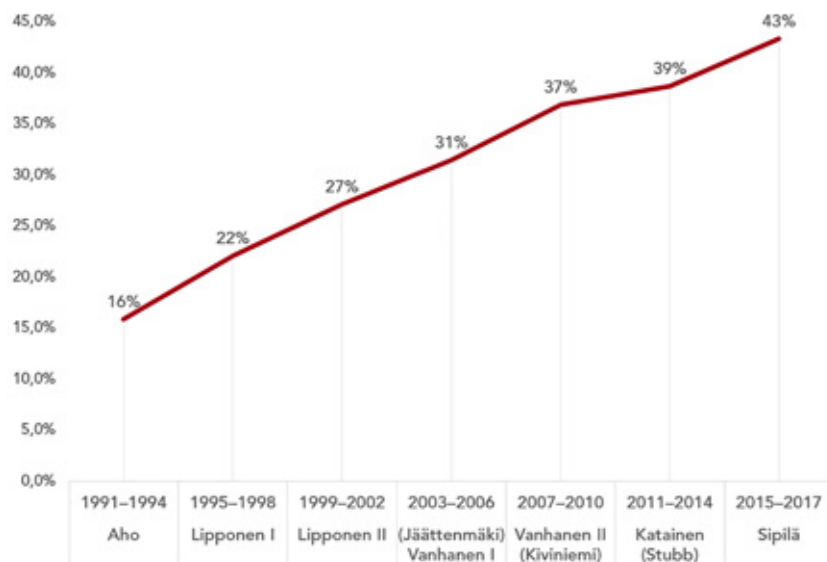

Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusprojektissa ”Turvallistaminen suomalaisessa lainsäädännössä” tutkitaan, kuinka laajasti ja millä tavoin turvallisuus esiintyy hallituksen lakiesityksissä. Erityisesti tarkastellaan lakimuutosten perustelemista turvallisuudella. Projektin on osa Suomen Akatemian rahoittamaa konsortiota ”Laws of Surveillance and Security: Constitutional limits, legislative discourses and transnational influences” (LOSS).

Analyysin kohteena on lähes 7000 lakiesitystä hallituskausittain 27 vuoden ajalta, vuodesta 1991 vuoteen 2017. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa tarkasteltiin turvallisuuspuheen yleisyyttä hallituksen esityksissä. Turvallisuuspuhetta sisältäviksi esityksiksi luokiteltiin hallituksen esitykset, joissa mainittiin sana ”turvallisuus”, eikä maininta jäänyt vain teknisluonteiseksi tai kokonaisuuden kannalta epäolennaiseksi sivuhuomioksi. Turvallisuuspuheen ohella tarkasteltiin muun muassa hallitusten esitysten hyväksymistä ja hylkäämistä, perustuslakivaliokunnalta pyydettyjen lausuntojen määrää, ihmisoikeusmainintojen yleisyyttä sekä sääntelyn perustelemista kansallisilla ja ylikansallisilla tarpeilla.

TURVALLISUUSPUHE ON YLEISTYNYT HALLITUKSEN ESITYKSISSÄ

Tulosten mukaan turvallisuuden mainitseminen hallituksen lakiesityksissä on yleistynyt merkittävästi 90-luvun alusta nykyhallituksen aikaan. Ahon hallituksen aikana annetuista esityksistä vain joka kuudennessa mainittiin turvallisuus, kun taas Sipilän hallituksen ensimmäisten kolmen vuoden aikana antamista esityksistä yli 40 % sisälsivät turvallisuuspuhetta (kuva 1). Tämä on yksi keskeisimpiä tuloksia loppuvuodes-

Kuvio 1. Turvallisuuspuhetta sisältävien hallituksen lakiesitysten osuus kaikista hallituskauden aikana annetuista lakiesityksistä ajanjaksolla 1991–2017, n= 6859.

ta julkaistavassa aineistoraportissa.

Turvallisuuspuheen lisääntymisestä ei kuitenkaan voida tehdä johtopäätöksiä turvallisuuden tason tai sen subjektiivisen kokemuksen muutoksista yhteiskunnassa. Turvallisuutta ja sen kokemista on tutkittu lukuisin eri tavoin, esimerkiksi kyselytutkimuksilla rikollisuuden pelosta, rikosuhrikokemuksista, luottamuksesta poliisiin ja kanssaihmiisiin, taloudellisen tilanteen vakaudesta sekä eriarvoisuuden kokemuksista. Turvallisuuskokemuksista saadaan erilaisia tuloksia sen mukaan, miten kysymykset muotoillaan, mitä asioita painotetaan ja keneltä turvallisuudesta kysytään. Toiselle turvallisuuden tunnetta saattaa tuottaa tieto siitä, että valtio rahoittaa terrorismin torjuntaa, toiselle taas tieto siitä, että hyvinvointipalveluista ja koulutuksesta ei leikata. Tästä moninaisuudesta johtuen ei ole mahdollista tyhjentävästi

sanoa, mihin suuntaan turvallisuus ja sen kokeminen Suomessa ovat kehittyneet tutkimuksen 27 vuoden aikana. Voidaan kuitenkin olettaa, että turvallisuuspuheen tasainen lisääntyminen lakiesityksissä sekä turvallisuusuhkien esille nostaminen politiikassa ja mediasa ovat tekijöitä, jotka heijastuvat turvallisuusympäristöön ja siihen, miten kansalaiset sen kokevat. Tästä syystä ilmiötä onkin erityisen mielenkiintoista tutkia.

TURVALLISUUS VASTAANSANOMATTOMANA ARVONA

Perinteisesti turvallisuudella on viitattu yhtäältä valtioiden sisäiseen ja toisaalta niiden ulkoiseen turvallisuuteen ja tarkastelun keskiössä ovat olleet poliisi ja armeija. Sisäisten ja ulkoisten uhkien välinen raja on kuitenkin hämärtyneet, turvallisuuden kentällä on valtavasti toimijoita ja turvallisuudesta on kehitty-

Turvallisuus näyttäytyy retorisenä aseena, jota voidaan käyttää tiettyjen asioiden edistämiseen ja toisaalta unohtaa toisten yhteydessä.

nyt bisnes. Turvallisuus on laajentunut perinteisestä kansainvälisen politiikan kontekstista osaksi kaikkea poliittista toimintaa ja osaksi kaikkia elämänalueita – maanpuolustuksellisesta turvallisuudesta mm. talouteen, ympäristöön, sosiaalisiin suhteisiin, terveyteen ja ruokaan.

Turvallistaminen (securitization) liittyy juuri tähän. Lukuisat tutkijat tarakoittavat turvallistamisella sitä, että jokin yhteiskunnallinen ilmiö irrotetaan alkuperäisestä kontekstistaan ja määritellään retorisesti turvallisuuskysymykseksi. Ilmiö alkaa näyttäytyä uhkaavana, ja tämän uhkakuvan avulla voidaan oikeuttaa poikkeuksellisia toimia ilmiön kontrolloimiseksi. Näiden toimien vastustaminen on poliittisesti vaikeaa, sillä toimia ei hahmoteta poikkeukselliseksi juuri turvallisuudella kehystämisen johtuen. Aikalaisanalyytisissä tutkimuksissa turvallisuutta onkin kuvattu vastaansanomattomaksi arvoksi. Turvallisuus näyttäytyy retorisenä aseena, jota voidaan käyttää tiettyjen asioiden edistämiseen ja toisaalta unohtaa toisten yhteydessä.

Vaikka turvallistaminen ja turvallisuuden laajentuminen eri elämänalueille ovat tutkittuja ilmiöitä, suomalainen lainsäädäntötyö on jäänyt yllättäen vaille tutkimuksellista huomiota. Lainsäädäntö on merkittävä yhteiskunnallisen ohjaamisen väline, ja erityisesti poliittisessa päätöksenteossa – jota lainsäädäntö nimenomaan on – turvallisuuden vastaansanomattomuus korostuu. Turvallisuuden merkitys on toki tunnustettu jo pitkään oikeustieteellisissä tutkimuksissa. Vuonna 1995 turvallisuus kirjattiin perusoikeuksien joukkoon (PeL 7.1§) ja erityisesti suomalaiset perusoikeustutkijat ovat kiinnittäneet huomiota kansalaisten oikeuksia rajoittavaan lainsäädäntöön. Turvallisuudella on pyritty

rajoittamaan muita yksilöiden perusoikeuksia ja laajentamaan valtiovallan puuttumista yksilöiden toimintaan, muun muassa poliisivaltuuksia lisäämällä. Lisäksi turvallisuudella perustelemisen ajankohtaisuus vaikuttaa koko ajan kasvavan. Esimerkiksi vuoden 2018 marraskuun alussa runsaasti keskustelua herätti lakihanke, joka toteutuessaan olisi laajentanut poliisin pääsyä arkaluonteisiin potilastietoihin. Hanketta perusteltiin muun muassa turvallisuuden parantamisella. Tällaisessa yhteiskunnallisessa ilmapiirissä on tärkeää tilausta laajalle tutkimukselle, joka keskittyy tarkastelemaan turvallisuuden merkitystä lainsäädäntötyössä. ■

Kirjoittajat työskentelevät Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa, oikeussosiologian oppiaineeseen sijoittuvassa Suomen Akatemian tutkimushankkeessa ”Turvallistaminen suomalaisessa lainsäädännössä” (SA,

projektinnumero 283553). Oikeussosiologian professori Anne Alvesalo-Kuusi on projektin vastuullinen johtaja, Emma Holkeri tohtorikoulutettava ja Nea Peltoniemi tutkimusavustaja. Tutkimusryhmässä toimivat lisäksi julkisoikeuden professori Juha Lavapuro, tutkijatohtori Liisa Lähteenmäki sekä tutkimusavustajat István Rytönen ja Saara Monthan.

Lisätietoa tutkimushankkeesta www.utu.fi/fi/yliopisto/oikeustieteellinen-tiedekunta/tutkimus

Raportti julkaistaan Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan nettisivuilla Katsauksia ja tutkimusraportteja -sarjassa: www.utu.fi/fi/yliopisto/oikeustieteellinen-tiedekunta/tutkimus/katsauksia-ja-tutkimusraportteja.

Tutkimusprojektin fokus

Tutkimusprojektin ”Turvallistaminen suomalaisessa lainsäädännössä” tavoitteena on selvittää, miten laajasti ja mitä mekanismeja hyödyntäen turvallisuus esiintyy suomalaisessa lainsäätämistyössä. Projektissa analysoidaan yksityiskohtaisesti turvallisuuspuheen perustelemista hallituksen esityksissä. Hallituksen esityksistä tutkitaan sitä, mitä ilmiöitä niissä on ylipäättään nostettu turvallisuuskysymyksiksi, mille elämänalueille ja hallinnonaloille turvallisuuspuhe on levinnyt sekä millaisia uhkia turvallisuudesta puhumisen yhteydessä on yksilöity.

Lisäksi tutkitaan kuinka usein ja missä yhteyksissä 1) turvallisuuspuhe liittyy esityksissä ehdotettuihin lainsäädännöllisiin muutoksiin, 2) muutoksia perustellaan turvallisuudella tai sen parantamisella, ja 3) turvallisuuden parantamista on perusteltu taikka jätetty toteamuksen tasolle.

Yksityisen turvallisuusalan rooli yhteiskunnassa?

Turvallisuusalan kasvu synnyttää keskustelua ja tutkimusta

Tällä hetkellä useissa valtioissa käydään keskustelua yksityisen turvallisuusalan roolista ja sen merkityksestä yhteiskunnallisena toimijana. Perinteisiä turvallisuusviranomaisten tehtäviä ulkoistetaan eri puolella maailmaa. Ulkoistaminen on herättänyt keskustelua siitä, heikkeneekö valtion suveriniteetti, kun julkisen vallan tehtäviä alkavat hoitaa entistä enemmän yksityiset toimijat.

Yksityisen turvallisuusalan ja turvallisuusviranomaisten rajanveto on hämärtynyt, minkä myötä käydään keskustelua myös siitä, miten yksityinen turvallisuusala toimii ja kuinka sitä tulee valvoa. Yksityisen turvallisuusalan kasvun myötä valtiot ovat joutuneet kehittämään ja uudistamaan toimialan sääntelyä. Suomessa yksityisen turvallisuusalan laikiudistus tuli voimaan 2017.

YKSITYISTÄ TURVALLISUUSALAA TUTKITAAN YHÄ ENEMMÄN

Yksityistä turvallisuusalaa koskeva kansainvälinen tutkimus on ollut vähäistä, mutta

se on lisääntynyt kuitenkin toimialan kasvun myötä. Yksityisen turvallisuusalan asemasta yhteiskunnassa alettiin kiinnostua 1970-luvun alussa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa julkaistiin useita yksityiseen turvallisuusalaan liittyviä raportteja (esim. Kakalik & Wildhorn 1971, O' Toole 1978). Pian tämän jälkeen myös Kanadassa ja Isossa-Britanniassa julkaistiin toimialaan liittyen erilaisia julkaisuja ja tutkimuksia (esim. Draper 1978, Shearing & Stenning 1981).

Yksityinen turvallisuusala on kasvanut voimakkaasti viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana, joten myös siihen liittyvä kansainvälinen tutkimus on painottunut toimialan kasvuun (esim. Bayley & Shearing 1996, Johnston 2000, Reiner 2000). Tutkijat ovat tehneet useita kansallisia tutkimuksia yksityisestä turvallisuusalasta ja sen kehityksestä (esim. Saksasta Nogala & Sack 1999, Ranskasta Ocqueteau 2006, Venäjältä Volkov 2002, Japanista Yoshida & Leishman 2006, Etelä-Afrikasta Minnaar 2005, Bra-

siliasta Wood & Cardia 2006, Hollannista van Steden 2007) Lisäksi on tehty tutkimuksia, joissa on vertailtu yksityisten turvallisuusalan kasvua ja kehitystä eri valtioissa (esim. South 1994, de Waard 1999).

KASVUN TAUSTATEKIJÖITÄ JA SELITYSTEORIOITA SELVITETTY

Tutkijat ovat myös tarkastelleet toimialan kehityksen taustatekijöitä. Kehityksen taustalla on katsottu olevan useita tekijöitä ja erilaisia teorioita. Yhtenä selitysteorianana on pidetty epäformaalin kontrollin teoriaa, jonka mukaan perinteiset auktoriteetit ovat yhteiskunnassa heikentyneet kaupungistumisen myötä. Tämä näkyy esimerkiksi turvallisuusalan toimijoihin kohdistuvien uhkauksien lisääntymisenä. Teorian mukaan juuri kaupungistuminen ja perinteisten perhearvojen muuttuminen ovat osaltaan johtaneet yksityisen turvallisuusalan kasvuun (esim. Jones & Newburn 2002).

Toisena selitysteorianana on käytetty fiskaalista teoriaa,

jossa korostetaan turvallisuusviranomaisten väheneviä resursseja, joiden myötä yksityinen turvallisuusala on kasvanut (George & Button 2000). Turvallisuuden yksityistäminen ei kuitenkaan ole näin yksinkertaista, koska usein yksityistämällä tarkoitetaan turvallisuuden ulkoistamista tai yksityisen ja julkisen välistä kilpailua. Useasti on enemmänkin kysymys julkisen sektorin uudistamisesta, jossa perinteisiä julkisen sektorin tuottamia palveluita on annettu yksityisille toimijoille. Suomessa tällaisesta kehityksestä ei kuitenkaan ole ollut kyse, koska kasvun kohteena eivät ole pääsääntöisesti olleet sellaiset alueet, joilla turvallisuudesta olisivat aiemmin vastanneet viranomaiset.

Yksityinen turvallisuusala on kasvattanut asiakaskuntaansa perinteisistä kaupan ja teollisuuden toimialoista uusiin sektoreihin. Monilla toimialoilla on haluttu keskittyä ydintoimintaan, minkä seurauksena turvallisuusalan toiminnot on ulkoistettu (McCrie 2006). Tätä kehitys-

tä ilmentää myös kolmantena selitysteorianä pidetty mass private property -teoria, jonka mukaan toimialan kasvua voidaan selittää yksityisten tilojen muuttumisella osin yleisiksi, julkisiksi tiloiksi (Shearing & Stenning 1981).

Kauppakeskukset ja muut vapaa-ajanviettopaikat ovat esimerkki juuri tällaisista uudenlaisista puolijulkisista tiloista, joissa yksityisen turvallisuusalan toimijat huolehtivat turvallisuudesta. Nämä tilat ovat jääneet poliisin valvomien julkisten tilojen ulkopuolelle (van Steden & Sarre 2010). Lisäksi yksityiset turvallisuusalan toimijat valvovat laajasti näiden tilojen edustoja samoin kuin julkisia liikenneasemia ja välineitä.

Tämä on herättänyt Suomessa keskustelua kaupunkitilan muuttumisesta ja yksityisen turvallisuusalan roolista valvoa sitä. Keskustelussa on nostettu esille se, että yksityisestä turvallisuusalasta on tullut kehityksen myötä merkittävä julkisen vallan käyttäjä ja kaupunkitilan määrittelijä (esim. Koskela 2009, Hirvonen 2011).

Neljäntenä selitysteorianä on pidetty rikollisuuden määrällistä kehitystä ja rikoksiin liittyvien pelkojen lisääntymistä (George & Button 2000). Tässä keskustelussa on otettu erityisesti kantaa median tapaan käsitellä rikollisuutta muun muassa uutis- ja ajankohtaisohjelmissä. Tällä on ollut vaikutusta ihmisten rikospelkoihin ja turvallisuudentunteeseen.

USEITA SAMANAIKAISIA TAUSTATEKIJÖITÄ ALAN KASVULLE

Yksityisen turvallisuusalan kehitystä selittävät teoriat osoittavat, että on olemassa useita erilaisia yhteiskunnallisia taustatekijöitä toimialan kasvuun. Kehityksen taustalla on myös ollut teknologian kehitys, joka on mahdollistanut toimialan laajenemisen monille uusille alueille, kuten ihmisten kotitalouksiin ja loma-asuntoihin.

Lisäksi yksityisen turvallisuusalan sääntelyyn liittyvät uudistukset ovat osaltaan mahdollistaneet kehityksen eri valtioissa, kun esimerkiksi Suomessa järjestyksenvalvojen käyttöalaa on laajennettu ja mahdollistettu vartijoiden käyttö poliisin säilyttämien henkilöiden vartiointissa.

Keskustelussa täytyy muistaa, kuten **Lucia Zedner** (2006) on osuvasti todennut yksityisen turvallisuusalan kehityksessä olevan kyse ennen kaikkea paluusta historialliseen tilaan. **Mark Button** (2002) on myös muistuttanut, että yksityisellä turvallisuusalalla on pitkä historia jo ennen kuin moderni poliisijärjestelmä luotiin yhteiskuntien teollistumisen myötä. Siten kyseessä ei ole mikään uusi trendi. ■

Lähteet saa kirjoittajalta.

OTT, dosentti Jyri Paasonen toimii tutkijatohtorina Itä-Suomen yliopistossa.

Rikoksenpelko uudessa mediaympäristössä

Mediaympäristön mullistuminen on merkinnyt murrosta myös siinä, mistä lähteistä kansalaiset saavat tietoa ja miten he muodostavat käsityksiään väkivallasta. Perinteinen uutismedia on edelleen yleisin väkivaltatiedon lähde, mutta sosiaalisesta mediasta saa tietonsa jo viidesosa. Moni arvioi väkivallan lisääntyneen, vaikka todellisuudessa rikollisuus vähenee.

Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti (KRIMO) ja Tampereen yliopiston Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskuksen (COMET) tutkivat väkivaltatiedon lähteitä, vastaanottoa ja tiedon käytön yhteyttä väkivallan kokemukseen, kuten pelkoihin, uhkakuviin ja käsityksiin väkivallan kehityksestä. Tutkimushankkeen rahoitti Helsingin Sanomain Säätiö. Tutkimuksessa käytettiin laadullisia aineistoja sekä kansallisesti edustavaa kyselyä, johon vastasi 6141 henkilöä.

Tutkimuksen kyselyyn vastanneista 63 % kertoi saavansa paljon tai melko paljon tietoa väkivallasta televisio- ja radiouutisista. Keskeisiä tietolähteitä olivat myös sanomalehtien verkko- ja mobiiliversiot (55 %), iltapäivälehtien verkko- ja mobiiliversiot (50 %) sekä painetut sanomalehdet (46 %). Jo viidesosa väestöstä saa väkivaltatietoa sosiaalisesta mediasta, Facebookista tai Twitteristä; nuoremmassa ikäryhmissä jo kolmannes. Alle kaksi prosenttia vastaajista kertoi saavansa väkivaltatietoa yksinomaan sosiaalisesta mediasta tai vaihtoehtoisista verkkolähteistä.

Enemmistö vastaajista luotti perinteisen uutismedian antamaan kuvaan väkivallasta. Kuitenkin 31 % katsoi, että kyseiset mediat "suojelevat tiettyjä väkivaltaa tekeviä ryhmiä", ja 18 % arvioi perinteisen uutismedian "vähättelevän" väkivaltarikollisuutta.

Vastaajista 70 % arvioi väkivallan lisääntyneen Suomessa, mutta vain 16 % arvioi väkivallan lisääntyneen omalla asuinalueellaan. Useimpien kansalaisten käsitykset koko maan väkivaltakehityksestä poikkeavat siten todellisesta, laskevasta rikollisuuden kehityssuunnasta.

Rikostietoa sosiaalisesta mediasta tai vaihtoehtoisista tietolähteistä seuraavien arviot väkivaltakehityksestä ovat muita vastaajia synkempiä. Lisäksi käsitys väkivallan lisääntymisestä on keskimääräistä yleisempää väkivallan uhriksi aiemmin joutuneiden, toimeentulovaikeuksista kärsivien, ei-korkeakoulutettujen, vanhempien ikäryhmien ja naisten keskuudessa. ■

Hankkeen loppuraportti löytyy osoitteesta: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/243594> ja laadullisen osan raportti löytyy osoitteesta <http://tampub.uta.fi/handle/10024/102353>

Riikka Kostiainen

Koskikeskuksen nuorten yö, paikalla Koskikeskuksen Nojat ja yhteistyöverkostoa.

KUVAT: NUORTEN PALVELU RY.

Nuorten Palvelun työntekijät Ilkka ja Heli kartoittamassa nuorten vapaa-ajan viettoa ja kohtelua kauppakeskuksessa.

■ PAULIINA LAMPELA

Kauppakeskuksen järjestyksenvalvoja nuorten kohtaajana

Kauppakeskukset tarjoavat nuorille lämpimiä, viihtyisiä ja turvallisia sisätiloja, joissa voi tavata kavereita ja viettää aikaa. Ostosten tekemisen lisäksi nuoria vetävät kauppakeskuksiin juuri niiden tarjoamat sosiaaliset mahdollisuudet. Osa viettää kauppakeskuksissa aikaa jopa päivittäin useita tunteja; tällöin kauppakeskus on nuoren elämän kannalta tärkeä kasvuympäristö. Kohtaamisia näillä nuorilla tapahtuu henkilökunnan ja erityisesti kauppakeskusten

järjestyksenvalvojen kanssa. Näissä kohtaamisissa on paljon mahdollisuuksia, tai ainakin näin me Nuorten Palvelu ry:ssä asian näemme.

Vuodesta 2012 alkaen Nuorten Palvelu ry. on tehnyt työtä kauppakeskusten ja vartiointialan yritysten kanssa tavoitteenaan parantaa tiloissa aikaansa viettävien nuorten ja tilojen henkilökunnan välistä kanssakäymistä. Nuorisotyöllä ei ole mahdollista olla aina ja kaikkialla paikalla, joten olemme vieneet nuorisotyöllistä osaamista

kauppakeskusten omistajille ja hallinnoijille sekä nuoria työssään paljon kohtaavilla järjestyksenvalvoijille ja vartijoille. Toiminnassamme on tärkeää ottaa mukaan niin nuoria kohtaavat aikuiset kuin itse nuoretkin.

NUORTEN OMA JÄRJESTYKSENVALVOJA

Nuorten oma järjestyksenvalvoja eli Noja on vartiointiliikkeen palveluksessa oleva järjestyksenvalvoja, jolle on annettu koulutusta ja työaikaa nuorten kanssa toimimiseen

jopa kasvattavalla työotteella. Työmuodon on kehittänyt Nuorten Palvelu ry. yhdessä kauppakeskuksia omistavan ja hallinnoivan Citycon Oyj:n sekä turvallisuusalan yritys Securitas Oy:n kanssa. Vuoden 2018 lopussa nuorten omia järjestyksenvalvoja on toiminnassa Tampereen Koskikeskuksessa, Vantaan Myyrmannissa ja Lappeenrannan IsoKristiinassa. Lisäksi koulutus on käynnissä tai alkamassa Espoon Isossa Omenassa ja Lahden Triossa. Lähes kaikissa näissä kauppa-

keskuksissa toimii kaksi Nojaa. Vuodelle 2019 on lisäksi sovittu ainakin kaksi uutta Noja-kohdetta ja alustavia suunnitelmia toiminnan laajennuksesta on aina vuoteen 2021 asti.

Työ on selvästi osoittautunut halutuksi, ja se on kerännyt hyvää palautetta niin nuorilta, Nojilta itseltään, kauppakeskuksilta, vartiointialan yrityksiltä kuin poliisilta, nuorisotyöltä ja sosiaalityöltäkin. Nojien työn tuloksista on vasta alustavia arvioita, mutta tiedämme kauppakeskuksen tilanteen nuorten kanssa rauhoittuneen kaikissa kauppakeskuksissa, joissa Noja tai Nojat työskentelevät. Nuoret ovat kokeneet Nojat helposti lähestyttäviksi turvallisiksi aikuisiksi, joille voi jutella. Nojat tuntevat kauppakeskuksissa paljon aikaansa viettävät nuoret usein nimeltä ja myös Nojat ovat nuorille tuttuja etunimeltään. Tuttuus onkin yksi tärkeistä tavoitteista toiminnassa, sillä tiedämme sen jo itsessään rauhoittavan ja helpottavan yhteistä eloa.

NOJAT NUORTEN TUKENA

Nuorten omat järjestyksenvalvojat käyttävät valtaosan työajastaan ihan vain juttelemaan nuorten kanssa: keskusteluja käydään mm. koulusta, pyhien vietosta ja Nojan työstä. Huomionarvoista on erityisesti se, että tätä tehdään paljon ilman muuta syytä kuin nuorten kanssa keskustelu ja tutuksi tuleminen. Lisäksi Nojat puuttuvat mm. nuorten häiriökäyttöön, päihteiden käyttöön ja rikoksiin ensisijaisesti keskustelemalla. Toimenpiteinä on toki edelleen yhteistyö esimerkiksi poliisin tai vanhempien kanssa sekä kiinniotot ja nuorten siirtämi-

nen pois alueelta. Mutta näitä harvoin tehdään ilman tilanteessa ja usein sen jälkeenkin käytyjä keskusteluja ja nuoren käytöksen reflektointia yhdessä nuoren kanssa.

Nojat kohtaavat työssään myös apua ja tukea tarvitsevia nuoria. Tiedämme esimerkiksi nuorten tulevan tutun Nojan puheille kauppakeskukseen nimenomaan saadakseen apua silloinkin, kun avun tarve on syntynyt muualla. Lisäksi Nojat puuttuvat kauppakeskuksessa näkyvään kiusaamiseen, häirintään ja muihin huolta aiheuttaviin tilanteisiin. Mieleenpainuvimpana yksittäistapauksena on erään nuoren tarina siitä, kuinka hän onnistui rankan kamppailun jälkeen irtautumaan huumeista yhden Nojamme tukemana.

Nuorten kohtaamisen lisäksi Nojien työhön kuuluu verkostojen kanssa, joiden kautta nuorten asioita voidaan edistää yhdessä. Nojat ovat mukana erilaisissa verkostoissa ja tekevät hyvinkin tiivistä yhteistyötä paitsi poliisin myös esimerkiksi nuorisotyön, sosiaalityön ja koulun kanssa. Näin nuorten keskuudessa liikkuviin ilmiöihin ja huoliin voidaan pureutua tehokkaammin ja vaikuttavammin.

KONTROLLIA, KOHTAAMISTA, KASVATUSTA?

Kasvatus tai kasvattajana toimiminen on vastuullinen tehtävä ja ehkä pelottavakin. Kaikki nuorisotyöntekijätäkään eivät halua itseään määritellä kasvattajaksi ja Nojamme eivät tästä suuresti poikkeaa. Kasvatus on systemaattista ja mielellään suunnitelmallista aikuisvaikutusta nuoreen, dialogista vuorovaikutusta ja nuoren tunnustamista omaksi

persoonakseen. Kasvatus on rajoja ja rohkaisua. Käytännössä Nojien työssä näkyvää kasvatuksellisia elementtejä ja heidän koulutuksessaan on pyrkimys tehdä näistä tiedostettuja. Jotain kasvatuksellista työssä siis on.

Ehkä kuitenkin helpompi on puhua nuoren kohtaamisesta ja siitä, että Noja on nuorille luotettava aikuinen nuorten omilla reviiireillä eli siellä missä nuoret muutenkin ovat. Olen usein kuullut, että nuoren terveen kasvun yksi edellytys on se, että hänellä on vähintään yksi turvallinen aikuinen elämässään. Tällaisia aikuisia tarvitaan saataville myös silloin kun koti, koulu tai harrastukset eivät niitä syystä tai toisesta pysty tarjoamaan. Kauppakeskuksissa aikaansa viettävälle nuorille se vartija tai järjestyksenvalvoja voi tämän tarjota ja Noja-toiminnassa työstä on tehty satunnaisuuden sijasta tavoitteellista sekä rakenteellista.

NUORET MUKAAN

Noja-toiminnan lisäksi teemme yhteistyötä kauppakeskusten ja vartiointialan yritysten kanssa nuorten kanssa toimimisen ja nuorten osallisuuden edistämiseksi. Nuoret ovat mm. osallistuneet kauppakeskusten rakennusvaiheen suunnitteluun esimerkiksi Espoon Isossa Omenassa ja Oulun Valkeassa. Uskomme, että nuoret pitävät tiloja enemmän ominaan ja tiloista pidetään parempaa huolta, kun he pääsevät itse konkreettisesti vaikuttamaan. Samalla nuoret saavat kokemuksen osallisuudesta ja vaikuttamisesta heille tärkeissä vapaa-ajan tiloissa. On mahdollista nähdä, kuinka kiinnostuneita ja keskittyneitä usein muuten kovin levottomasti ja harvoin vaikuttamassa muka-

na olevat nuoret ovat ideapajoissamme olleet.

Yksi hauskipia toimintamallejamme on kokonaisen yön viettäminen kauppakeskuksessa erilaisen toiminnan parissa. Mukana on niin nuoria kuin kauppakeskuksen henkilökuntaakin. Yön tavoitteena on tulla tutuksi ja tarjota nuorille oma erilainen kokemus ajanvietosta heille tärkeässä vapaa-ajan tilassa. Tilassa olon yhteisiä pelisääntöjäkin olemme tehneet nuorten kanssa muutamaa kauppakeskukseen ja erityisesti useampaan ABC-liikennemyymälään. Nuoret sitoutuvat sääntöihin helpommin silloin kun ne on itse tehty ja ne ovat nuorten näköiset. Henkilökunta puolestaan kokee säännöt hyvänä tukena silloin kun nuorten käyttöön tarvitsee syystä tai toisesta puuttua.

Parhaimpiin tuloksiin päättäänkin juuri silloin kun sekä kauppakeskuksessa aikaansa viettävät nuoret että kauppakeskuksen henkilökuntakin ovat työssä mukana. Uusissa Noja-kohteissa toteutamme tästä syystä aina Nojan koulutuksen lisäksi nuorten osallisuutta vahvistavaa toimintaa ja koulutamme myös muun henkilökunnan nuorten kohtaamisen perusteissa. Tavoitteena on, että nuoret kokevat pystyvänsä vaikuttamaan heille tärkeään tilaan ja saavansa olla kauppakeskuksessa. Ja että henkilökunnalla on työkaluja nuorten kanssa toimimiseen rakentavalla tavalla. ■

Kirjoittaja toimii asiantuntijana valtakunnallisessa nuorisokasvatusjärjestössä Nuorten Palvelury:ssä, joka täyttää vuonna 2019 50 vuotta. Lisää toiminnasta www.nuortenpalvelu.fi

Etninen profilointi ongelmallista

Kolmivuotinen Pysäytetyt-hanke on tutkinut etnistä profilointia Suomessa. Keväällä julkaistun tutkimusraportin (Keskinen ym. 2018) lisäksi hankkeessa on toteutettu multimediasivusto (profiling.fi), joka kertoo etnisestä profiloinnista suurelle yleisölle. Etninen profilointi tarkoittaa kontrollitoimien kohdistamista yksilöön etnisyyden, ihonvärin, uskonnon tai kielen perusteella. Se on syrjivänä käytäntönä ristiriidassa perustuslain yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa. Etninen profilointi tuottaa kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta ja saa sen kohteeksi joutuvat ihmiset tuntemaan, etteivät he kuulu Suomeen, vaikka asuvat ja ovat ehkä syntyneetkin täällä.

Tutkimuksessa on yhdistetty määrällisiä ja laadullisia aineistoja: yksilö- ja ryhmähaastatteluja (N=185), kyselyaineistoja (N=362) ja osallistuvaa havainnointia. Siihen on haastateltu rodullistettujen vähemmistöjen jäseniä, Suomen ja Itä-Euroopan romaneja sekä viranomaisia ja asiantuntijoita.

Tutkimus osoittaa, että rodullistettuihin vähemmistöihin kohdistuu valvontaa monissa kaupunkitiloissa ja useiden toimijoiden taholta. Pysäytykset ja etnisen profi-

loinnin kokemukset ovat osa näiden vähemmistöjen elämää; ihmiset kohtaavat näitä tilanteita itse sekä kuulevat muiden kertomuksia. Etniseen profilointiin viittaavia tilanteita esiintyy kaduilla ja puistoissa, rautatie- ja metroasemilla, autolla ajaessa, kaupoissa ja kauppakeskukissa, ravintoloissa ja baareissa, lentokentillä ja satamissa. Haastatellut kertoivat poliisin lisäksi vartijoiden ja järjestysmiesten, rajavartijoiden, tullivirkailijoiden ja myyjien pysäyttäneen tai seuranneen heitä yksinomaan tai suurelta osin etniseen taustaan tai ihonväriin liittyvistä syistä. Etninen profilointi voi myös liittyä siihen, että henkilön epäillään tekevän rikoksia vain siksi, että hän kuuluu tiettyyn ryhmään.

Somalialaistautaiset sekä Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta lähtöisin olevat kertoivat kyselytutkimuksessa joutu-neensa valtaväestön vastaajia selvästi useammin erityisesti vartijoiden kontrollin kohteiksi. Ne vastaajat, joilla oli omia pysäytyskokemuksia ja joiden tuttavilla oli pysäytetty aiheetta, luottivat muita vähemmän viranomaisiin, yksityiseen turvallisuusalaan ja suomalaiseen yhteiskuntaan laajemminkin. Ikävät kokemukset johtivat konkreettisesti tiettyjen paikkojen ja tilanteiden välttelyyn.

POLIISIN NÄKEMYKSIÄ ULKOMAALAISSVALVONNASTA SELVITETTY

Tutkija **Markus Himanen** valmistelee Pysäytetyt-hankkeeseen liittyvää väitöskirjaa. Hän kertoi tutkimuksensa tuloksista Kriminologian ja rikosseuraamusalan tutkimuspäivillä marraskuussa Vantaalla.

Himansen mukaan kaikki tutkimukseen haastatellut poliisit tiesivät, ettei etninen profilointi ole sallittua. Poliisit kuitenkin kuvasivat hyvin erilaisin käsittein sitä, millaisin menetelmin ja millaisten havaintojen perusteella ulkomaalaistarkastusten kohteita valikoidaan. Poliisit mainitsivat esimerkkeinä perusteista satunnaisotannan, ammattitaidon, intuition, suomen kielen taidon tai sen, ettei henkilö näytä kantasuomalaiselta.

Osa poliiseista koki, että ulkomaalaisvalvonnasta annettava ohjeistus ja koulutus on riittämätöntä. Pysäytysten ja henkilöllisyyden tarkastusten rekisteröinti oli puutteellista, etenkin silloin kun pysäytetyt henkilöt osoittautuivat Suomen kansalaisiksi tai heillä oli voimassa oleva oleskelulupa. Himanen pitää ongelmallisena myös, että poliisi ei julkaise ulkomaalaisvalvonnasta tilastotietoa.

Poliisi kuvaa omaavansa laajan harkintavallan, mikä mahdollistaa yleisluontoisille

kriteereille perustuvan valikoinnin sen sijaan, että pysäytysten perusteena käytettäisiin yksilöityä tietoa, joka liittyy mahdolliseen ulkomaalaislain rikkomiseen. Himanen arvioi, että ulkomaalaisvalvonnan käytännöt ovat suhteellisen politiikkavetoisia. Hänen mukaansa tarvitaan keskustelua yksityissektorin roolista, vähemmistöryhmien institutionaalisesta syrjinnästä ja tilastoinnin puutteista.

VANKIEN RADIKALISOITUMINEN KIINNOSTAA

Huomattava osa kaksipäiväisten tutkimuspäivien esityksistä käsitteli väkivaltaista radikalisaatiota, monet tutkimukset olivat opinnäytteitä. Esityksistä tuli selvästi esille ilmiön tunnistamisen ongelmat vankiloissa ja huoli väärin perustein tehdyistä havainnoista. Ääriislam nähtiin haastatteluissa muita ääriajattelun muotoja vaarallisempana, mikä vaikuttaa raportointiin. Vankiloiden työntekijät tarvitsisivat koulutusta ilmiön tunnistamiseen ja tukea työskentelyyn. Rikosseuraamuslaitoksessa nähtiin tarvetta kuntouttavalle ohjelmatoiminnalle ja väkivaltaisen radikalisoitumisen vastaiselle ohjelmalle.■

Keskinen, Suvi ym. (2018) Pysäytetyt – Etninen profilointi Suomessa. Svenska social och kommunalhögskolan Notat 2/2018.

Kontrollikäytännöt lastensuojelulaitoksissa harmaata vyöhykettä

Lastensuojelulaitosten kontrollikäytännöt ovat tänä syksynä herättäneet runsaasti julkista keskustelua. Nykykäytäntöihin liittyvät puutteet ovat lain-säädäntöuudistusten kohteina, mutta myös kontrollitoimenpiteiden konkreettinen ohjaus, tapausten tilastointi, valvonta ja vakiintuneet työkuulttuurit kaipaavat ravistelua. Lapsen perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta ongelmallisten käytäntöjen tietoon tuleminen on edelleen sattumanvaraista.

Lastensuojelulaitokset vastaavat lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tilanteessa, jossa vastuu lapsen huolenpidosta on siirtynyt yhteiskunnalle voimassa olevan lastensuojelulain (417/2007) perusteella. Kaikista vuoden 2017 lopussa huostassa olleista lapsista ja nuorista (8962) 26 prosenttia oli sijoitettuina erilaisissa laitossyksiköissä, kuten lastenkodeissa ja koulukodeissa (THL 2018, 6). Vuositasolla laitoksiin sijoitettujen lasten ja nuorten määrä on huomattavasti suurempi.

Laitosten hoito- ja kasvatuskäytännöt ovat olleet viime aikoina julkisessa keskustelussa etenkin niissä paljastuneiden epäkohtien takia. Menneille vuosikymmenille ajoittuvista epäkohdista kertoo vuonna 2016 julkaistu raportti (Hytönen ym. 2016), kun taas eduskunnan oikeusasiamies on tuonut esiin nykykäytäntöihin liittyviä puutteita. Kokemuksistaan ovat kertoneet varsinkin sijoitettuina olleet lapset ja nuoret aikuiset. Toisaalta on kysytty, ovatko nykyiset käytännöt kaikilta osin riittäviä turvaamaan lapsen tarpeita vastaavan huolenpidon laitospäristöissä.

Hyväksyttävänä ja ei-hyväksyttävänä pidettävien laitospäytäntöjen välisen suhteen tarkastelu on erittäin tärkeää. Aivan uudesta asiasta ei kuitenkaan ole kyse; se on tunnistettu mm. aiemmassa tutkimuksessa.

KONTROLLITOIMET AIKAANSA SIDOTTUJA

Lastensuojelulaitosten keskeistä toimintaa ovat erilaisten lasten tarpeisiin vastaaminen, heidän elämäntilanteidensa huomioiminen ja turvallisen kasvuympäristön järjestäminen lapsen edun periaatetta kunnioittaen (LsL 417/2007; SopS 59–60/1991). Arkeen kuuluu tavanomainen kasvatus ja rajojen asettaminen. Työntekijöiltä edellytetään vankkaa ammattitaitoa ja kykyä huomioida lapsen oikeudet kaikissa toimissa.

Oikeusturvakysymysten punninta konkretisoituu varsinkin tavanomaisen kasvatuksen ja lastensuojelulain mukaisten rajoitusten välisen rajan vetämisessä. Tällä hetkellä lastensuojelulain 11 luvussa säädettyjä rajoituksia ovat yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus, henkilönkatsastus, omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen, omaisuuden ja lähetysten luovuttamatta jättäminen, kiinnipitäminen, liikkumisvapauden rajoittaminen, eristäminen ja erityinen huolenpito. Niiden käytön tulee perustua aina lapsi- ja tilannekohtaiseen harkintaan eikä niitä saa käyttää rangaistuksina.

Käytännössä lapsen suojeleminen edellyttää usein lapsen itsemääräämisoikeuteen puuttuvia toimia. Työntekijöiden velvollisuutena on puuttua lapsen itseään vahin-

goittavaan käyttäytymiseen, kuten terveyttä vaarantavaan päihdeiden käyttöön. Tämä voi vaatia kajoamista lapsen yksityisyyteen esimerkiksi rajaamalla hänen liikkumisvapauttaan tai tarkistamalla hänen henkilökohtaisia tavaroitaan.

Lastensuojelulaitosten työntekijät operoivat usein ristiriitaisia odotuksia ja toiveita yhteen sovittaen. Esimerkiksi lapsen vanhemmat saattavat kritisoida sijaishuoltopaikkaa liian löysistä rajojen asettamisista ja vaatia tiukempia toimia. Oman ulottuvuutensa rajoitusten asettamiseen tuo laitoselämän vahva yhteisöllisyys. Tämä ominaisuus on otettava huomioon yksilökohtaisen tarkastelun rinnalla. (Esim. Hoikkala 2014; Pösö 2004.)

Laitoksissa vallitsevat käytännöt ovat aikaansa sidottuja ja työntekijät joutuvat mukauttamaan toimintaansa yhteiskunnalliseen kehitykseen. Esimerkiksi kännyköiden ilmaantuminen ja sittemmin sosiaalisen median vakiintuminen osaksi lasten arkipäivää ovat edellyttäneet uudenlaisia toimintatapoja yhteydenpitokysymysten hallinnassa. Laitosten käytännöt puhelinten ja sosiaalisen median käytön rajaamisessa vaihtelevat. Käytännössä laitokset ovat kuitenkin pakotettuja toimimaan ilman selkeitä ohjeita, mikä lisää lasten itsemääräämisoikeuden loukkamisen riskiä.

ESIMERKKINÄ PÄIHDEKONTROLLIN HARMAA ALUE

Yksi ajassa muokkautuva käytäntö on lastensuojelulaitoksissa toteutuva päihdekontrolli, jota olen itsekin tutkinut (Hoikkala 2011). Analysoin lasten kehoon kohdistuvien huumeestausten ilmaantumista lastensuojelulaitoksiin 1990-luvun alkupuolella ja niihin liittyvän sääntelyn kehittymistä. Testien käyttöönoton taustalla oli mm. lasten lisääntynyt huumeiden käyttö ja työntekijöiden keinottomuus sen hallinnassa.

Testausta toteutettiin pitkään harmaalla alueella, koska sitä koskevaa sääntelyä tai ohjeita ei ollut. Nykyisten lastensuojelulain mukaiset rajoitukset luonnosteltiin vuosituhannen vaihteessa ja niitä koskevat säädökset saatettiin voimaan vuonna 2006. Sääntelyssä huomioitiin myös huumeestausten mahdollistava henkilönkatsastus.

Lastensuojelulaitosten päihdekontrolli on ajankohtainen tälläkin hetkellä. Esimerkiksi koulukotitoimijat ovat todenneet päihdeongelmien vaikeutumisen (Pekkarinen 2017, 27). Keskustelua on käyty lapsen kehoon kohdistuvasta riisuttamisesta, jonka tarpeellisuutta on perusteltu keskeisesti lasten päihdeidenkäytön seurannalla ja kontrolloinnilla. Ei ole lainkaan tavatonta, että päihdeitä teipataan kiinni vartaloon esimerkiksi raajojen sisäpinnoille tai alus-

Lapsen perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta kyseenalaisten käytäntöjen tietoon tuleminen on edelleen sattumanvaraista.

vaatteiden alle. Riisuttamista on käytännössä toteutettu, vaikka nykyinen lainsäädäntö ei sen käyttöä salli.

Tätä kirjoittaessani eduskunnan käsiteltäväksi on annettu hallituksen esitys, jossa esitetään muutoksia voimassa olevaan lastensuojelulakiin tavoitteena selkiyttää sijaishuollossa olevan lapsen asemaa ja vahvistaa lapsen oikeusturvaa (HE 237/2018 vp). Esityksessä viitataan myös riisuttamiskäytäntöön, mutta sitä koskevia säädosehdotuksia ei ole vielä annettu. Asia tullee käsiteltäväksi jatkotyössä, jonka sosiaali- ja terveysministeriö on esityksen mukaan käynnistämässä (HE 237/2018 vp, 47). Sen sijaan selkiytystä ehdotetaan jo nyt lapsen tupakka- ja nikotiiniuotteiden haltuunottoa koskevaan sääntelyyn.

KÄYTÄNNÖISSÄ ON KEHITTÄMISTARPEITA

Suomessa lastensuojelulaitokset ovat rajoitustoimivallan suhteen samalla viivalla: kaikilla julkisen ja yksityisen sektorin ylläpitämillä yksiköillä on yhtäläiset mahdollisuudet soveltaa lastensuojelulain mukaisia rajoituksia (Huhtanen & Pösö 2018, 219). Maassamme ei ole eriytetty palveluntuottajia esimerkiksi siten, että julkisen sektorin ylläpitämillä laitoksilla olisi enemmän toimivaltaa lapsen itsemääräämisoikeuden rajoittamisen suhteen kuin yksityisillä. Tältä osin tilanne poikkeaa mm. Ruotsista (emt. 228). Mai-

demme välillä on eroa myös rajoituksiin liittyvää päätöksentekoa koskien. Toisin kuin meillä, Ruotsissa osa rajoituksista päätetään muuten kuin tilannekohtaisesti. (Emt.)

Sijaishuoltoa koskevaan kansalliseen tiedontuotantoon on toistaiseksi suhtauduttu välinpitämättömästi eikä sitä ole resursoitu riittävästi. Yksi tietoaukoista koskee sijoitettuihin lapsiin kohdistuvia kontrollitoimia. Lastensuojelulain mukaisten rajoitusten käyttöä ei tilastoida, eikä siis tiedetä, millaisia lapsen itsemääräämisoikeuteen kajoavat toimet ovat määrällisesti, saati sitten laadullisesti. (Huhtanen & Pösö 2018, 224–227.)

Olin laatimassa kansallista sijaishuollon ohjausta ja valvontaa koskevaa mallinnusta, joka tuotettiin osana lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa. Ehdotimme kansallisen sijaishuoltoyksikkörekisterin perustamista ja sen pohjaksi kaikkien sijaishuoltoyksiköiden tarkastamista yhdenmukaisin periaattein kokonaiskäsityksen saamiseksi (Hoikkala ym. 2017). Ehdotuksemme taustalla oli ajatus, että tätä kautta saisimme tietoa nykyisistä laitostäytäntöistä ja niitä koskevista ongelmakohtista. Jälkimmäinen ehdotus ei ole kuitenkaan edennyt.

Lapsen perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta kyseenalaisten käytäntöjen tietoon tuleminen on edelleen sattumanvaraista, vaikka laitostäytäntöjen kehittämisessä

on otettu merkittäviä askeleita lapsen oikeuksia kunnioittavaan suuntaan ja laitosaltaan perustuneita menettelyitä on poistettu. Lapsen asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä on tässä kehityksessä merkittävä asema niin nyt kuin tulevaisuudessa, koska heidän keskeisenä tehtävänä on varmistaa lapsen edun ja lainmukaisen sijaishuollon toteutuminen. Sosiaalityöntekijöiden työtä tuleekin resursoida riittävästi, jotta he voivat toteuttaa tämän tehtävän huolellisesti. ■

Kiitän tekstin kommentoinnista professori Tarja Pösöä (Tampereen yliopisto) ja ma. tutkimuspäällikkö Elina Pekkarista (Nuorisotutkimusverkosto).

Susanna Hoikkala on VTM, laillistettu sosiaalityöntekijä, mth, sosiaalityön jatko-opiskelija (HY). Hän työskentelee vuoden loppuun tutkijana Tampereen yliopistossa tutkimushankkeessa: Suostumus ja tahdonvastaisuus lastensuojelun päätöksenteossa: sosio-legalinen tarkastelu (SA/308402).

LÄHTEET:

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut www.oikeusasiamies.fi.

HE 237/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta

Hoikkala, S. (2014) *Kiinnipito lastenkodissa*. Helsinki: Pelastakaa Lapset ry.

Hoikkala, S. (2011) *Ratsauksia ja kusitestejä. Päihde- ja huume- kontrolli lastensuojelulaitoksessa*.

Teoksessa M. Satka & L. Alanen & T. Harrikari & E. Pekkarinen (toim.) *Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta*. Tampere: Vastapaino, 243–278.

Hoikkala, S. & Kojo, R. & Tervo, J. & Aaltonen, T. (2017) *Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa*. Työpaperi 19/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Huhtanen, R. & Pösö, T. (2018) *Restriktiva åtgärder i den finska barnvården*. Teoksessa S. Enell & S. Gruber & M. A. Vogel (toim.) *Kontrollerade unga. Tvångspraktiker på institution*. Lund: Studentlitteratur, 213–234.

Hytönen, K.-M. & Malinen, A. & Salenius, P. & Haikari, J. & Markkola, P. & Kuronen, M. & Koivisto, J. (2016) *Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Lastensuojelulaki 417/2007

Pekkarinen, E. (2017) *Koulukoti muutoksessa. Selvitys koulukotien asemasta ja tehtävästä*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura & Nuorisotutkimusverkosto.

Pösö, T. (2004) *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.

SopS 59–60/1991 YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista

THL (2018) *Lastensuojelu 2017. Tilastoraportti 17/2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Koulujen työrauhaongelmat – ratkaisuun mallia Yhdysvalloista?

Toisen maailmansodan jälkeen länsimaissa luotiin tasa-arvo- ja ihmisoikeuspoliittisia pyrkimyksiä toteuttavia hyvinvointivaltiollisia rakenteita. Tämä aikakausi päättyi ensimmäisenä Yhdysvalloissa vuonna 1971, kun **Richard Nixon** voitti presidentinvaalit. Konservatiivisen oikeiston valta on sittemmin vahvistunut kaikissa läntisissä demokratioissa. Vahvinta taloudellisen eliitin ote valtiosta on Yhdysvalloissa, missä kriitikot ovat pitkään puhuneet ”yhtiöiden vallasta” (corporate power). Sen merkittävimpiä ilmenemismuotoja on ollut tieteellisen tiedon ja ihmisoikeuksien arvon ja valtion yhteiskuntapoliittisen arvon kyseenalaistaminen, julkisten toimintojen arvostelu ”tehottomana” ja ”vanhoillisena” byrokratiana, pyrkimykset supistaa valtion toimintaa ja kaapata verovarot yksityisen pääoman kiertoon erilaisin julkisten palvelujen markkinoistamisen keinoin. Lisäksi työehtoja, sosiaaliturvaa ja julkisten palvelujen rahoitusta on heikennetty ja eliitin maksamien veroja alennettu. (Wacquant 2008)

Uusliberalistiseksi luonnehditun politiikan väistämättömänä seurauksena on ollut yhteiskunnallisen eriarvoisuuden lisääntyminen ja kasvavat vaikeudet sosiaalisen järjestyksen hallinnassa. Tehokkaan järjestyksenhallinnan turvaamiseksi Yhdysvaltain eliitti on lisännyt erityisesti

poliisien valtuuksia ja voimavaroja. Tähän strategiaan liittyy olennaisesti Yhdysvalloissa ideoitu ”nollatoleranssi” rikollisuuden torjunnan ja sosiaalisen järjestyksen hallinnan strategiana. Sen keskeisimpiä piirteitä on alhainen puuttumiskynnys ja rikkeiden uusimisesta seuraava nopeasti koveneva rangaistusteikko sekä rikkeiden tekemiseen liittyvien taustojen ja tilannetekijöiden huomioimatta jättäminen, eräänlainen ”pulinat pois” -ajattelu. (Korander 2014)

NOLLATOLERANSSI KOULUJEN JÄRJESTYKSENHALLINNASSA

Nollatoleranssia alettiin Yhdysvalloissa 1990-luvulla soveltaa myös koulujen järjestyksenhallinnassa. Kehitys kohti tiukkenevia otteita kouluissa käynnistyi jo 1960-lukujen roturistiriitojen kärjistyksen yhteydessä ja on sittemmin saanut vauhtia erityisesti mediassa laajalti käsiteltyjen kouluampumistapausten synnyttämässä pelon ilmapiirissä. Seurauksena on ollut koulujen propagoiminen (todellisuudenvastaisesti) vaarallisina paikkoina, jolloin suurelle yleisölle on voitu perustella liittovaltion määrärahojen osoittamista turvallisuusteknologiaan ja koulujen poliisitoiminnan laajentamiseen. Tämä on johtanut kokonaisvaltaiseen, mutta samalla laajalti ja ankarasti arvosteltuun muutokseen koulujen järjestyksenhallinnassa: Aiem-

min järjestyksen- ja kurinpidon hallinnan malli perustui koulunsisäiseen pedagogiseen harkintaan ja vaikeimmissa tapauksissa rehtorin auktoriteettiasemaan. Sen sijaan kouluissa on nykyään alettu tukeutua poliisien toteuttamaan oppilaiden käyttäytymisen valvontaan ja kontrolliin.

Keskeinen koulukurin oikeudellistamisen väline ovat olleet koulujen järjestyssäännöt. Näihin joskus kymmeniä sivuja sisältäviin sääntökokoelmiin alettiin sisällyttää tavanomaisten käyttäytymisvaatimusten lisäksi yleisiä rikoslakiin sisältyviä rikkomuksia. Tämä on ollut omiaan hämärtämään rajaa yhtäältä koulun perinteisesti sisäisesti valvomien käyttäytymissääntöjen ja toisaalta yleiseen lainsäädäntöön sisältyvien ja poliisin valvomien säädösten välillä. Jopa alakoului-ikäisten oppilaiden ei-toivottuna koetun käyttäytymiseen suhtaudutaan rikoksenkaltaisina tekoina. Kriitikot puhuvat jopa lapsuuden kriminalisoinnista. Erityisesti värillisten vähemmistöjen lasten alun perin vähäpätöisiin rikkeisiin puuttumisesta on voinut seurata joutuminen jo Yhdysvalloissa käsitteeksi muodostuneeseen ”koulusta vankilaan” -putkeen. Puhutaan myös jopa ”päiväkodista vankilaan” -putkesta. (Fabelo ym. 2011; Fowler ym. 2010; vastaavanalaisesta kehityksestä Iso Britanniassa ks. Hayden & Martin 2011)

Toivoa sopii, että Suomessa vältetään etenemästä kurinpidollisuuden ja lasten ”häiriökäyttäytymisen” kriminalisaation tielle.

NOLLATOLEN RANSSIAJATELU SUOMESSA

Suomessa valtiolta edellytetään paljon, ja sen tuottamia palveluja on perinteisesti arvostettu mahdollisimman monelle hyvän elämän edellytykset turvaavana järjestelmänä. Tämä on se hyvinvointivaltiollinen yhteiskuntamalli, jota maailmalla laajalti ihaillaan. Siihen on keskeisesti sisällytetty kriminaalipolitiikka, jossa pyritään vankiluvun vähentämiseen sekä erilaisten vaihtoehtoisten seuraamusten hyödyntämiseen rikosasioissa (Lappi-Seppälä 2008). 1980-luvun lopulla toteutuneen oikeistopoliittisen suuntauksen vahvistumisen myötä Suomessa on kuitenkin koettu vastaavanlaista nollatoleranttisen puuttumisalltiuden vahvistumista kuin ”meitä edistyneimmissä” länsimaissa. Tämän muutoksen kouriin joutui myös yhteiskunnan lapsiväestö, kuten **Timo Harrikari** (2008) on osoittanut.

Kehitys koulumaailmassa on kiinnostava ja tärkeä demokraattisten voimien valppauden kohde. Harrikarin kuvaamat puuttumistarvetta korostavat ja turvallisuusaiheiset keskustelut ketjuuntuivat 1990-luvulla myös kouluja koskevaan ongelmapuhuntaan erityisinä teemoinaan ”jatkuvasti vaikeutuvat” työrauhaongelmat ja koulukiusaaminen. Peruskouluväki vannoo kuitenkin edelleen paljolti peruskouluajattelun mukaiseen kaikkien mukana pitämisen eetokseen ja sen edellyttämään koulujen pedagogiseen työhön. Järjestyksenhallinnassakin mennään mielellään ”pedagogiikka edellä” (Pokka 2014). Poliiseihin on ainakin toistaiseksi turvauduttu lähinnä oikeuskasvatustehtävissä ja järjestyksenpidollisissa hätätilanteissa.

Suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistumiskehitys alkoi kuitenkin 1990-luvulla (Taimio 2007), mistä on seurannut koulujen toimivuusongelmien pahenemista ja opettajien työkuuntoisuuden heikkenemistä alimpien sosiaaliryhmien asut-

tamalla alueilla (Puustinen 2010). Oppilaathan kantavat habituksessaan kaikkia köyhyyden ja sosiaalisen turvattomuuden ilmenemismuotoja, jotka eivät varsinaisesti tee heistä helposti opetettavia. Ongelmana on, että opetusjärjestelmä itsessään on ollut altis oikeistolaisille yksilön vastuuta korostaville diskursseille. Kasvatustieteissä ja opettajanvalmennuksessa on vuosikymmeniä vallinnut vahvasti individualistinen metodologia, eikä opettajien ammatillisuuden tueksi ole kehitetty monitieteellistä asiantuntijuutta koskien koulua reaalisenä todellisuutena (Simola 2015). Koulujen toimivuusongelmien syytekijäksi määrittyvät tällöin helposti eri tavoin oireilevat ”häiriöoppilaat” ja heidän vanhempansa, joilta ”puuttuu aikuisuutta” ja ”kasvatusosaamista” (Jallinoja 2006; Vesikansa 2009, 1–13).

KOULUAMPUMISET NOLLATOLERANSSIN VAHVISTAJINA

Kontrollipoliittisten otteiden juridista perustaa on Yhdysvalloissa lujitettu erityisesti mediajulkisuudessa laajalti käsiteltyjen kouluampumisten yhteydessä. Näin myös meillä. Eräät kiusaamiseen liitetyt itsemurhatapaukset olivat 1990-luvulla laajalti esillä mediassa ja erityisesti Jokelan ja Kauhajoen ampumistapaukset vuosina 2007 ja 2008 viritivät keskustelua ”kouluväkivallasta” (Kiilakoski 2009) ja työrauhaongelmista ja loivat samalla edellytykset koulujen turvallisuuskeskustelulle. Sisäministeriö asetti 2009 oppilaitosten turvallisuustyöryhmän, jonka tehtävänä oli laatia ohjeet koulujen turvallisuuden edistämisestä ja oppilaitosten pelastussuunnitelmien täydentämisestä niin, että ne ottavat huomioon myös Jokelan ja Kauhajoen kaltaiset tapahtumat (Turvallisuus perusopetuksessa 2012).

Vuonna 2012 joukko kasvatus- ja koulutuspoliittista kenttää laajalti edustavia järjestöjä (OAJ, Suomen Vanhempainliit-

to ry, Suomen Rehtorit ry. ja Opetus- ja sivistystoimen asiantuntijat OPSIA ry.) jätti opetus- ja kulttuuriministeriölle esityksen koulujen työrauhatilanteen parantamisesta. Pontimena oli erityisesti opettajakunnan keskuudessa tehdyn selvityksen mukaan työrauhakysymys kouluissa oli – jälleen – ”entisestään pahentunut”. Vuonna 2013 saatiinkin aikaan ”koulujen työrauhalaki”. Sen myötä rehtorit ja opettajat ovat saaneet oikeuden poistaa oppilaalta työrauhaa häiritsevää tai vaarallista esineä sekä käyttää harkiten voimakeinoja häiritsevän tai turvallisuutta uhkaavan oppilaan poistamiseksi luokasta.

Opettajien ja rehtorien suhtautuminen ko. lakiuudistuksiin on ollut osin ristiriitaista. Vaarana on, että tiukan talouden politiikka yhdistettynä koulujen toimivuuteen kohdistuviin ulkoisiin ja sisäisiin paineisiin johtaa opettajien työhön kohdistuvien vaatimusten jatkuvaan kasvuun, siitä seuraavaan työuupumukseen ja motivaation laskuun (Opetusalan Ammattijärjestö 2018). Tämä kehitys saattaa johtaa kurinpidollisten otteiden suosion kasvuun niin koulujen työntekijöissä kuin vanhemmissa ja ilmeisesti myös osassa oppilaita. Onkin oletettavaa, että koulujen työrauhaongelman ratkaisussa ja koulukiusaamisen ehkäisyn tiimoilta tullaan käymään jatkuvaa polemiikkaa opettajakunnan keskuudessa ja että myös mediaa tullaan käyttämään mielipiteen muokkaajana. Toivoa sopii, että peruskoulun ammattilaisten hyvinvointivaltiollinen eetos järjestyksenpidossa vetää pidemmän korren tässä ideologisessa kamppailussa ja Suomessa vältetään etenemästä kurinpidollisuuden ja lasten ”häiriökäyttäytymisen” kriminalisaation tielle. ■

Puheenvuoro perustuu kirjoittajan tekeillä olevaan koulujen järjestyksenhallinnan politiikkaa koskevaan tutkimukseen.

Kirjallisuusluettelo löytyy artikkelin verkkoversiossa osoitteesta www.haaste.om.fi.

Eväitä vapauteen

Vankiperheiden leirillä katsotaan tulevaisuuteen ja huolehditaan siitä, että myös lapsilla on kaikki hyvin.

Millä lauseella haluaisitte rohkaista lastanne? Kirjoittakaa se paperille, Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe-toiminnan perhetyöntekijä, vastaava ohjaaja **Noora Eronen** pyytää. Vilppulan vankilan komeassa jugendtyylisessä talossa, Perhelässä, on menossa Kriminaalihuollon tukisäätiön viisipäiväinen vanhemmuusleiri. Aikuisten keskusteluryhmän aiheena on lasten kokemukset: miten lapsi voi kokea toisen vanhemman poissaolon.

– Tilaa lasten ajatuksille ja tunteille. Sitä haluan tuoda tällä viikolla vanhemmille, Eronen sanoo.

Syksyn perheleirille osallistuu neljä perhettä eri puolilta Suomea. Nuorin leiriläinen on vasta kolmen kuukauden ikäinen. Jokaisesta perheestä toinen vanhempi on vankilassa. Kaikki tuomiota suorittavat ovat saapuneet tänne muista vankiloista kuin Vilppulasta.

OLEN HYVÄ VANHEMPI

Aamupäivät leirillä on varattu aikuisten ryhmäkeskusteluihin. Leirille osallistuva

Susanna on kokenut ne voimaannuttavina.

– Lähipiirissäni ei ole ketään, jonka puoliso on vankilassa. Tärkeintä tässä viikossa on ollut saada tutustua muihin samassa elämäntilanteessa oleviin perheisiin.

Myös toinen leiriläinen **Niina** kehuu porukkaa.

– Ihmisiä ovat kauhean avoimia ja keskustelut hyviä.

Kriminaalihuollon tukisäätiön perhetyöntekijä, leirin ohjaaja **Heidi Juurelma** kertoo, että perheleirin teemaksi on valikoitunut vanhemmuus, koska poissaolevista vanhemmista moni tarvitsee tukea isänä tai äitinä olemiseen.

– On tärkeä oivaltaa, että vaikken olekaan arjessa läsnä, olen ihan hyvä vanhempi ja ylipäättään riittävän hyvä ihminen. Monen itsetunto on laskenut vankilassa.

Juurelman toive on, että leiriviikko antaisi osallistujilleen tulevaisuuden toivoa sekä uskoa omiin kykyihinsä.

– Sanon aina, että kaikki tekevät virheitä, mutta paljon tärkeämpää on se, miten asioita käsittelee jälkikäteen ja mitä niistä oppii.

Vanhemman roolin muista-

minen voi olla avain, kun valmistaudutaan aikaan vapautumisen jälkeen. Kun omaksuu, että on muutakin elämää kuin vankila, todennäköisyys, että haluaa elää tulevaisuudessa tavallista arkea, kasvaa.

– Vanhemmalle tekee hyvää tajuta, että on joku toinenkin rooli kuin se, joka on vankilassa. Että kotona on pieni ihminen, joka odottaa, Juurelma kertoo.

Viikon aikana harjoitellaan myös tunnepuhetta. Erossa olo ja vankilaelämä ovat saattaneet saada unohtamaan, miten tunteista puhutaan.

– Miehelläni on niin paljon vankilaelämää takanaan, että hän on joutunut kovettamaan itseään. Mutta jossei osaa puhua tunteistaan, rakkauteen tulee ryppyjä, eräs vaimo kuvailee.

Juurelman mukaan tunteiden nimeäminen on yllättävän vaikeaa monelle. Hän rohkaisee pareja puhumaan avoimemmin siitä, miltä itsestä oikeasti tuntuu.

ROHKEUTTA VOIMALAUSEESTA

Sillä aikaa, kun aikuiset pohjivat omia teemojaan, lapsille

on järjestetty oma ryhmänsä viereisessä askarteluhuoneessa. Juuri nyt pajassa valmistuu pullonkorkkiötököitä.

– Katja, voitko auttaa siipien kanssa? joku pienistä kysyy ohjaajalta liimapurkki kädessään.

Lastenohjaaja **Katja Sulasalmi** on huomannut, että toiminnallisuus tukee lapsia. Käsillä tehdessään lapsilta alkaa pulpahdella asioita, joita heillä on mielensä päällä.

– Lapsissa on mahtavaa avoimuutta. Jo ensimmäisenä päivänä he alkavat kertoa elämänpäättämisen.

Tärkeän tuntuinen aihe lapsille tuntuu olevan ikävä: miltä tuntuu elää erillään äidistä tai isästä. Siitä Sulasalmi on kuullut paljon tälläkin viikolla. Leirin yksi tavoite on vahvistaa lasten omia voimavaroja kohdata ikävää.

– Kun kysyin lapsilta, mikä auttaa ikävään, moni vastasi, että se, kun kertoo ikävästä jollekulle. Jopa pehmonallemme puhuminen kuulemma auttaa, Sulasalmi kertoo.

Aikaisemmin jokainen taaperoiän ylittänyt lapsi on koristellut oman rohkaisurasiansa, pienen pahvisen laatikon,

Lasten askartelemiin rohkaisurasioihin laitetaan sisälle vanhempien kirjoittamia voimaleuseita.

jonne laitetaan kotiinlähöpäivänä vanhempien kirjoittamia voimaleuseita. Ideana on, että rohkaisurasian voisi tulevaisuudessa ottaa esille aina, kun ikävä iskee.

– Voimaleuseen ei tarvitse olla ihmeellinen. Jos vanhempi kirjoittaa esimerkiksi ”Olet rakas”, ”Tykkään sinusta” tai ”Olet paras”, se on iso juttu lapselle.

STOPPI PUHUMATTO-MUDELLE

Paitsi vanhemmuutta leirillä käsitellään myös parisuhdetta. Seitsemättä kertaa ohjaajana leirillä työskentelevä Noora Eronen on nähnyt, miten leiriviikko saattaa jopa avata uudelleen keskusteluyhteyden puolisoitten välille, jos se on kadonnut vuosien aikana.

– On tosi tavallista, että pariskunnilla, joista toinen on vankilassa, on paljon puhumattomia asioita keskenään.

Perhetapaamisissa on vaikea puhua puolisolalle, koska lapset ovat mukana. Lyhyitä tapaamisia ei muutenkaan tee mieli pilata ikävillä asioilla. Mieltä painavia asioita ei myöskään tee mieli pu-

hua puhelimessa. Ne pitäisi päästä sanomaan kasvotusten.

– Täällä on toisin. Leirillä on mahdollisuus kahdenkeskisiin keskusteluihin – ainakin viimeistään sitten, kun lapset ovat nukahtaneet. Aika ei myöskään lopu kesken, koska käytössä on viisi päivää.

Viivi kertoo, että hän ja hänen puolisonsa ovat puhuneet leiriviikon aikana enemmän kuin koskaan kotilomilla. Kotona aikuisten huomion taas vievät lapset, telkkari, sosiaalinen media ja esimerkiksi pyykit.

– Leirillä ei ole puhelimia. On ollut pakko keskittyä toiseen ja perheeseen. Olen oivaltanut viikon aikana, että tärkeintä elämässä on olla rakkaitensa kanssa.

Ammattilaisten läsnäolo on rohkaissut Viiviä myös puhumattomien asioiden esille ottamiseen.

– En tiennyt miten kertoisin miehelleni, että esikoinen on mustasukkainen hänen huomiostaan. Täällä uskalsin ottaa asian puheeksi. Mies otti palautteen hyvin vastaan ja alkoi heti huomioida isompaa enemmän.

Vastaava ohjaaja Noora Eronen (vas.) Kriminaalihuollon tukisäätiöstä ja lastenohjaaja Katja Sulasalmi iloitsevat lasten viihtymisestä perheleirillä: Lapsille on tärkeää saada hyviä kokemuksia koko perheellä.

VERTAISTUKEA JA PARISUHDEAIKAA

Iltapäivä on varattu päivälepoon ja isojen koululaisten läksyjen tekoon. Jalkapallon ystävät lähtevät potkimaan palloa pihalle.

Yksi perheistä alkaa askarrella albumia, jonka saa ottaa muistoksi kotiin. Albumiin tulee polaroid-kuvia, joita on otettu pitkin viikkoa. Lapset ovat onnessaan saadessaan valita sivupöydälle tuoduista tarroista, glittertusseista ja erilaisista väripapereista sopivia.

Kuudeksi lämpää ranta-sauna. Se sijaitsee läheisessä pikkusaunassa. Jokainen perhe saa soutaa omalla sauna-

vuorollaan saareen veneellä.

Leirille osallistuva Susanna kokee saaneensa viiden päivän aikana rohkaisua, mutta rohkaisseensa myös muita.

– Kävin itse aika syvässä vesissä, kun puolisoni joutui vankilaan. Silloin tuntui, että kaikki toivo oli mennyt. Pari vuotta sitten aloin nähdä taas tulevaisuuden. Meillä on toivoa, ja mitään ei ole menetetty esimerkiksi lasten osalta. En enää kanna huolta siitä, että toisen vanhemman poissaolo vaikuttaisi heidän kehitykseensä. Tätä sanomaa olen kertonut myös muille leiriläisille.

Parasta leirissä Susannan mielestä on ollut silti mah- →

Perheiden lähentymisen huomaa ohjaajan mukaan jo ihan fyysisestikin.

→ dollisuus vastuun jakamiseen puolison kanssa.

– On raskasta olla yksin kotona vastuussa kaikesta. On tärkeää, että täällä on saanut jakaa työtä lapsista.

Kolmen lapsen äiti Viivi on kokenut leirin merkityksellisyyden ennen kaikkea lasten kautta.

– On ollut hyvä, että lapset ovat saaneet viettää aikaa isänsä kanssa. Päivisin lapset kilpailevat isän huomiosta, kaikki halusivat hänestä osansa, mutta lasten mentyä nukkumaan meillä on myös aikuisten aikaa.

VANHEMPANA KOTIIN JA VANKILAAN

Kun perjantai koittaa, tunnelma Perhelässä muuttuu.

– Viisi päivää on saatu elää kuplassa, ja yhtäkkiä todellisuus palaa. Yksi isä sanoi keran, että leiriltä lähteminen on vaikeampaa kuin aikanaan vankilaan lähteminen, Noora Eronen sanoo.

Perheiden lähentymisen huomaa ohjaajan mukaan jo ihan fyysisestikin. Lapset ja vanhemmat koskettavat toisiaan enemmän perjantaina kuin vielä alkuvuokosta, ja jos maanantaina lapset olivat vielä äidin perään, viimeisenä päivänä kelpaa jo isäkin.

Vaikka arkeen paluu on kamalaa, moni lähtee täältä vahvempuna kuin tullessaan. Esimerkiksi Niina kertoo pohdineensa leiriviikon aikana paljon sitä, kun koko perhe elää taas kotona perusarkea.

– On monia asioita, joita tekee sitten toisin. Näen meissä molemmissa, puolissani ja minussa, muutumista ja selkärankaa, joka kantaa. Arvostamme molemmat perhe-elämää enemmän kuin ennen. Emme pidä arkea enää itsestäänselvyytenä. ■

Lisätietoja: www.krit.fi – Ehjä perhe -toiminta

“Sain voimaa jatkaa eteenpäin. Olen energisempi kuin ennen tänne tuloa.”

“Leiri toi uskoa tulevaan.”

“Ymmärrän paremmin puolisoani ja kunnioitan häntä enemmän. Tiedän nyt, miten raskasta vauvarki voi olla.”

“Suhteemme on nyt tukevammalla pohjalla. Leiri vaikutti positiivisesti meidän perheeseen.”

Sitaatit on poimittu leiriläisten palautteista. Haastattelujen leiriläisten nimet on muutettu.

“Näin leirillä, miten ihana isä mieheni on”

Perheleiriltä apua yksinäisyyteen löysi 30-vuotias nainen:

“Kuulimme perheleiristä mieheni vankilan sosiaalityöntekijältä. Hän suositteli sitä meille. Haimme ja tulimme valituiksi. Se oli lottovoitto.

On tärkeää päästä viettämään aikaa perheenä. Erityisen tärkeää se on lapsille. Eskari-ikäinen tyttöni on odottanut leiriä niin kovasti. Päiväkodin tädit toivottivat meille hyvää viikkoa. He olivat iloisia puolestamme, että pääsemme koko perheellä lomalle.

Sukulaisissani tai tuttavissani ei ole ketään, jolla olisi kokemusta vangin perheen elämästä. En ole voinut puhua tähän asti tuntemuksistani kenenkään

läheisen kanssa. Mutta täällä muut vaihtot ovat ymmärtäneet minua. On tullut turvallinen olo. Osaan ajatella elämää eteenpäin nyt positiivisemmin kuin ennen leiriä. En ole enää niin yksin. Koen saaneeni työkaluja omaan jaksamiseen.

Eniten olen nauttinut ryhmäkeskusteluista. Täällä näkee asioita monelta eri kantilta: miltä myös siitä tuntuu, joka on vankilassa.

Ohjaajat tietävät, mistä puhuvat. Arvostan heidän ammattitaitoaan. Perhekeskustelussa tuntui hyvältä puhua parisuhdeasioista, kun mukana oli joku ulkopuolinen. Puolisolleni ja minulle tuli myös ajatus, että voisimme mennä pariterapiaan vapautumisen jälkeen.

Meillä on kaikki hyvin, mutta sillä tavalla voisimme välttää mahdollisia tulevia ongelmia.

Olen nähnyt tämän viikon aikana taas selvemmin, minkälainen mieheni on isänä: hän on ihana. Isän rooli on hänelle luonteva. Hän huolehtii lapsista koko ajan. Mieheni on sanonut, että lapset ovat hänelle koko elämä. ■

Kulttuurista tukea romanivangeille

Romanien parissa tehtävän vankilantyön historiaa ja nykytilannetta esiteltiin lokakuussa pidetyssä seminaarissa. Sen olivat järjestäneet Romano Missio, Naisten Kulma ja Laurea-ammattikorkeakoulu.

Palvelupäällikkö **Jenny Penna** esitteli Naisten Kulman toimintaa. Se on matolan kynnyksen tukipiste rikostauksille romaninaisille. Yhteisöllisen tilan toiminta syntyy naisten omista tarpeista ja toiveista. Palveluihin kuuluu esimerkiksi henkilökohtaisen palvelupolun rakentaminen ja kokemusasiantuntijatoiminta. Naisten kulma toimii myös koevapauden toimintavaihtoehtona ja yhdyskuntapalvelupaikkana. Lisäksi toimintakeskus järjestää koulutuksia kunnille, vankiloille ja Rikosseuraamusalan koulutuskeskukselle. Uutta on toiminnan laajentuminen vankiterveydenhuollon puolelle: työntekijät voivat esimerkiksi toimia kulttuuritulkkina vankisairaalassa.

Naisten Kulman palveluohjaajat **Senja Valentin** ja **Katriina Roth** kertoivat haastavasta työstään eri puolilla Suomea. Asiakkaiden tilanteet ovat hyvin vaikeita ja monitahoisia. Valentinin mukaan on tärkeää tukea koko perhettä, jotta vankilassa saavutettu muutos kantaa. Hän auttaa välillä hyvinkin konkreettisesti esimerkiksi hoitamalla lasta sen ajan, kun tuettava hoitaa asioita. Roth

nosti esille päihteidenkäytön ongelmat ja naisten elämän tiukat solmut, joita asiakassuhteessa lähdetään purkamaan. Hän vetää VOIVA-ryhmiä, joissa opetellaan käsittelemään tunteita kuten häpeää ja syyllisyyttä ja ratkaisemaan ongelmia muutoin kuin väkivallalla.

ERITYISPIIRTEET RIKOSSEURAAMUSTYÖSSÄ

Vankilanjohtaja **Kaisa Tammi-Moilanen** kertoi rikostauksien romaninaisten erityispiirteistä. Naiset ovat rikosentekijöinä selvä vähemmistö ja romaninaiset pieni vähemmistö tässä ryhmässä. Romanivangit ovat yleensä muita naisvankeja nuorempia. Heillä tuomion taustalla on yleisimmin omaisuusrikos, kun muilla se on väkivalta. He joutuvat vankilaan keskimäärin selvästi useammin kuin muut naisvangit. Kaksi kolmesta on äitejä.

– Vankilaan joutuneiden romaninaisten syvää syrjäytymistä kuvaa se, että yli 60 prosenttia heistä ei ole saanut peruskoulua loppuun, kun muilla naisvangeilla osuus on 10 prosenttia. Ennen vankilaan joutumista yli kolmannes on ollut asunottomana. Harvoilla on työelämästä kokemusta ja taloudelliset pulmat ovat isoja. Perhe-elämä on rikkonaista, ja sitä sävyttävät lastensuojelusiakkuudet ja häilyvät miessuhteet. Päihteidenkäyttö on usein ilmeistä, mutta

siitä puhuminen koetaan liian häpeälliseksi. Samaten väkivallan kokemuksista on vaikea saada heiltä tietoa. Huomattavaa on myös ongelmien ylisukupuolisuus: romaninaisvangeilla on lähes aina joku sukulinainen, joka on ollut aiemmin vankilassa, Tammi-Moilanen kertoo.

– Rikosseuraamustyöhön nämä erityispiirteet vaikuttavat siten, että romaninaisten luottamuksen saaminen on vaikeaa, ja tässä romanitautaiset työntekijät ovat tärkeitä. Häpeäkulttuurin ymmärtäminen on tärkeää: naisvangit kokevat aina häpeää, mutta romanitautaisilla on tämän lisäksi suvusta kumpuavaa häpeää. Ulkopuolisuuden kokemus on syvää – he tuntevat olevansa erillään suvusta, muista vangeista ja henkilökunnasta. Traumatyöskentely on usein vaikeaa. Kun pulmia on paljon, on etsittävä tärkeimmät työvälineet.

MIESTYÖ KÄYNNISTYNYT

Romanimiesvankien hanke käynnistyi huhtikuussa 2017 ja se päättyy joulukuussa 2018. Hankkeessa on kohdattu 20 rikostautista romanimestä. Jenny Pennan mukaan tavoitteena on kehittää romanimiehille toimintamalleja yhdyskuntaseuraamus- ja vankityöhön, jotka tähtäävät rikollisuudesta irtipääsemiseen. Keinoja ovat kulttuurinen vertaisuus erityisesti sosiaalisen tuen muodossa, kulttuuritulkkaus,

jolla pyritään vahvistamaan luottamusta viranomaisia kohtaan, edunvalvontaan ja oikeuksien tiedostamiseen, itsetunnon ja identiteetin vahvistamiseen, elämän perusasioiden vahvistamiseen sekä kriminologeenisten ja antisosiaalisten asenteiden purkaminen.

Miestyön vetäjä **Mertsu Roth** kertoo, että hankkeessa sorvattiin naistyössä kehitetyn kuntouttavan VOIVA-mallin työkaluja mieslähtöisiksi. Tuloksena syntyi VOITTO-toimintamalli.

– Monet asiakkaat ovat tunteneet minut ennestään seurakuntatyön kautta, mikä on helpottanut työtä. Ymmärrän elämän haasteet samasta kulttuurista käsin. Pysin luomaan vuorovaikutuksen samalta viivalta enkä ohjaamaan ryhmä- ja yksilökeskusteluja ylhäältä päin. Kun luottamus on syntynyt, ryhmässä asioita pystytään yleensä käsittelemään hyvinkin syvällisesti ja ehkä muuttamaan käyttäytymistä.

Myös Suomen Romanifoorumi tekee vankilatyötä sekä katutyötä nuorten parissa. Toimintaan kuuluu säännölliset vierailut vankiloihin ja toimintakeskus Kipinä. Vankiloissa pidettyjen teemapäivien aiheena ovat olleet mm. arvot ja asenteet, vanhojen ja nuorten yhteyden rakentaminen, työnhakutaidot, omien ennakkoluulojen kohtaaminen, tulevaisuusvisiointi ja kulttuurin kehittäminen. ■

Rikollisen hyvä työllisyysuhanke

Vapautuvan vangin työllistyminen tukee hänen sijoittumistaan yhteiskuntaan ja vähentää rikosten uusimista. Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeessa on kehitetty konkreettisia työmuotoja vankien työllistymisen edistämiseksi.

Työ- ja elinkeinoministeriö ja Rikosseuraamuslaitos (Rise) sopivat joitakin vuosia sitten yhteistyöstä rikostaustaisten asiakkaiden työllistymisen edistämiseksi. Sopimuksessa todetaan, että asiakkaan työ- ja koulutus suunnitelmia tulisi tukea tarvittavin toimin jo rangaistuksen aikana. Kantavana ajatuksena on se, että vankilassa käynnistyneiden työllistymisen tähtävien palveluprosessien ei tulisi katketa vapaudessa eikä myöskään työ- ja elinkeinohallinnossa aloitettujen prosessien tulisi katketa rangaistuksen täytäntöönpanon alkaessa.

Rikosseuraamuslaitoksen hallinnoiman ja syksyllä 2016 käynnistyneen Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena on lisätä yhteistyötä siviilitoimijoiden ja rikosseuraamustyön työllisyystoimijoiden kesken.

TYP-PALVELU RAKENTAA HENKILÖKOHTAISTA PALVELUPOLKUA

Työllistymistä edistävässä monialaisessa yhteispalvelussa (TYP) asiakkaalle räätälöidään henkilökohtainen palvelukonaisuus, joka voi koostua työ- ja elinkeinotoimiston (TE-toimisto), asiakkaan kotikunnan ja Kelan sekä näiden yhteistyökumppaneiden palveluista. Yleisin ohjautumisväylä TYP-palveluun on TE-toimisto. Kuitenkaan melko usein palveluun ohjaamisen ehdot eivät täyty esimerkiksi asiakkaan elämäntilanteen, työttömyysetuuskertymän tai työttömyyden yhtäjaksoisen keston osalta. Jos kriteerit eivät täyty, työllistymispalveluiden kartoitus ja polutus tapahtuu TE-toimiston tuetun työllistymisen palvelulinjalla, jossa tarjolla edelleen ovat monialaiset palvelut mm. Kelan ja kotikunnan kanssa.

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella konkreettista

työllisyyspalveluyhteistyötä on käynnistetty määrittämällä TE-toimiston asiantuntijoiden joukosta kolme Rise-yhteyshenkilöä. Nämä yhteyshenkilöt työskentelevät myös TYP-palvelussa. Tällaisessa yhteistyömallissa muutamalla yhteyshenkilöllä voidaan saavuttaa palvelupolutuksessa jopa maanlaajuinen kattavuus. Toinen mallin vahvuus on se, että jos asiakas ohjautuu TYP-palveluun, hänen kanssaan jatkaa usein sama TE-toimiston asiantuntija kuin tuetun työllistymisen palveluissa on ollut. Vaikka asiakas ei ohjautuisikaan TYP-palveluun, hän jatkaa edelleen saman TE-toimiston asiantuntijan kanssa. Tämä yhteistyömalli lisää palvelun vaikuttavuuden ja onnistumisen mahdollisuuksia vähentämällä asiakkaan siirtymiä toimintaympäristöstä toiseen tai työntekijältä toiselle.

Lähtökohtana työllisyyspalveluyhteistyön kehittämisessä Länsi-Suomen rikosseuraa-

musalueella on ollut palveluiden kokonaisvaltaisuus, oikea-aikaisuus ja vaikuttavuus. Vankilaan pyritään tuomaan juuri niitä siviilimaailman normaali-palveluja, joita asiakas voi hyödyntää myös vapaudessa. Kokonaisvaltainen, vankilan aidan läpäisevä palvelupolku vähentää myös toistuvan alkukartoitustyön tekemistä niin työllisyyspalveluissa kuin Rikosseuraamuslaitoksessa, mikä säästää työaikaresursseja.

TE-TOIMISTON VANKILAVASTAANOTTO ON UUSI AVAUS

Tärkeä yhteistyön muoto Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella on TE-toimiston asiakasvastaanoton tuominen vankiloihin. Vastaanottoa pidetään tällä hetkellä Turun ja Käyrän vankiloissa, ja toiminta pyritään käynnistämään myös Satakunnan ja Pirkanmaan alueiden yksiköissä tarpeiden mukaan.

Vankilavastaanotolla asi-

Vankilavastaanotolla asiakkaalle pyritään tarjoamaan mahdollisimman normaali TE-palvelukokonaisuus.

RIIKKA KOSTAINEN

akkaalle pyritään tarjoamaan mahdollisimman normaali TE-palvelukokonaisuus. Vankilaympäristö vääjäämättä kaventaa tarjottavien TE-palveluiden kirjoa, koska varsinkin suljetuissa vankiloissa asiakkaan on hankalaa tai jopa mahdotonta osallistua kaikkiin sellaisiin työkokeilu-, rekrytointi- tai koulutuspalveluihin, joihin hänellä siviilissä on mahdollisuus. Vankilavastaanotolla asiakas yleisimmin saa neuvontapalveluita, hänen työnhakunsa voidaan aloittaa ja hänelle voidaan tehdä alkukartoitus sekä palvelutarvearvio. Lisäksi on mahdollista laatia asiakkaalle työllistymissuunnitelma tai tarpeen vaatiessa etäyhteyttä hyödyntäen myös aktivointisuunnitelma, joka tehdään yhteistyössä TE-toimiston asiantuntijan, asiakkaan kotikunnan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan kesken.

Mallin vahvuutena on se, että jo vankeusaikana voidaan käynnistää normaalisuusperi-

aatteen mukaisesti palveluita, joilla tuetaan asiakkaan työ- ja koulutussuunnitelmia. Työllistymissuunnitelman laatimisessa voidaan aiempaa paremmin huomioida ne palvelut, joita asiakas on saanut jo rangaistusajanaan. Tämä mahdollistaa kokonaisvaltaisemman suunnittelun ja palveluiden tarkoituksenmukaisemman ajoittamisen. Vankiasiakkaista enemmistöllä on merkittävää päihdeidenkäytön historiaa. Usein asiakkaat haluavat, että siviilissä odottaisi esimerkiksi työtoimintamahdollisuus heti ensimmäisestä vapautuspäivästä alkaen, jottei vanhan elämän kutsu kävisi ylivoimaiseksi.

Hyvä puoli on myös se, että asiakas ja TE-toimiston asiantuntija ovat tavanneet toisensa jo ennen asiakkaan vapautumista. Vankilasta vapautuneen vangin kohtaaminen asiakaspalvelutilanteessa saattaa olla joskus TE-toimiston asiantuntijalle epätietoisuutta he-

rättävä, jopa pelottava tilanne vankilamaailmaan liitettyjen mielikuvien vuoksi. Samoin rikostaustainen asiakas saattaa yrittää vältellä virkailijan kohtaamista, jos hänellä on aiemmin ollut huonoja kokemuksia viranomaisasioinneista. Asiointi on helpompaa, kun asiakaspalvelija ja asiakas ovat toisilleen entuudestaan tuttuja jo rangaistusajalta.

TIETO TYÖLLISYYSPALVELUISTA JA AMMATINVALINNAN OHJAUS TARPEEN

Varsinais-Suomessa on myös järjestetty infotilaisuuksia TE-toimiston palveluista sekä vangeille että Rikosseuraamuslaitoksen henkilökunnalle. Keskusteluissa on toistuvasti noussut esille se, ettei TE-palveluiden sisältöä tunneta riittävästi vankiloissa. Kuntouttava työtoiminta, aktiivimalli ja karenssit ovat useille tuttuja, mutta niihinkin liittyy runsaasti virheellistä tietoa. Aktiivisella tiedottamisella on ollut suuri merkitys yhteistyön käynnistämisessä ja asiakkaiden ohjautumisessa palveluihin.

Koska vankeusaika on usein tulevaisuuden rakentamiselle otollista aikaa, vankilaan on tuotu myös mahdollisuus ammatinvalinnanohjaukseen sähköisen etäyhteyden välityksellä. Joissakin vankiloissa sitä on ollut jo aikaisemminkin ja TE-toimisto on tarjonnut mm. uraohjausta sähköisenä palveluna. Jostakin syystä se ei kuitenkaan ole saanut vankiloissa jalansijaa, vaikka tarve on noussut esiin monesti

hankkeen aikana. Tämän vuoksi Varsinais-Suomessa Käyrän vankilassa on toteutettu kokeilu, jossa vankeusrangaistusta suorittava asiakas osallistuu ammatinvalinnanohjauspsykologin ohjausistuntoon videoyhteyden avulla.

Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeen näkökulmasta on ollut luontevaa kehittää yhteistyötä niiden samojen toimijoiden kanssa, jotka normaaliyhteiskunnassakin työllisyyspalveluista vastaavat. Yhteiset tavoitteet on ollut helppo tunnistaa sekä vankeuslaista että laista julkisesta työvoimaja yrityspalveluista. Yhteistyön kautta toivottavasti edistämme sekä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan että työmarkkinoiden toimivuutta. Hanketyön kokemusten perusteella tarve aiempaa tiiviimmälle yhteistyölle on ilmeinen. ■

Kirjoittaja työskentelee Vankeusaika mahdollisuutena! -hankkeen projektityöntekijänä Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella.

Uhrin tarpeet paremmin huomioon rikosprosessissa

Oikeusministeriön johdolla työskennellyt ns. hyvien käytäntöjen työryhmä on saanut työnensä päätökseen. Sen mielestä viranomaisten menettelytapoja rikosprosessissa on kehitettävä ottamaan paremmin huomioon rikoksen uhrien tarpeet. Työryhmä ehdottaa lukuisia hyviä käytäntöjä rikosoikeudellisten menettelyjen eri vaiheisiin sekä säännöllistä koulutusta uhrin kohtaamisesta, kohtelusta, oikeuksista, suojelutoimista ja trauman vaikutuksista uhriin.

Työryhmän tehtävänä oli arvioida rikosprosessia uhrin näkökulmasta ja kartoittaa kotimaisia hyviä käytäntöjä ja koulutusta uhrien tarpeiden huomioon ottamisesta rikosprosessissa. Työryhmän tuli valmistella ehdotukset hyvistä menettelytavoista sekä siitä, miten viranomaisten tietoisuutta ja osaamista lisätään ja hyvät toimintatavat sovitetaan viranomaiskäytäntöihin.

Työssä tukeuduttiin aihetta käsitteleviin suomalaisiin tutkimuksiin ja aiempien työryhmien työhön sekä asiantuntijoiden kuulemiseen. Lisäksi työryhmä teki webropol-kyselyt tuomioistuimiin ja poliisilaitoksille. Kyselyjen avulla kartoitettiin sitä, miten uhridirektiivin mukanaan tuomat velvoitteet käytännössä toteutuvat ja miten uhrien tarpeet huomioidaan tuomioistuinten ja po-

liisien toiminnassa. Työryhmä myös selvitti, minkälaista uhrien kohtaamiseen, kohteluun ja oikeuksiin liittyvää koulutusta keskeiset viranomaiset ja järjestöt ovat järjestäneet.

Rikosprosessissa on nykyisinkin käytössä monia uhrin tarpeet huomioon ottavia käytäntöjä. Toisaalta työryhmä havaitsi myös useita kehittämiskohteita. Uhridirektiiviin liittyviä lainsäädäntömuutoksia ei välttämättä vielä tunneta kaikilta osin, ja uusien veloitteiden jalkauttamisessa osaksi kaikkien viranomaisten käytäntöjä on vielä tekemistä.

Koulutuskartoituksessa ilmeni, että viranomaisista uhritematiikkaan liittyvää koulutusta on järjestetty etenkin poliisissa ja Rajavartiolaitoksessa, joissa aihetta käsitellään osana poliisien ja rajavartijoiden perus- sekä jatko- ja täydennyskoulutusta. Myös syyttäjille,

julkisille oikeusavustajille ja sovittelijoille järjestetään säännöllisesti koulutusta, joka sisältää uhrin kohtaamiseen liittyviä teemoja. Tuomioistuinlaitoksessa tällaista koulutusta ei ole juurikaan järjestetty. Lisäksi työryhmän tekemän kartoituksen perusteella vaikuttaa siltä, että suojelutarpeen arviointia koskevaa koulutusta ei ole järjestetty systemaattisesti poliisilaitoksilla, vaan koulutuksen painopiste on poliisin peruskoulutuksessa.

UUSIA KÄYTÄNTÖJÄ TILAJÄRJESTELYIHIN JA OIKEUDENKÄYNTTEIHIN

Työryhmässä nousi esiin, että rikosilmoituksen tekeminen ei aina ole mahdollista rauhallisessa paikassa. Työryhmä ehdottaa poliisilaitosten käytäntöjen edelleen kehittämistä sen varmistamiseksi, että uhrilla olisi aina tarpeen

vaatiessa tai pyytäessään mahdollisuus tehdä rikosilmoitus esimerkiksi kuulusteluhuoneessa tai muussa rauhallisessa paikassa. Lisäksi tarvitaan järjestelmällisiä käytäntöjä siihen, että kuulusteluun olisi aina osoitettavissa haavoittuvien uhrien (esim. lapsiuhrit) tarpeisiin mahdollisimman sopivat tilat.

Tuomioistuimissa tulisi järjestää mahdollisuus erillisiin kulkureitteihin ja odotustiloihin, jotta uhrin toive vastaajan kohtaamisen tai näkemisen välttämisestä toteutuisi. Oikeudenkäyntien osalta työryhmä suosittaa sermien käyttöä tarvittaessa, istuntojen aikataulutusta siten, että välttyään pitkiltä ja uhrien kannalta ikäviltä odotusajoilta sekä istuntojen tauottamista. Uhrin tilannetta voisi helpottaa sekin, että tuomari kertoisi käsittelyn aluksi, mitä oikeu-

Uhridirektiiviin liittyviä lainsäädäntömuutoksia ei välttämättä vielä tunneta kaikilta osin, ja uusin velvoitteiden jalkauttamisessa osaksi kaikkien viranomaisten käytäntöjä on vielä tekemistä.

denkäynnissä tapahtuu ja keitä salissa on läsnä.

UHRIN TIEDONSAANNISSA KEHITTÄMISEN VARAA

Uhrin tiedonsaantia on pyritty uhridirektiivin voimaantumalon myötä edistämään monin tavoin. Vuonna 2016 oikeusministeriö julkaisi verkossa Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteen. Siihen on koottu asioita, joista rikoksen uhrilla on oikeus saada viranomaisilta tietoa. Esite on tarkoitettu uhreille jaettavaksi ja tiedottamisen tueksi etenkin poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten toiminnassa.

Työryhmä havaitsi, että esite ei ole toiminut täysin tarkoituksensa mukaisella tavalla, ja ehdottaa esitteen käytön ja jakelun tehostamista monin eri tavoin, kuten painetun version laatimista. Esite olisi hyvä antaa uhrille jo rikosilmoituksen tekovaiheessa ja saattaa se myös esimerkiksi terveydenhuollon toimijoiden käyttöön.

Asianomistajan tiedonsaannin edistämiseksi työryhmä työsti konkreettisen ehdotuksen asianomistajalle lähetettävään käräjäoikeuden kutsuun liitettäväksi ohjeiksi. Ohjeet sisältävät tietoa mm. asianomistajan oikeudesta käyttää oikeudenkäyntiavustajaa ja tukihenkilöä, oikeusavusta, läsnäolovelvollisuudesta ja oikeudenkäynnin järjestelystä.

AVUSTAJAN HANKKIMISEN JA TUKIPALVELUIHIN OHJAAMINEN

Työryhmä pitää erittäin tärkeänä, että etenkin vakavien

rikosten uhreilla olisi oikeudellinen avustaja mahdollisimman varhaisessa vaiheessa rikosprosessia. Esitutkintaviranomaisessa pitäisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota avustajan hankkimiseen, koska moni asianomistaja ei osaa hankkia avustajaa, vaikka avustajalle olisi selkeä tarve.

Työryhmä toteaa myös, että jos uhrilla ei ole avustajaa esitutkinnassa, syyttäjä voi tarvittaessa esittää avustajan määräämistä oikeudenkäyntiä varten. Syyttäjä voi myös olla yhteydessä uhriin ja kehottaa tätä hankkimaan avustajan. Työryhmä ehdottaa, että tarvittaessa varmistetaan avustajan hankkiminen viimeistään tuomioistuinvaiheessa esimerkiksi siten, että käräjäsihteerit soittaa asianomistajalle ja kehottaa tätä hankkimaan avustajan.

Työryhmä katsoo, että uhrien tukipalveluihin ohjaamista vakiintuneena osana esitutkintaa tulisi tehostaa kaikilla poliisilaitoksilla. Tarvitaan myös tukipalveluja tarjoavien tahojen omaa aktiivisuutta palveluidensa tunnetuksi tekemisessä viranomaisille. Paikallinen sidosryhmäyhteistyö on välttämätöntä, jotta tukipalveluihin ohjaaminen muodostuu vakiintuneeksi toimintatavaksi.

Työryhmän mukaan tukihenkilön roolia sovittelussa tulisi vahvistaa ja pyrkiä tarvittaessa varmistamaan tukihenkilön läsnäolo sovittelussa. Lisäksi työryhmä ehdottaa, että seksuaalirikoksia koskevien syyttämättäjäätämispäätösten

liitteeksi laitetaan tietoa tukipalveluista.

LAPSIUHRIN ASEMAA PARANNETTAVA

Työryhmä valitsi yhdeksi erityistarkastelun kohteeksi lapset rikoksen uhreina. On tärkeää, että kaikilla poliisilaitoksilla olisi riittävästi lasten kuulustelukoulutuksen käyneitä poliiseja. Tähän pääsemiseksi työryhmä ehdottaa Poliisihallituksen järjestämän lasten kuulustelukoulutuksen jatkuvuuden varmistamista.

Työryhmä ehdottaa osaamisen keskittämistä poliiseille ja syyttäjille, jotka ovat erikoistuneet lapsiin kohdistuviin rikoksiin. Rikosprosessissa tulisi taata lapsen ikä ja mahdolliset erityistarpeet huomioiden lapsiystävällinen kuuleminen lasta lähellä, lapsiystävällisissä tiloissa, tapausten mahdollisimman nopea käsittely sekä lapsen tarvitseman avun ja tuen varmistaminen ja seuranta. Viranomaisyhteistyö myös terveydenhuollon ja sosiaalitoimen kanssa tulisi varmistaa.

OSAAMISTA KOULUTUKSEN JA ERIKOISTUMISEN KAULTA

Viranomaisten tietoisuuden ja osaamisen lisäämiseksi uhrin tarpeista työryhmä ehdottaa osaamisen keskittämistä ja erikoistumista poliisissa, syyttäjälaitoksessa ja tuomioistuimissa. Lisäksi viranomaisille tulisi tarjota säännöllisesti koulutusta uhrin kohtaamisesta, kohtelusta, oikeuksista, suojelutoimista ja trauman vaikutuksista uhriin. Poliisin

osaamista tulisi lisätä järjestämällä koulutusta erityisesti suojelutarpeen arvioinnista, avustajan hankkimisesta etenkin vakavien rikosten uhreille, tukipalveluihin ohjaamisesta, tukihenkilön käyttämisen hyödyistä sekä edunvalvojan hankkimisesta lapselle ja muulle edunvalvojan tarpeessa olevalle henkilölle.

Työryhmä myös ehdottaa, että oikeustieteen opiskelijoiden aineopintoihin rikos- ja prosessioikeuden kokonaisuuteen sisällytetään perusasiat uhrin kohtaamisesta, kohtelua ja tarpeiden ymmärtämistä koskevista teemoista.

Ehdotetut hyvät käytännöt ja toimintatavat voidaan työryhmän mukaan saattaa käytäntöön paitsi koulutuksen myös esimerkiksi ohjeistuksen sekä laatuhankeiden avulla. Myös viranomaisten käyttämällä lomakkeilla voidaan ohjata toimintaa. Sähköiset lomakkeet voidaan suunnitella siten, että ne automaattisesti tarjoavat tietynlaisia valintoja tietyissä asioissa.

Työryhmän toiveena on, että viranomaiset ja toimijat saattavat ehdotetut hyvät käytännöt ja toimintatavat osaksi omaa toimintaansa. Toimenpiteiden toteutumista olisi hyvä seurata osana uhridirektiivin täytäntöönpanon seurantaa. ■

Kirjoittaja on erityisasiantuntija oikeusministeriössä ja toimi hyvien käytäntöjen työryhmän sihteerinä.

Seksuaalista väkivaltaa kokeneille nuorille apua ja tukea

Tyttöjen Talon Otava-hankkeessa on levitetty eri puolille Suomea ohjaavaa, tukevaa ja vaikuttavaa auttamismallia, joka on suunnattu 13–29-vuotiaille seksuaaliväkivallan uhreille.

Seksuaalista väkivaltaa kokenut jää usein yksin kokemuksensa kanssa. Loisto Settlementti ry:n ylläpitämän Helsingin Tyttöjen Talon seksuaaliväkivaltatyön mallissa tytöille ja nuorille naisille tarjotaan monipuolista ja yksilöllistä psykososiaalista tukea. Vuonna 2017 aloitetussa Otava-hankkeessa auttamismallia on juurrutettu Espoon, Oulun, Rovaniemen ja Kuopion Tyttöjen Taloille.

– Suuri tarve tällaiselle seksuaaliväkivaltatyön mallille on muuallakin kuin Helsingissä. Tyttöjen Talon asiakasmäärät ovat kasvaneet vuosien varrella, ja on ollut tiedossa, että vain osa uhriksi joutuneista pystytään tavoittamaan. Otava-hankkeella edistetään valtakunnallisen seksuaaliväkivaltatyön palvelua, kertoo vastaava seksuaaliväkivaltatyöntekijä ja hankkeen koordinaattorina toimiva **Kristiina Hannila**

Helsingin Tyttöjen Talolta.

Puolitoista vuotta jatku-neelle hankkeelle saatiin rahoitus oikeusministeriön 2017 jakamista rikosuhrien tukipalveluille tarkoitettusta valtionavustuksista. Rahoituksen taustalla on EU:n uhridirektiivi, joka asettaa velvoitteita muun muassa seksuaaliväkivallan uhrien palveluille. Otava-hankkeella on edistetty uhridirektiivin mukaista erityistukipalvelua, jolla pyritään tavoittamaan myös heikoimmassa asemassa olevia uhreja.

MATALAN KYNNYKSEN TOIMINTAA

Tyttöjen Talon seksuaaliväkivaltatyön asiakas voi tulla ilman ajanvarausta pop-in-vastaanotolle, keskustella ammattilaisen kanssa chatin välityksellä tai käsitellä kokemuksiaan yksilö- tai ryhmätyön avulla. Toimintaa täydentää muu seksuaaliter-

Kristiina Hannila ja Niina Skibdahl kehittävät Tyttöjen Talon seksuaaliväkivaltatyötä.

veyteen liittyvä neuvonta, ja myös asiakkaana olevan nuoren vanhemmille tarjotaan tukea. Hankkeen työntekijät ovat seksuaaliväkivaltatyön ammattilaisia, jotka osaat ottaa tilanteen puheeksi nuoren kanssa. Jokaisen asiakkaan tilannetta käsitellään yksilöllisesti, ja sama työntekijä tukee asiakasta läpi toimimisprosessin.

– Tärkeintä on, että vaikeassa tilanteessa oleva asiakas voi matalalla kynnyksellä tulla mukaan Tyttöjen Talon toimintaan. Uhriksi joutunut voi alkaa puhua seksuaalisen väkivallan kokemuksistaan

vähitellen, ja se vaatii luottamussuhteen rakentamista työntekijään. Ammattilainen kannustaa tekemään rikosilmoituksen ja on asiakkaan tukena oikeusprosessissa, joka voi kestää kauan. Tukea tarjotaan oikeudenkäynnin jälkeenkin, mutta oikeudenkäyntiä edeltävää aikaa pyritään hyödyntämään niin, että nuori saisi tukea jo sen aikana mahdollisimman paljon, Hannila kertoo.

Asiakkaat ohjautuvat Tyttöjen Talon seksuaaliväkivaltatyön piiriin esimerkiksi Seri-tukikeskuksen, Rikosuhripäivystyksen, poliisin, asi-

anajajien tai koulun kautta. Jotkut tuntevat Tyttöjen Talon entuudestaan ja osaavat siksi hakeutua avun piiriin, joku taas voi tulla vanhempien tai kaverien ohjaamana. Asiakkaaksi tuleva tyttö tai nuori nainen voi olla akuutissa avuntarpeessa tai hänellä voi olla kauan tukahdutettuja uhrikokemuksia.

Seksuaaliväkivaltatyön ohjaaja **Nina Skibdahl** Espoon Tyttöjen Talolta kertoo, että asiakkaita on ollut helppo tavoittaa, vaikka hanketta vietiin vauhdilla eteenpäin. Tieto auttamismallista on levinnyt etenkin tehokkaan verkostotyön avulla, joka onkin ollut olennainen osa Otava-hanketta. Skibdahl pitää tärkeänä, että hän itse on kaksikielisenä pystynyt tarjoamaan asiakkailleen apua sekä suomeksi että ruotsiksi. Omalla äidinkielellä puhuminen on tärkeää, sillä se mahdollistaa omien tunteiden ja traumojen sanoittamisen.

TUKEA JA FAKTATIETOA MYÖS LÄHIPIIRILLE

Otava-hankkeessa on saatu paljon aikaan puolentoista vuoden aikana. Kristiina Hannila nostaa olennaisena seikkana esille nuorten vanhemmille tarjotun tuen, jota on jatkossakin kehitettävä. Vanhemmilla ei välttämättä ole tietoa esimerkiksi oikeusprosessin etenemisestä. He kappavat myös neuvoja nuoren tukemiseen kotona ja arjessa sekä lisää ymmärrystä nuoren oireilusta. Seksuaaliväkivaltaa kokeneen toipumista edistää se, että hän saa kokonaisvaltaista tukea ympärillään olevilta ihmisiltä.

Yhtenä jatkuvana haasteena seksuaaliväkivaltatyössä on heikoimmassa asemassa olevien uhrien tavoittaminen. Hankkeella uhriksi joutuneita

on tavoitettu merkittävä määrä, ja Tyttöjen Talon muun toiminnan avulla heitä voidaan saada myös seksuaaliväkivaltatyön piiriin. Monikulttuurisessa toiminnassa saadaan tavoitettua eri kulttuuriympäristöistä tulevia tyttöjä, mutta joskus kielimuuri voi vaikeuttaa avun saantia.

Seksuaaliväkivaltaa voi joskus olla vaikea tunnistaa, joten siitä on puhuttava avoimesti koulussa, harrastuspaikoissa ja kotona. Seksuaalikasvatuksella ja ennaltaehkäisevällä työllä nuorille saadaan lisäksi ajantasaista tietoa auttamismuodoista ja auttamistahoista. Kun nuori tietää, että apua on saatavilla, hän osaa aktiivisemmin hakea sitä itselleen tai kaverilleen, jos sille tulee tarve. Tyttöjen Talolla nuorelle joutaan neutraali, kodinomaisen ympäristö, joka ehkäisee kokemusta uhriksi leimautumisesta.

– Kun seksuaaliväkivaltaa kokenut nuori on päässyt avun piiriin ja käsittelemään kokemuksiaan, on hienoa huomata muutos hänessä. Nuori oppii vähitellen ymmärtämään, miten traumat ovat näkyneet hänen toiminnassaan, jolloin oireet lievittyvät ja on helpompi keskittyä muihin, positiivisempiin asioihin. Sopivassa vaiheessa asiakasta rohkaistaan tulemaan mukaan Tyttöjen Talon harrastetoimintaan, jolloin vahvistetaan kokemusta yhteisöllisyydestä ja ehkäistään tunnetta yksin jäämisestä. Näin asiakkaan tilanne paranee kokonaisvaltaisesti, Hannila ja Skibdahl kertovat auttamisprosessista.■

■ ANNI AHTOLA & IINA YLÄPIHLAJAJÄRVI

Ennaltaehkäisy painopisteeksi

SeriE-hanke tarjoaa maksutonta, matalan kynnyksen tukipalvelua henkilöille, joilla on huoli lapsiin kohdistuvista fantasioistaan ja mieltymyksistään. Hankkeen tavoitteena on estää ennalta lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia.

Pääkaupunkiseudulla alkoi vuoden alussa kolmivuotinen, veikkausvaroin tuettu SeriE-hanke, jonka päätavoitteena on ennaltaehkäistä alle 16-vuotiaisiin lapsiin kohdistuvia seksuaalirikoksia. Hankkeen toteuttavat yhteistyössä Sexpo ja Kriminaalihuollon tukisäätiö. Toimintamuodot ovat matalan kynnyksen tukipalvelu asiakkaille sekä verkostotyö, jota tehdään pääkaupunkiseudulla ja valtakunnallisesti.

Hankkeen asiakasryhmä muodostuu henkilöistä, joilla on kohonnut riski syyllistyä lapsiin kohdistuvaan seksuaalirikokseen ja jotka ovat huo-

lissaan omista ajatuksistaan, fantasioistaan ja toiminnastaan lapsia kohtaan. Asiakkaalla voi olla tarve käsitellä seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä ulkopuolisen asiantuntijan kanssa, oli asiakkaalla jo takanaan tekoja tai ei. Rikosprosessin aikana, kun asiakasta epäillään lapsiin kohdistuvasta seksuaalirikoksesta, voivat myös läheiset olla kriisiavun tarpeessa. Rikosseuraamuksen piiristä vapautuneille asiakkaille hanke tarjoaa kuntoutusjatkumon siviilissä.

– Olisi hyvä, että asiakas pääsisi avun pariin matalalla kynnyksellä mahdollisimman pian. Usein asiakas pelkää pal- →

Potentiaalisen lapsiin kohdistuvan seksuaalirikoksen tekijän kanssa työskentely on yhteiskunnan näkökulmasta merkityksellistä niin taloudellisesti kuin inhimillisestikin.

→ jon vastaanotolle tulemista, mutta kokee suurta helpotusta huomattessaan, että hänet kohdataan arvostavasti. Tekoja emme tietenkään voi hyväksyä. Asiakkaille olemme usein ainoa tuki, joka tietää heidän mieltymyksestään. Asiakas voi luottaa siihen, että meillä työntekijöillä on tietoa ja osaamista eikä hänen tarvitse kannatella työntekijää, vaan voi olla heikko ja ottaa apua vastaan, kertoo **Patricia Thesleff**. Hän työskentelee hankkeessa erityisasiantuntijana ja seksuaaliterapeuttina. Hankkeen asiakastyöstä vastaa Thesleffin lisäksi erityisasiantuntija ja seksuaaliterapeutti **Anna Kolster-Weckström**.

MIELEKÄSTÄ ELÄMÄÄ JA SEKSUAALISUUTTA POHDITTAAN ASIAKASTYÖSSÄ

Tekijälähtöisellä työskentelyllä tavoitellaan sekä yksilötason että yhteiskunnallisen tason vaikutuksia. Tarjottu tuki mahdollistaa paremman elämänhallinnan ja dynaamisiin riskitekijöihin vaikuttamisen. Ennaltaehkäisevä toiminta on yhteiskunnan näkökulmasta merkityksellistä niin taloudellisesti kuin inhimillisestikin.

Vastaanotolla asiakkaan tilanne kartoitetaan, jotta hänelle voidaan tarjota tilanteeseen ja tarpeisiin vastaavaa palvelua. Toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja luottamuksellisuuteen. Asiakkaan tuen tarpeesta riippuen voidaan käydä läpi Rikosseuraamuslaitoksen akkreditoimaa Uusi suunta -yksilökuntoutusohjelmaa, jonka käyttöön työntekijät

ovat kouluttautuneet. Asiakas voi esimerkiksi aloittaa kuntoutusohjelman ennen täytäntöönpanon alkua tai jatkaa aiemmin aloitettua ohjelmaa. Uusi suunta -ohjelman lisäksi asiakkaille tarjotaan seksuaaliterapeuttia ja -terapiaa.

Hankkeessa tehdään yhteistyötä viranomaisten, sosiaali- ja terveyspalvelujen tuottajien ja muiden järjestöjen kanssa. Moniammatillisella yhteistyöllä asiakkaalle voidaan taata hänen elämäntilanteeseensa parhaiten sopiva palvelukokonaisuus.

– Hankkeen yhteistyökumppaneiden ja verkoston osaaminen on todella tärkeää. Verkostotyö mahdollistaa moniammatillisen työskentelyn, joka on tämän asiakasryhmän kannalta usein tarpeen, Kolster-Weckström kertoo.

VERKOSTOTYÖSSÄ KEHITETÄÄN PALVELUJA JA JAETAAN OSAAMISTA

Hankkeessa koordinoidaan pääkaupunkiseudulla toimivaa SeriE-verkostoa, joka on perustettu jo vuonna 2015. Verkosto yhdistää rikosseuraamusalan, sosiaali- ja terveydenhuollon ja järjestöjen työntekijät, joilla on kokemusta seksuaalirikostematiikan parissa työskentelystä. Verkoston tavoitteena on yhdistää näiden asiantuntijoiden osaaminen palvelupolkujen selkeyttämiseksi ja asiakasohjauksen tehostamiseksi.

Verkostossa jaetaan osaamista, käsitellään kentältä nousevia, ajankohtaisia teemoja sekä kartutetaan tietoa

ja osaamista seksuaalirikollisuuteen liittyvistä aiheista. Verkoston jäsenten moniammatillinen tausta mahdollistaa ilmiön tarkastelun monista eri näkökulmista ja siten uusien näköalojen löytämisen omaan työskentelyyn.

– Rikosseuraamusalalla on erityistä osaamista hankkeemme kohderyhmien kanssa työskentelystä. Tätä osaamista olisi tärkeää jakaa myös sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen pariin, jotta ennaltaehkäisevää työtä saataisiin tehostettua, Thesleff toteaa.

TUEN SAANTI VARHAIN TÄRKEÄÄ

Lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa uusintariski on suhteessa muihin rikostyypeihin alhainen. On siis perusteltua puuttua siihen, että rikos jää kokonaan tekemättä. Ennaltaehkäisevää ja kuntouttavaa tukea on kuitenkin ollut pitkään saatavilla vasta Rikosseuraamuslaitoksen piirissä eli silloin, kun rikos on jo tapahtunut.

Suomessa toimii SeriE-hankkeen lisäksi kolme muuta, matalan kynnyksen tukipalvelua. Oulussa toimiva SERITA-hanke ylläpitää vastaanottoa ja puhelinpalvelua, johon asiakas voi soittaa nimettömästi. Väli-tä! -seksuaaliväkivaltayksikkö tekee asiakastyötä tekijöiden kanssa Tampereella. HUSin Mielenterveystalo ylläpitää Pelastakaa Lapset ry:n, RSKK:n ja HUSin yhteistyössä tuottamaa lapsikohteisen seksuaalisuuden omahoito-ohjelmaa.

– Lapsikohteista seksuaa-

lisuutta kiinnostusta kokeva tulee usein tietoisesti kiinnostuksestaan jo teini-iässä. Lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten tekijöistä vain alle puolet kokee ensisijaista seksuaalista kiinnostusta lapsia kohtaan. Rikosseuraamuksen piiriin päätyneet kertovat, että he olisivat tarvinneet tietoa ja tukea jo paljon varhaisemmassa vaiheessa. Jos olisi ollut joku, kenelle kertoa asiasta ja joka olisi voinut ottaa vastaan vastaan hätäntymättä, on mahdollista, että rikos olisi jäänyt kokonaan tekemättä, Kolster-Weckström kertoo. ■

Ahtola on yhteiskuntatieteilijä ja seksologi, joka työskentelee Kriminaalihuollon tukisäätiöllä SeriE-hankkeen verkostokoordinaattorina. Yläpihlajajärvi taas on rikosseuraamusalan sosionomi, joka suoritti syventävän harjoittelun hankkeessa.

Forssan malli voitti Euroopan rikksentorjuntakilpailun

Vuoden 2018 Euroopan rikksentorjuntakilpailun (ECPA) voitti Forssan malli, jossa väestöryhmi- en välisiä konflikteja puretaan yhteisöso- vittelun keinoin (s. 32). Mallin toteuttivat Hämeen poliisilaitos ja Naapuruussovittelun keskuksen sovittelijat. Voittaja sai 10 000 euron palkinnon. Kilpailussa toi- seksi tuli Liettua ja kolmanneksi Unkari.

ECPA-kilpailun teemana oli tänä vuon- na poliisin laaja-alainen yhteistyö paikal- listasolla. Rikksentorjuntaneuvosto va- litsi Forssan mallin kansallisella kilpailulla edustamaan Suomea kilpailussa. Kilpailu pidettiin joulukuussa Wienissä, Itävallassa.

RAATI ARVOSTI MALLISSA VUOROVAIKUTUKSEN LUOMISTA

Yhteisösovittelu oli Forssan kaupungin vastaus väkivaltaisiin yhteenottoihin pai- kallisten nuorten sekä vastaanottokes- kusten asukkaiden välillä syksyllä 2016. Sovittelu tuotti tulosta: väkivalta loppui ja tilanne rauhoittui. Forssan mallissa vä- estöryhmien välisten konfliktien purka- miseksi on olennaista avoin ja neutraali tiedotus, viranomaisten laajat verkostot ja yhteistyö sekä ratkaisukeskeinen yhteisösovittelu. Mallia on sittemmin käytetty vastaavissa konflikteissa eri paikkakun- nilla. Hanke on dokumentoitu ja arvioitu monesta näkökulmasta ja eri menetelmin.

Kilpailun raati arvosti sitä, että sovittelun avulla yhteisössä käynnistyi oppimisprosessi, joka mahdollisti toisen osapuolen näkökulman ymmärtämisen ja vuorovaikutuksen luomisen. Mallin yhtey- s rikosten ehkäisyyn on selkeä ja mal- lilla onnistuttiin vähentämään rikoksia ja rikoksen pelkoa. Raati piti hyvänä sitä, että Forssan mallissa otetaan laaja-alaiseen yh- teistyöhön mukaan kaikki tärkeät toimijat.

RIIKKA KOSTAINEN

Forssan yhteisösovittelun malli palkittiin syyskuussa kansallisen rikksentorjunta- kilpailun voittajana. Kuvassa vas. Hanna Vuorinen ja Miriam Attias Naapuruus- sovitte- l un keskukselta, vanhempi rikksentorjuntaneuvoston puheenjohtaja Eija Velitski.

PALKITUISSA HANKKEISSA INNO- VATIIVISTA LÄHIPOLIISITOIMINTAA

Kilpailussa toiseksi sijoittuneen Liettuan hankkeen "Sialiai District Discovers a Security Formula" tavoitteena oli asukkaiden ottaminen mukaan turvallisuustyöhön parantamalla heidän luottamustaan poliisiin. Poliisi järjesti tapaamisia erilaisen ikäryhmien kanssa, joihin osallistui- vat myös järjestöt, paikallisviranomaiset ja media. Tapaamisissa ideoitiin keinoja naapuruston turvallisuuden parantami- seksi ja jaettiin tietoa rikosten ehkäisystä. Erytysinä osa-alueina olivat perheväkival- lan ja katuväkivallan vähentäminen.

Innovatiivinen elementti oli Vanki- labussi, jossa osanottajat saivat ratkoa rikoksia salaisiin lokeroihin piilotettujen vihjeiden avulla. Nuorille järjestettiin kilpailuja ja sosiaalisessa mediassa toteutettiin #Be Cool-kampanja, jonka tavoitteena oli muuttaa nuorten asenteita rikollisuutta kohtaan ohjaamalla heitä harrastustoimintaan. Raadin arvioissa ko-

rostuivat hankkeen arviointitutkimuksen hyvä toteutus ja toteutuksessa mukana olevat laajat kumppanuudet.

Kolmanneksi sijoittuneen Unkarin "My neighbourhood is the policeman!" -hank- keessa lisättiin poliisin ja asukkaiden suora- vuoropuhelua järjestämällä world cafe -keskustelutilaisuuksia sekä lisäämällä poliisin läsnäoloa yhteisössä esimerkiksi antamalla poliisin käyttöön pyörät. Myös kansalaisten rikoksista ja häiriötilanteista ilmoittamista lisättiin parantamalla yhtey- denottomahdollisuuksia.

Raati arvosti Unkarin hankkeessa eri- tyisesti sitä, että sillä lisättiin nuorten luottamusta poliisiin. Nuoriso suhtautuu yleensä hyvin kriittisesti viranomaisiin ja luottamuksen rakentaminen poliisiin vie aikaa. Luottamuksen rakentaminen on lähipoliisitoiminnan keskeinen elementti ja hankkeella saatiin vaikuttavia tuloksia. ■

Suomi on voittanut Euroopan rikksentorjunta- kilpailun kerran aiemmin, vuonna 2009 KiVa Koulu -ohjelmalla.

Hyvä rikosentorjuntahanke päätti Forssan väkivaltaisuuudet

Syksy 2016 muistetaan Suomessa vuotena, jolloin maahan oli saapunut ennätysmäärä, yli 32 000 kansainvälistä suojelua hakevaa henkilöä. Aika muistetaan myös kiivaasta maahanmuutokeskustelusta niin sosiaalisessa mediassa kuin lehdistössä. Näin myös Forssassa, jonka vastaanottokeskukseen osa turvapaikanhakijoista sijoitettiin. Paikallisten nuorten ja vastaanottokeskuksen asukkaiden välille syntyi jännitteitä, jotka lopulta johtivat väkivaltaisiin välikohtauksiin ja joukkotappeluihin. Koska Forssa noin 35 000 asukkaan talousalueen keskuksena sijaitsee keskellä Etelä-Suomea ja on vain tunnin ajomatkan päässä suurimmista kaupungeista, tuli paikkakunnalle myös ulkopuolisia vaikuttajia provosoimaan konfliktia.

KUIN OPPIKIRJASTA

Kansallisen rikosentorjuntakilpailun teema oli tänä vuonna poliisin laaja-alainen yhteistyö paikallistasolla. Kilpailun lokakuussa voittanut ”Forssan malli väestöryhmien välisen konfliktin sovittelusta”-niminen hanke käynnistyi aivan rikosentorjunnan oppikirjamallin mukaisesti erityisesti

monipuolisen tilannekuvan ja paikallisten tarpeiden määrittelyn osalta. Forssassa ratkaisuja ei etsitty sattumanvaraisesti, vaan poliisilla oli rikosilmoituksiin perustuva tilannekuva, joka täydentyi poliisin lähipoliisitoiminnan ja alueille jalkautumisten avulla saadulla tiedolla, kertoo vanhempi rikoskonstaapeli **Jukka Kastikainen** Hämeen poliisilaitokselta. Rikosentorjuntahankkeista tiedetään, että tuloksia saavutetaan paremmin, kun hanke perustuu laaja-alaiseen ja moniammatilliseen yhteistyöhön. Forssassa yhteistyöverkoston kuului kunnan virkamiehiä maahanmuutto-, opetus-, hyvinvointi- ja nuorisotoimesta sekä työntekijöitä vastaanottokeskuksesta ja poliisista.

Poliisilla oli aktiivinen rooli Forssassa jo siitä syystä, että paikkakunnalla tapahtuneista väkivaltarikoksista oli rikostutkintoja vireillä. Osapuolina konfliktissa oli paikkakunnan nuoria, turvapaikanhakijoita ja joitakin ulkopuolelta tulleita provokaattoreita. Tilannekuvan myötä yhteistyöverkosto havaitsi, että poliisin rikostutkinta ei pystynyt poistamaan ihmisten välisiä jännitteitä eikä pinnan alla kytevää ”me vs. he”-vastakkainasettelua. Fors-

sassa verkosto toimi nopeasti, kutsui ennakkoluulottomasti mukaan myös järjestötoimijoita ja käynnisti Naapuruissovittelukeskuksen sovittelijoiden kanssa yhteisösovitte-
telun väestöryhmien välisen konfliktien ratkaisemiseksi. Hankkeen kohderyhmänä eivät siis olleet vain tappeluiden osapuolet vaan paikkakunnan asukkaat laajemminkin, sillä tappelut saivat aikaan väestöryhmien väliselle konfliktille tyypillisen polarisoitumisen; nekin asukkaat, jotka eivät itse olleet fyysisissä yhteenotoissa mukana, huomasivat jännittyneen ilmapiirin.

OSAPUOLTEN KUULEMINEN JA TARPEIDEN TUNNISTAMINEN TÄRKEÄÄ

Forssan malli -hankkeella tavoiteltiin väkivaltaisten yhteenottojen ja joukkotappeluiden loppumista, ilmapiiriä jakaneen polarisoitumisen purkamista sekä turvallisuuden tunteen palautumista. Näissä onnistuttiin.

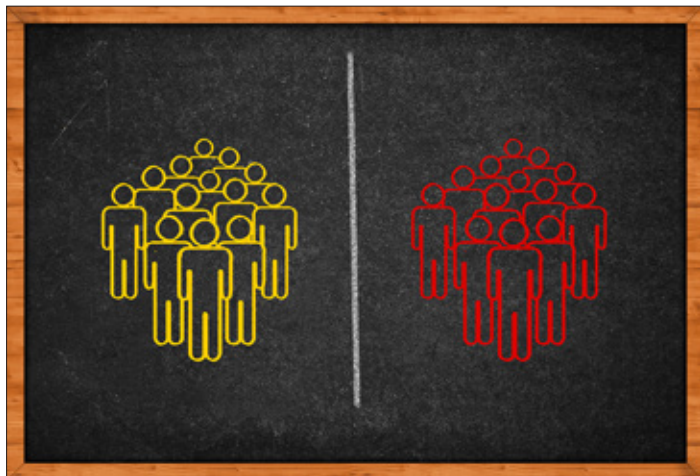
Forssan mallin toistettavuutta helpottaa, että hankkeessa mallinnettiin kolmeen ydinalueeseen perustuva hyvä käytäntö. Keskeistä koko toiminnalle oli neutraali ja avoin viestintä. Kaupunki ei viestin-

nässään peitellyt tapahtumia, mutta käytti mahdollisimman neutraaleja ilmaisuja kuten ”tapahtuma” tai ”välikohtaus”, kunnes viranomaisilla oli riittävästi tietoa tapahtumien kulusta. Keskeinen elementti oli myös edellä kuvattu nopea ja mahdollistava viranomaisyhteistyö, joka mahdollisti tiedonvaihdon ja konkretisoi viranomaisyhteistyön, jolloin olemassa olevia resursseja pystyttiin hyödyntämään yhteisösovitte-
telun tukena ja sen yhteensovittamisessa kaupungin muihin toimiin.

Avainelementti oli kuitenkin ammattisovittelijoiden tekemä ratkaisukeskeinen yhteisösovitte-
telu, jota kaupungin johto ja eri paikallisviranomaiset tukivat. Yhteistyöverkoston kuuluvat viranomaiset tukivat sovittelijoita avainhenkilöiden löytämisessä ja vuoropuhelun aloittamisessa. Yhteisösovitte-
telun aikana syntyneen vuoropuhelun avulla löydettiin tilanteeseen ratkaisu ja prosessiin osallistettiin ne, joita asia sekä suoranaisesti että välillisesti koski. Sovittelun aikana paikkakunnan ulkopuolelta tulevien agitaattoreiden vaikutusvalta katkesi, kun kaupunki mahdollisti sen, että sovittelijat kuuluivat kaupunkilaisten

Yhteisösovittelussa hyödynnetään hollantilaisen Bart Brandsman polarisaation purkamiseen tähtäävää lähestymistapaa.

VALUE STOCK IMAGES

huolet ja tarpeet ja ne otettiin huomioon paikallisviranomaisten päätöksissä. Poliisi ja sovittelijat yhteistyössä kuullivat asukkaita ja koululaisia, kunkin ammatillinen vaitiolovelvollisuus ja luottamuksellisuus säilyttäen. Vuoropuhelua ja dialogin jatkettiin vielä kaupungin ja asukkaiden välillä, konfliktin osapuolten välillä, eri asukasryhmien välillä, kouluissa ja oppilaitoksissa. Tarvittaessa osapuolia saatettiin ohjata erilaisiin palveluihin ja tukihenkilöä käytettiin luottamuksen rakentamisessa.

MALLILLA SAAVUTETTIIN RIKOKSENTORJUNNALLISET TAVOITTEET

Väkivaltaisissa yhteenotoissa mukana olleet tai niitä sivusta seuranneet nuoret tulivat sovittelussa kuulluksi ja saivat mahdollisuuden reflektoida sitä, kuinka vastaanottokeskuksen olemassaolo sekä joukkotappelut olivat vaikuttaneet heidän omaan elämään ja mitä

tarvittiin epämukavuuden ja turvattomuuden poistamiseksi. Ulkopuolisten, väkivaltaan suoraan tai epäsuoraan yllyttäneiden ”provokaattoreiden” vaikutusvalta saatiin katkaistua, kun kaikkien osapuolten tarpeet ja huolet kuultiin. Yhteisösovittelun tuloksena väkivaltaiset yhteydenotot loppuivat Forssassa ja paikkakunnan tilanne rauhoitti. Poliisin ja väestöryhmädynamiikkaa ymmärtävien ammattisovittelijoiden saumaton yhteistyö vei toiminnan sinne, missä sitä konkreettisesti tarvittiin, eli yhteisön sisälle, missä konfliktin luoma epätietoisuus ja turvattomuuden tunne oli vaikuttanut kaikkia osapuolia.

Rikoksantorjuntapalkinnon saanut hanke arvioitiin myös innovatiiviseksi, koska ulkopuolinen järjestötoimija kutsuttiin neutraalina osapuolena kuulemaan osapuolia, ohjaamaan heitä arvostavaan dialogiin ja ratkaisemaan ongelman juurisyitä poliisin te-

kemän rikostutkinnan lisäksi. Myös hankkeen taustalla oleva polarisaatiota purkava **Bart Brandsman** malli on Suomessa uusi lähestymistapa. Hankkeen arvioinnissa kiitettiinkin vuorovaikutusta edistäviä, ratkaisukeskeisiä toimia, joissa konflikti nähtiin mahdollisuudeksi oppimiselle, ratkaisukeskeiselle keskustelulle ja polarisoituneiden ajatusrakenteiden purkamiselle. Forssan tilanne tarjosi hyvien väestösuhteiden viitekehyksen pilotoimiselle ainutlaatuisen toimintaympäristön ja edisti myös kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa olevia suosituksia paikallisten asukkaiden osallistumisen lisäämisestä.

Hankkeen aikana tehtiin jatkuvaa itsearviointia ja sitä on arvioitu monesta näkökulmasta sekä prosessin että tulosten suhteen. Poliisi havaitsi tilastoistaan, että hankkeen tuloksena konfliktin osapuolten väkivallanteot loppuivat ja paikallinen tilanne rauhoittui. Myös osallistujien kokemukset ovat olleet haastattelututkimuksen valossa positiivisia. Osa arvioinnista perustuu luottamuksellisiin tietoihin eikä ole julkista.

Hankkeen toistettavuutta ja levittämistä muualle Suomeen ja ulkomaille helpottaa, että toiminnoista on tehty tarkka mallinnus ja viiden kohdan prosessikuvaus: prosessin käynnistymisestä tiedottaminen, osallisten ja muiden avainhenkilöiden kartoittaminen ja tapaaminen, kohdenetet vuorovaikutustoimet ja muut, tarpeiden mukaan

räätälöidyt toimet yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Hankkeen levittämistä edistää myös kompakti manuaali, jota käytetään myös uusien sovittelijoiden koulutuksessa. Onnistuakseen hanke vaatii järjestön tai rakenteen, joka kouluttaa sovittelijat, jotka ymmärtävät arvostavan dialogin ja polarisaation purkamiseen käytettävät käsitteet.

Vanhempi rikoskonstaapeli Jukka Kastikainen toteaa lopuksi, että hienoa oli huomata, miten nopeasti kaupungissa saatiin käyntiin eri toimijoiden välinen yhteistyö – Forssa pystyi reagoimaan nopeasti. Keskeistä roolia pelanneet sovittelijat **Miriam Attias** ja **Hanna Vuorinen** toteavat yhdessä Kastikaisen kanssa, että prosessin mieleenpainuvinta tapahtuma oli se, kun konfliktin osapuolet istuivat yhdessä pöydässä, pauskasivat kättä ja söivät pizzaa. Vaikka vuoropuhelu ei syntynyt itsestään, teki tilanteesta puhuminen asioista pienempiä ja helpommin lähestyttävistä. Turvallisuuden tarpeet koskettivat molempia osapuolia, sekä paikallisia nuoria että vastaanottokeskuksen asukkaita. Oli tärkeää, että konfliktiin osalliset ja sitä sivusta seuraavat tulivat kuuluksi ja saivat kertoa, mitä he tarvitsevat epämukavuuden ja turvattomuuden tunteen poistamiseksi. ■

Kirjoittaja on erityisasiantuntija oikeusministeriössä. Artikkelin lähteet saa häneltä.

Bunkkeritiimi kohtaa pitkittyneitä nuorten konflikteja

Aseman Lapset ry:n Bunkkeritiimi työskentelee nuorten rikosten ja konfliktien parissa. Tiimin työmuotoja ovat katusovittelu-, K-0- sekä Pasila-hanke. Niissä tehdään ammatillista sovittelua, verkostotyötä ja kuljetaan rinnalla.

Yhteistä Bunkkeritiimin työmuodoille on, että asiakkuudet ohjautuvat poliisilta tai sovittelu-toimiston kautta hankkeille. Hankkeissa kohdataan nuoria, jotka oirehtivat rikoksilla tai joilla on vakavia uhrikokemuksia. Bunkkeritiimin osaamista toivotaan myös monimutkaisiksi äityneiden konfliktien selvittelyyn. Näitä ovat erityisen pitkittyneet koulukiusaustapaukset ja erilaiset paikalliset nuoriin liittyvät laajat ilmiöt. Työmuotojen tehtävänä ei ole korvata olemassa olevia palveluita, vaan enemmänkin tehostaa niiden toimintaa.

Katusovittelussa hyödynnetään restoratiivista sovittelua. Lisäarvona lakisäätöihin rikos- ja riita-asioiden sovitteluun on se, että toisena sovittelijana on kasvatusalan ammattilainen. Sovittelu vapaaehtoisvoimin vedettynä on heikko sen vuoksi, että interventio jää irralliseksi nuoren elämästä ja muista tukipalveluista. Tuomalla alueella toimivia ammattilaisia mukaan sovitteluihin, pystytään tarjoamaan kokonaisvaltaisempaa konfliktin käsittelyä kuin sovittelutoimistot yksinään.

K-0:ssa puututaan pitkittyneisiin koulukiusaustapauksiin, joissa konflikti on tullut jo poliisiin tietoon. Keskeistä toiminnassa on se, että koulun ja konfliktin osapuolten

tueksi tulee koulun ulkopuolinen toimija. K-0 aloittaa työskentelyn analysoimalla konfliktia oleellisten osapuolten kesken. Usein K-0 tullessa paikalle on konflikti vaikuttanut raskaasti erityisesti pitkään kiusaamista kokeneeseen nuoreen ja näkyy runsaina poissaoloina koulusta tai jopa siinä, että koulunkäynti on lopetettu kokonaan. Kun konflikti on analysoitu, mietitään, keitä kaikkia toimijoita tarvitaan yhteistyöhön. Ammattilaisverkoston kesken sovitaan toimenpiteistä, joita on tärkeää myös seurata. Toimenpiteiden vaikutusten kartoittamisen jälkeen tilanne on useimmiten rauhoittunut niin, että tilanteen jatkohoito voidaan siirtää koulun hoidettavaksi.

Pasila-hanke on tuorein toimintamuotomme. Tässä tehdään tiivistä yhteistyötä Helsingin poliisilaitoksen nuorisoryhmän kanssa. Hankkeen kasvattajat toimivat nuoren rinnalla kulkijana, vahvistavat nuoren ja perheen luottamusta olemassa oleviin palveluihin ja tätä kautta pyritään vähentämään riskejä uusiin rikoksiin.

KONFLIKTIEN ANALYSOINNISTA NIIHIN PUUTTUMISEEN

Konfliktit ovat kuin jäävuoria. Näemme ja kuulemme yksittäisiä tekoja, joissa on nähtävissä tekijä ja uhri. Tämä on jäävuoren

huippu. Pinnan alla on paljon asioita, jotka jäävät monilta konflikteihin puuttuvilta ihmisiltä huomaamatta. Konflikteihin liittyy osallisten subjektiiviset kokemukset tapahtuneesta. Pitkittyneissä konflikteissa tulee tehdä näkyväksi historiaa, mistä konflikti on saanut alkunsa ja miten se on edennyt. Seuraukset esimerkiksi koulukiusaustapauksessa voivat vaikuttaa paitsi osapuoliin myös heidän perheisiinsä, luokkaan ja jopa koko kouluun. Laajimmissa konflikteissa, joiden hoitamisessa olemme olleet mukana, vaikutukset ovat levinneet koko lähiöön ja aiheuttaneet paljon turvattomuuden tunnetta ja huhupuheita. Tällaisissa tilanteissa on tärkeää, että mietitään, miten koko konfliktiin voidaan puuttua.

Filosofi **Bertrand Russellin** mukaan tekemällä yhden väärän oletuksen pitäen sitä totuutena, voivat kaikki valitsemamme toimenpiteet olla vääriä, vaikka koemme tekevämme oikein. Väärän oletuksen mukaan toimiminen on yleistä konflikteissa, joissa puututaan vain jäävuoren huippuun. Tällöin teemme paljon työtä konfliktin ratkaisun eteen, mutta osapuolet eivät kuitenkaan koe, että tilanne on parantunut, eikä konfliktia saada ratkaistuksi.

Konfliktien ratkaisuun ei ole patenttiratkaisua, vaan se vaatii joka kerta tutustumista konfliktiin ja sen osapuoliin.

KRIISIYTYNEISSÄ KONFLIKTEISSA TOIMIMISEEN KEHITETTY MALLI

Dave Snowden on kehittänyt taloushallinnon kriisitilanteiden johtamiseen Cynefin työkalun. Bunkkeritiimi on kehittänyt tästä mukautetun työkalun, joka sopii ihmisten välisten laajojen konfliktien käsittelyyn ja uusien toimintamallien luomiseen vaikeissa tilanteissa.

Työkalua voi hahmottaa oheisen kaavion avulla, jossa oikealla puolella on järjestyksessä olevia toimintoja ja palveluita. Näillä on selkeät toimintamallit ja rakenteet. Suomalaisia peruspalveluita voimme kutsua parhaiksi käytännöiksi. Näitä ovat mm. perusopetus, terveydenhuolto, kolmannen sektorin toiminnot ja 112. Suurin osa lapsista ja nuorista pärjää näillä olemassa olevilla rakenteilla ja pysyy hyvin mukana. Sitten on erityispalveluita, jotka vaativat erikoisosaamista ja joita tarjotaan sellaisille nuorille, jotka eivät jostain

syystä pärjää peruspalveluilla. Näitä ovat mm. oppilashuolto, erityisnuorisotyö, lastensuojelu ja Ankkuri. Näitä kutsumme hyviksi käytännöiksi. Hyvät ja parhaat käytännöt tekevät yhteistyötä keskenään ja suurin osa tapahtuvista konflikteista yksilöllillä, perheillä tai ryhmillä saadaan ratkaistua näiden avulla.

Pitkittyneissä konflikteissa valutaan usein sekasortoiseen tilaan, jossa ei auta, vaikka kuinka lisäisimme toimintaa perus- ja erityispalveluiden piirissä. Epätietoisuuden tilasta voidaan joissain tapauksissa päästä pois hyvien ja parhaiden käytäntöjen avulla, mikäli joku taho ymmärtää juuri oikean tuen piiriin ohjata ja tilanne selkeästi helpottuu.

Kaavion vasemmalla puolella ollaan puolestaan epäjärjestyksen tilassa. Siellä eivät toimi olemassa olevat valmiit toimintatavat, vaan jokaista konfliktia tulee tutkia yksilöllisesti. Pitkittyneessä tilan-

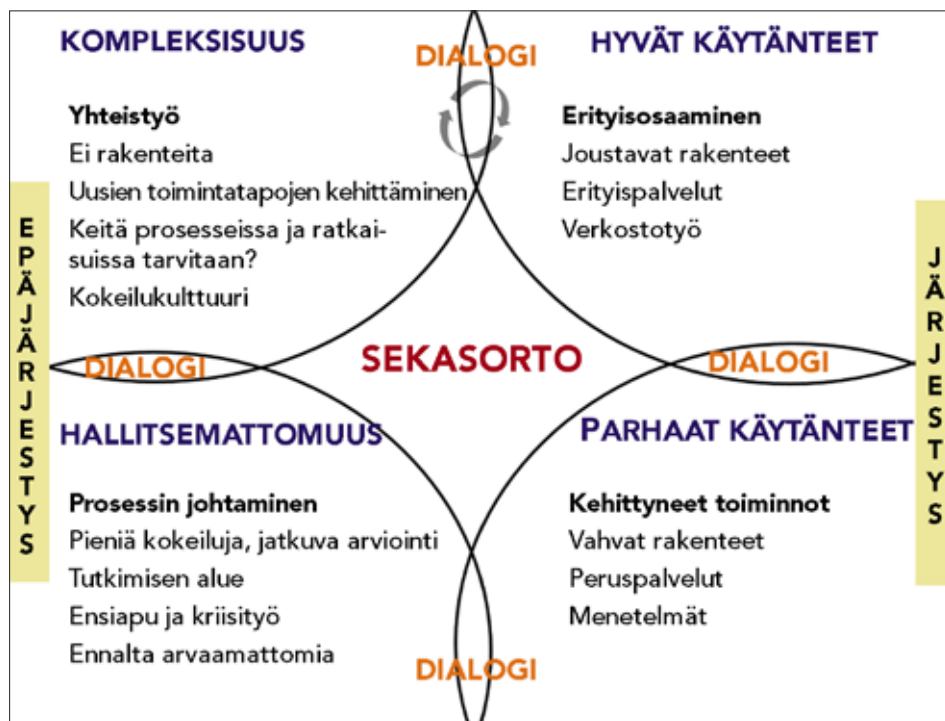
teessa ajaudumme niin sanottuun hallitsemattomaan tilaan, jossa kaikilla osallisilla on hyvin hankalaa olla, ellei joku taho ota konfliktin selvittämiseksi johtajuutta. Usein tilanteen puolueetonta käsittelyä helpottaa, jos prosessinjohto tulee ulkopuolelta, mutta lievemmissä konflikteissa riittää johtajuuden ottaminen sisältä käsin. Tässä vaiheessa täytyy analysoida konfliktia ja sen laajuutta. Nopeita ensiaputoimia tulee tehdä tarpeen mukaan. Aluksi on tärkeää, että ei ruveta liian suuriin toimiin, sillä hallitsemattomassa vaiheessa tämä voi pahentaa tilannetta.

Työtä jatketaan siten, että pohditaan, keitä kaikkia tarvitaan ratkaisemaan tilannetta. Ollaan niin sanotussa kompleksisessa tilassa. Kaaosvaiheen tietoa jaetaan niille toimijoille, joiden panosta tarvitaan tilanteen ratkaisuun, ja yhdessä valitaan luoviakin keinoja, joilla helpottaa tilannetta. Sovittuja toimenpiteitä seurataan ja tarvittaessa niihin tehdään muutoksia. Konfliktin ratkaisu tällä tavoin lisää useimmiten yhteisön valmiuksia ratkaista tulevia konflikteja ilman ulkopuolista prosessin johtajaa.

TYÖTÄ KATVEALUEILLA

Kaikille Bunkkeritiimin toiminnoille on yhteistä se, että konflikteja pyritään analysoimaan, tekemään yhteistyötä eri toimijoiden kanssa ja lopulta palauttamaan tilanteiden käsittelyt olemassa olevien palveluverkostojen käsiin. Työllä täytetään niitä katvealueita, joita olemme vuosien varrella huomanneet erilaisten konfliktitilanteiden hoitamisessa. Konfliktien ratkaisuun ei ole patenttiratkaisua, vaan se vaatii joka kerta tutustumista konfliktiin ja sen osapuoliin. ■

Kirjoittajat työskentelevät Aseman Lapset ry:ssä. Turkka on hankepäällikkö Katusovittelu-, K-0- ja Pasila-hankkeissa ja Saarholmtoimii Bunkkeritiimissä kasvattajana ja kouluttajana.

Kansainvälinen rikosluokitus auttaa maiden vertailussa

Luokituksen tarkoituksena on parantaa kansainvälisten rikostilastojen laatua, yhtenäistää rikostilastoja ja helpottaa kansainvälisten tietojen vertailtavuutta. Lisäksi sen on tarkoitus tukea YK:n kestävän kehityksen indikaattorien tuottamista.

Kansainvälinen rikosluokitus (International Classification of Crimes for Statistical Purposes eli ICCS) on YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnasta vastaavan toimiston (UNODC) johdolla kehitetty luokitus. Sen ensimmäinen versio hyväksyttiin YK:n tilastokomissiossa maaliskuussa 2015 ja rikosten torjunnan ja rikosoikeuden komissiossa (CCPJ) toukokuussa 2015.

Kansainvälinen rikosluokitus muodostuu 11 pääryhmästä, jotka jakautuvat neliportaisiksi alaryhmiksi. Pääryhmät on muodostettu siten, että niiden avulla on helppo seurata suurempia trendejä rikollisuudessa: esimerkiksi seksuaalirikollisuuden tai korruption kehitystä.

Monien maiden, myös Suomen, kansallisessa tilastoinnissa käyttämä luokitus perustuu lainkohtiin, mikä hankaloittaa kansainvälistä vertailua ja raportointia. Kansalliset luokitukset ovat monesti muodostuneet tarpeesta seurata mm. lainsäädännön vaikutuksia ja niille on siten tarvetta myös jatkossa. ICCS-luokitus perustuu teonkuvauksiin, joten se tarjoaa kehikon, joka mahdollistaa eri lähteistä (hallinnolliset aineistot ja kyselytutkimukset) tulevan tilastotiedon kansallisen ja kansainvälisen vertailun. ICCS-luokituksen tarkoituksena onkin luoda eri kyselyihin ja raportointeihin yhtenäinen kuvaus eri rikoksille.

Vertailua tarvitaan mm. kansainvälisten sopimusten noudattamisen seurannassa (Istanbulin sopimus jne.). Kaikki uudet ja meneillään olevat EU- ja YK-tason rikostiedonkeruut tulevat perustumaan ICCS:ään.

LUOKITUKSEN KÄYTTÖÖNOTTO SUOMESSA

Suomen osalta luokituksen käyttöönottoa on edistetty mm. laatimalla koodiston vastaavuustaulukko, jossa kaikille kansallisen koodiston runsaalle 1 000 koodille on haettu ICCS-luokitusta vastaava koodi. Suomi oli myös ensimmäinen maa, jossa koko kansallinen koodisto on käännetty ICCS-luokitukseen. Suomella on myös edustaja luokituksen asiantuntijaryhmässä.

Suomessa ICCS-luokituksen käyttöönotto on ollut lähinnä Tilastokeskuksen vastuulla, mutta sen käyttöönoton edistämiseksi ja läpikäymiseksi ollaan kokoamassa asiantuntijaverkostoa mm. Poliisiammattikorkeakoulun, oikeusministeriön, Valtakunnansyyttäjävirston ja Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin kanssa.

ICCS-luokituksen käyttöönotto on periaatteessa helppoa: yhdistetään vain kansallisen lainkohtiin perustuvan luokituksen koodit parhaiten sopivaan ICCS-luokkaan. Poliisin PATJA-aineiston osalta

tämä on tehty Tilastokeskuksessa hyödyntäen myös poliisin kirjaamia teontarkenteita. Syyttäjäpuolen RITU-aineistossa tällaisia teontarkenteita ei ole, joten esimerkiksi ICCS-luokituksen murtoja koskevaan osioon ei saada mitään tietoja. UNODC:n ohjeistuksen mukaan tällaisissa tapauksissa voisi päätellä syyttäjän käsittelemien murtojen määrä sen perusteella, mikä on murtojen osuus poliisin tietoon tulleista varkausrikoksista.

Suomessa kansallisen rikosluokituksen sovittaminen ICCS-luokitukseen on loppusuoralla ja alustavia lukuja voidaan julkaista. Toki jotain kohtia ICCS-luokituksesta ei voida täyttää esimerkiksi sen takia, että kyseinen teko ei ole rikos Suomessa tai nykyisen kansallisen tilastoinnin tarkkuus ei ole riittävä. Tällaisia ovat esimerkiksi pakkoavioliitto (ICCS 020292), joka ei ole Suomessa oma rikosnimike tai monet ICCS-luokituksen 10. ryhmän ympäristörikokset: Nykyisellä tilastointitarkkuudella ei ole mahdollista sanoa vaikkapa ympäristön turmelemisesta (RL 48:1§), kohdistuuko teko ilmaan, vesistöön vai maaperään.

Taulukossa 1 on Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston mukaiset rikosluvut muutettuna ICCS-luokitusta vastaaviin pääryhmiin. Tässä suurimman ryhmän muodostavat "09. Rikokset yleis-

tä turvallisuutta ja valtion turvallisuutta vastaan”. Ryhmä on erityisen suuri, sillä sen alakohtaan (0907 Vahinkoa aiheuttamaton liikenne rikkomus) kuuluvat miltei kaikki liikenne rikokset ja rikkomukset. Tämä tulee tosin muuttamaan tieliikennelain kokonaisuudistuksen myötä.

Taulukossa 2 on avattu 10. pääryhmän ympäristörikokset tarkemmalle tasolle. Taulukosta näkyy, että ympäristörikoksia ei saada juurikaan luokiteltua kakkostasoa tarkemmalla tasolla. Vaikka kymmenettä pääryhmää ei saada täytettyä kovinkaan tarkasti, tilanne on parempi useissa muissa pääryhmissä.

Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston ja syytetyt, tuomitut ja rangaistukset tilastojen tietoja on jatkossa tarkoitus julkaista sekä kansallisella luokituksella että ICCS-luokituksella. ■

Lisätietoa luokituksesta UNODC:n sivuilla: www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/statistics/iccs.html.

Kirjoittaja on yliaktuaari Tilastokeskuksen väestö- ja elinolot -yksikössä ja vastaa rikos- ja pakkokeinotilastosta.

Suomessa kansallisen rikosluokituksen sovittaminen ICCS-luokitukseen on loppusuoralla.

TAULUKKO 1.

Pääryhmä	2014	2015	2016	2017
Yhteensä	828 296	819 012	823 449	861 921
01. Henkirikokset tai henkirikoksen yritykset	568	568	550	528
02. Väkivaltarikokset	79 796	79 056	78 943	78 548
03. Seksuaalirikokset	3 078	3 159	3 470	3 378
04. Omaisuusrikokset, joihin liittyy väkivaltaa tai uhkailua	1 687	1 548	1 670	1 640
05. Yksinomaan omaisuuteen kohd. rikokset	194 693	184 621	174 383	165 910
06. Valvottuihin huumausaineisiin tai muihin psykoaktiivisiin aineisiin liittyvät rikokset	26 992	27 978	28 920	30 216
07. Petoksiin, huijauksiin tai korruptioon liittyvät rikokset	41 841	47 515	53 472	43 014
08. Rikokset yleistä järjestystä, viranomaisia ja valtion määräyksiä vastaan	26 730	26 981	26 526	24 018
09. Rikokset yleistä turvall. ja valtion turvallisuutta vastaan	446 682	442 014	450 024	510 182
10. Ympäristörikokset	2 927	2 742	2 527	2 309
11. Muut luokittelemattomat rikokset	3 302	2 830	2 964	2 178

TAULUKKO 2.

ICCS-luokka	Rikos	2014	2015	2016	2017
1000	Ympäristörikokset	2 927	2 742	2 527	2 309
1001	Ympäristön saastumiseen tai pilaantumiseen johtava rikos	425	409	516	464
10011	Ilman saastumiseen tai pilaantumiseen johtava rikos	n/a	n/a	n/a	n/a
10012	Veden saastumiseen tai pilaantumiseen johtava rikos	0	4	2	1
10013	Maaperän saastumiseen tai pilaantumiseen johtava rikos	n/a	n/a	n/a	n/a
10019	Muu ympäristön saastumiseen tai pilaantumiseen johtava rikos	n/a	n/a	n/a	n/a
1002	Jätteiden siirtämiseen tai laittomaan hävittämiseen liittyvä rikos	202	193	217	161
10021	Jätteiden siirtäm. tai laittomaan hävitt. kansallisten rajojen sisäpuolella liittyvä rikos	n/a	n/a	n/a	n/a
10022	Jätteiden siirtäm. tai laittomaan hävitt. kansallisten rajojen ylitse liittyvä rikos	n/a	n/a	n/a	n/a
1003	Suojeltujen tai kiellettyjen eläin- ja kasvilajien kauppa tai hallussapito	n/a	n/a	n/a	n/a
10031	Suojeltujen luonnonvaraisten eläin- ja kasvilajien kauppa ja hallussapito	n/a	n/a	n/a	n/a
100311	Suojeltujen lajien kauppa tai hallussapito kansallisten rajojen sisäpuolella	n/a	n/a	n/a	n/a
100312	Suojeltujen lajien salakuljetus kansallisten rajojen ylitse	n/a	n/a	n/a	n/a
10032	Kiellettyjen tai valvottujen eläinlajien kauppa tai hallussapito	n/a	n/a	n/a	n/a
10039	Muu suojeltujen tai kiellettyjen eläin- ja kasvilajien kauppa tai hallussapito	n/a	n/a	n/a	n/a
1004	Luonnonvarojen ehtymiseen tai vähentymiseen johtava rikos	403	350	278	232
10041	Laiton metsänhakkuu	0	0	0	0
10042	Laiton metsästy, kalastus tai luonnonvaraisten eläinten ja kasvien kerääminen	244	205	154	153
10043	Laiton louhint	6	3	4	7
10049	Muu luonnonvarojen ehtymiseen tai vähentymiseen johtava rikos	153	142	120	72
1009	Muu ympäristörikos	1 897	1 790	1 516	1 452
10091	Eläimiin kohdistuva rikos	622	647	671	716
10099	Muu ympäristörikos	1 275	1 143	845	735

Palstalle ajankohtaisista tutkimusaiheista kirjoittavat Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkijat.

■ M A R T T I L E H T I & R E I N O S I R É N

Alkoholin ja väkivallan ajaton yhteys Pohjolassa

Tuoreessa tutkimuksessa on selvitetty henkirikollisuuden ja alkoholin kokonaiskulutuksen yhteyttä Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa 1800-luvulta näihin päiviin. Tulosten perusteella Suomesta tällainen tilastollisesti merkitsevä yhteys löytyy rauhan aikana.

Alkoholinkäytön vaikutus väkivaltarikollisuuteen on Pohjoismaissa ja erityisesti Suomessa ollut jo toista sataa vuotta ahkerasti tutkittu ja kiivaasti kiistelty kysymys. Sille, että aihe kiinnostaa tutkijoita ja kansalaisia poikkeuksellisen paljon juuri Pohjolassa, on ilmeiset syynsä. Pohjoismaat kuuluvat Koillis-Euroopan viinavyöhykkeeseen, jossa alkoholin rooli väkivaltarikollisuudessa on poikkeuksellisen korostunut. Alkoholin kulutuksen, humalan ja ihmisyksilöiden väkivaltaisen käyttäytymisen toisiinsa liittävästä mekanismeista vallitsevat sinänsä laaja erimielisyys: kannatusta on niin fysiologisilla, psykologisilla kuin kulttuurisillakin selityksillä – yksin ja erillaisin yhdistelmin.

Yhteiskunnan ja yhteiskuntapolitiikan kannalta on kuitenkin jokseenkin yhdenmukaista, mikä alkoholin ja väkivallan toisiinsa liittää. Merkitystä on lähinnä sillä, onko alkoholin kulutuksen ja väkivaltarikollisuuden välillä todistettavaa yhteyttä

ja voidaanko alkoholin kokonaiskulutuksen avulla säädellä väkivaltarikollisuuden tasoa. Tuoreessa tutkimuksessa olemme pyrkineet selvittämään nimenomaan tätä.

Tutkimuksemme tarkastelee alkoholin kokonaiskulutuksen ja henkirikoskuolleisuuden vuotuisten muutosten keskinäistä yhteyttä Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa 1800-luvun alkupuolelta 2010-luvulle. Lähteenä ovat olleet julkaistut kuolemansyytiedot ja alkoholin kulutustilastot – Suomessa 1800-luvun ja kielitolakivuosien osalta myös kulutusta epäsuorasti mittaavat tilastoaineistot. Analyysimetodinä on käytetty ARIMA-aikasarjamallinnusta, jossa poikkeavien havaintojen vaikutus on otettu huomioon.

PITKÄ AJANJAKSO LISÄÄ TULOSTEN LUOTETTAVUUTTA

Pohjoismaissa on tutkittu samaa aihetta aiemminkin vaihtelevin tuloksin ja menetelmin. Väkivallan kuvaajana on tällöin

yleensä käytetty poliisin tilastoimaa pahoinpitelyrikollisuutta tai pahoinpitelyrikkostuomioita. Tutkimuksemme poikkeaa aiemmista pidemmän tutkimusajanjakson, poikkeavien havaintojen käsittelyn ja käytetyn väkivallan kuvaajan – henkirikoskuolleisuuden – osalta.

Pitkä tarkasteluajanjakso lisää analyysitulosten luotettavuutta ja mahdollistaa myös alkoholin kulutuksen ja henkirikoskuolleisuuden välisen yhteyden ajallisten muutosten tutkimisen. Tätä kysymystä ei aiemmassa tutkimuksessa juuri ole käsitelty. Henkirikoskuolleisuus on puolestaan tilastoitua pahoinpitelyrikollisuutta luotettavampi väkivallan määrällisten muutosten kuvaaja, sillä se ei ole juurikaan altis ilmituloasteen, rekisteröintiasteen ja väkivaltaan suhtautumisessa tapahtuvien muutosten aiheuttamille häiriöille. Toisaalta henkirikokset ovat erittäin harvinaisia yksilöiden välisiin konflikteihin liittyviä tapahtumia, joten on ennalta huomattavasti epätoden-

näköisempää, että alkoholinkulutuksen muutoksilla voisi olla niiden määrän vuotuisiin vaihteluihin vaikutusta toisin kuin pahoinpitelyrikollisuuden kaltaises-
sa massarikollisuudessa.

ALKOHOLIN JA VÄKIVALLAN YHTEYS VAHVA SUOMESSA

Tarkasteltaessa koko tutkimusajanjaksoa 1802–2013 Suomessa havaittiin tilastollisesti merkitsevä yhteys alkoholin kokonaiskulutuksen ja miesten henkirikoskuolleisuuden sekä kokonaishenkirikoskuolleisuuden vuotuisten muutosten välillä. Estimointituloksen mukaan yhden litran muutos alkoholinkulutuksessa asukasta kohti vastasi 0,1–0,2 yksikön tasonmuutosta henkirikoskuolleisuudessa. Vaikutuksen tosiasiallista suuruutta voi havainnollistaa sillä, että vuonna 2016 alkoholin kokonaiskulutus oli Suomessa 9 litraa puhdasta alkoholia asukasta kohti ja henkirikoskuolleisuus 1,14 surmattua 100 000 asukasta kohti. (Miesten henkirikoskuolleisuus oli tuolloin 1,62 surmattua 100 000 miestä kohti.) Naisten kuolleisuudessa tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei esiintynyt. Ruotsissa havaittiin tilastollisesti merkitsevä yhteys miesten henkirikoskuolleisuudessa, muttei naisten kuolleisuudessa eikä kokonaiskuolleisuudessa. Norjassa ei esiintynyt minkäänlaista yhteyttä alkoholinkulutuksen ja henkirikoskuolleisuuden välillä (taulukko 1).

Suomessa tarkasteltiin myös havaitun yhteyden ajallista vakautta kolmella ajanjaksolla, joihin päädyttiin poliittisen historian perusteella: 1802–1899, 1900–1948 ja 1949–2013. Näistä ensimmäistä ja viimeistä voi luonnehtia pääosin rauhan vuosiksi, keskimmäistä erilaisten kriisien värittämäksi. Tilastollisesti merkitsevä yhteys alkoholinkulutuksen ja kokonaishenkirikoskuolleisuuden välillä havaittiin sekä ensimmäisellä että viimeisellä ajanjaksolla, muttei keskimmäisellä. Kielto lakivuosien (joilta kulutustiedot ovat tavallista epäluotettavampia) vaikutuksen poistaminen ei tulosta muuttanut (taulukko 2).

Tulosten perusteella alkoholinkulutuksen ja henkirikollisuuden tason välillä on Suomessa vallinnut tilastollisesti havaittava yhteys rauhan oloissa ja näin on ollut jo suhteellisen kauan – koko

TAULUKKO 1.

Alkoholinkulutuksen ja henkirikoskuolleisuuden aikasarjamallit Pohjoismaissa.

Maa ja ajanjakso	Alkoholinkulutuksen vaikutus henkirikoskuolleisuuteen ¹	Vaikutusarvion keskivirhe	Vaikutuksen tilastollinen merkitsevyys
SUOMI			
Kokonaiskuolleisuus 1802–2013	0,100	0,042	0,019
Kokonaiskuolleisuus 1802–2013 ²	0,102	0,040	0,012
Miesten kuolleisuus 1802–2013	0,194	0,080	0,016
Naisten kuolleisuus 1802–2013	–0,001	0,023	0,959
RUOTSI			
Kokonaiskuolleisuus 1861–2013	0,039	0,024	0,108
Miesten kuolleisuus 1869–2013	0,091	0,041	0,026
Naisten kuolleisuus 1869–2013	0,030	0,021	0,151
NORJA			
Kokonaiskuolleisuus 1861–2013	–0,039	0,035	0,272

¹ Litran kulutusmuutoksen vaikutus kuolleisuuteen 100 000 asukasta kohti.

² Vuodet 1920–1932 määriteltä additiivisiksi poikkeushavainnoiksi.

TAULUKKO 2.

Alkoholinkulutuksen ja kokonaishenkirikoskuolleisuuden aikasarjamallit Suomessa vuosille 1802–1899, 1900–1948 ja 1949–2013.

Ajanjakso	Alkoholinkulutuksen vaikutus henkirikoskuolleisuuteen ¹	Vaikutusarvio keskivirhe	Vaikutuksen tilastollinen merkitsevyys
1802–1899	0,097	0,046	0,036
1900–1948	0,781	0,556	0,168
1900–1948 ²	0,719	0,542	0,195
1949–2013	0,265	0,095	0,007

¹ Litran kulutusmuutoksen vaikutus kuolleisuuteen 100 000 asukasta kohti.

² Vuodet 1920–1932 määriteltä additiivisiksi poikkeushavainnoiksi.

sen ajanjakson, kun meillä on ylipääntään mahdollisuus sitä tilastoanalyysin keinoin tutkia. Alkoholin ja väkivallan yhteys näyttäisi olevan lisäksi Suomessa huomattavasti vahvempi kuin Ruotsissa tai Norjassa. Tosin myös Ruotsissa se on esiintynyt miehiin kohdistuneessa henkirikollisuudessa.

Tämän tyyppisiin aikasarja-analyysihin heikoista tilastollisista yhteyksistä (jollainen alkoholinkulutuksen ja väkivaltarikollisuuden välillä vallitsevakin on) liittyy monia epävarmuustekijöitä. Tutki-

muksemme tulosten pohjalta arvioiden ei kuitenkaan ole perusteita väittää, ettei alkoholin kokonaiskulutuksen säätelyllä voitaisi vaikuttaa henkirikollisuuden ja muunkin väkivaltarikollisuuden tasoon. Kuinka tehokas yhteiskuntapolitiikan väline säätely on, sitä ei tämän tyyppisestä tutkimuksesta voi suoraan päätellä. ■

Martti Lehti & Reino Sirén (2018). *The impact of alcohol consumption on homicide: A time-series analysis of three Nordic countries*. *European Journal of Criminology*. Julkaistu verkossa 28.9.2018. DOI 10.1177/1477370818802524

Palstaa pitää rikksentorjuntaneuvoston sihteeristö.

■ MINNA PIISPA

Rikksentorjunnan panokset

Ruotsissa rikosten ehkäisyyn panostetaan – mihin suuntaan Suomi on menossa?

Ruotsin hallitus on panostanut viime vuosina voimakkaasti rikksentorjuntaan ja julkaisi vuonna 2016 uuden rikksentorjuntaohjelman. Siihen on koottu hallituksen tavoitteet rikollisuuden ehkäisemiseksi eri politiikan aloilla. Ohjelman tavoitteena on lisätä tietoa rikollisuuden ehkäisemisestä ja edistää yhteistyötä. Ruotsin rikksentorjuntaneuvolle (Brå) annettiin tehtävä tukea niin valtakunnallisen kuin paikallistason rikosten ehkäisyä. Hallituksen antama mandaatti selkeytti eri viranomaistoimijoiden vastuita rikksentorjunnassa. Koordinointia ja tukea parannettiin myös alueellisella tasolla ja lääninhallituksille annettiin uusi tehtävä tukea paikallista työtä.

Ruotsissa ohjelma tarkoitti myös suurta taloudellista panostusta rikksentorjuntatyöhön. Resursseja lisättiin yhteensä 3,9 miljoonan eurolla (40 miljoonan Ruotsin kruunua) vuosittain, osa resursseista ohjattiin poliisitoimintaan. Brå sai lähes 1,5 miljoonan euron vuosittaisen lisäresussin, jonka turvin se vahvistaa eri toimijoiden välistä vuorovaikusta ja kehittää rikollisuutta ehkäisevää työtä sekä toimii kansallisen tason rikksentorjunta-

työn veturina. Läänihallitusten budjettiin varattiin vuosittain 2,5 miljoonaa euroa alueellisten koordinaattoreiden palkkaamiseen.

MITÄ LISÄRAHALLA SAADAAN?

Ensimmäinen rikksentorjunnan tilaa Ruotsissa kuvaava raportti (2018) kertoo selkeää kieltä siitä, miten resurssien lisääminen edistää työtä. Brå on aloittanut rikksentorjunnan verkkopohjaiset koulutukset. Ne ovat tärkeä osa rikksentorjunnan osaamisen levittämistä. Lisäksi Brå on antanut rikksentorjunnan menetelmätukea seitsemälle sosiaalisesti haavoittuvalle alueelle ja 16 muulle kunnalle. Rahoitusta saavat kunnat valitaan huolella, niiden kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä ja työn tuloksia myös seurataan. Kunnat valitaan yleensä sosiaalisesti haavoittuvilta alueilta tai kunnista, joissa uusi valtuusto on aloittanut toimintansa ja haluaa kehittää turvallisuustyötä. Suomessa vastaavia valtionavustuksia jaetaan yhteisöille rikksentorjuntatyöhön yhteensä 70 000 euroa. Summan pitäisi olla moninkertainen, jotta avustuksen turvin voitaisiin

kehittää pitkäjänteisesti rikoksen ehkäisyyn menetelmiä ja arvioida menetelmien vaikuttavuutta.

Myös paikallisella tasolla rikksentorjuntatyö on Ruotsissa kehittynyt. Yli kahteen kolmesta Brån kyselyyn vastanneesta kunnasta on nimetty rikoksen ehkäisystä vastaava henkilö ja useimmissa kunnissa on paikallinen rikksentorjuntaneuvosto tai vastaava yhteistyöelin. Meillä rikksentorjuntaneuvosto toteutti Suomen Kuntaliiton kanssa vuonna 2017 kyselyn kuntien rikksentorjunta- ja turvallisuustyöstä vastaaville viranhaltijoille paikallisen rikksentorjuntatyön toteuttamisesta. Kyselyn mukaan koordinointi järjestämisessä paikallisesti tai seutukuntien kesken ollaan Suomessa vielä pitkälti jäljessä Ruotsista, sillä vain yhdessä kunnassa kymmenestä on nimetty rikksentorjuntatyöstä vastaava päätoiminen tai osa-aikainen koordinaattori. Oma yhteistyöryhmä (tai seutukunnan ja maakunnan yhteinen) oli hieman alle neljässä kunnasta kymmenestä.

Lääninhallituksiin sijoitetut uudet koordinaattorit (21 henkilöä) ovat aloittaneet tehtävänsä. Koordinaattoreilla on

Ruotsissa tärkeä rooli paikallistason työssä. Kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa Turvallisesti yhdessä (2016) nostettiin paikallisten koordinaattoreiden tarve ja esitettiin, että jokaiseen kuntaan/maakuntaan nimetään yhdyshenkilö tai koordinaattori, jonka tehtäviin kuuluu rikosentorjunnan edistäminen ja koordinointi alueella. Maakuntauudistus antaisi mahdollisuuden kehittää paikallista koordinaattoria, sillä maakuntien tehtäväksi annettaisiin hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen ja ehkäisevän päihdetyön asiantuntijatuki kunnille.

Sisäisen turvallisuuden strategiasa (2017) konkretisoidaan maakuntien tehtävää siten, että tuotetaan suosittu sisäisen turvallisuuden kirjaamisesta maakuntien ja kuntien strategioihin, yhdenäistetään kuntien ja maakuntien turvallisuussuunnittelu osaksi sähköisiä hyvinvointikertomuksia ja määritellään turvallisuutta kuvaavat indikaattorit. Koordinaattoreiden tehtävät olivat strategian valmistelussa esillä, mutta lopulliseen ohjelmaan niitä ei sisällytetty, juurikin resurssikysymyksen vuoksi. Kirjaukseen jäi maakuntien turvallisuustehtävien organisoimisen edistäminen olemassa olevia hyviä käytäntöjä hyödyntäen. Kun lakisääteistä veloitetta tai taloudellista kimmoketta ei ole, maakuntien ja kuntien itsenäisestä toimivallasta johtuen panostus rikosten ehkäisyyn riippuu niiden tahtotilasta.

POLIISIN ROOLI RIKOSTEN EHKÄISYSSÄ

Ruotsissa valtio panosti rikosentorjuntatyöhön myös lisäämällä poliisin rikosentorjunnan osaamista ja kehittämällä työmenetelmiä. Panostus kannatti, sillä valtionkonttorin arvion (2017) mukaan poliisin ja kunnan solmimat yhteistyösopimukset olivat saaneet aikaan positiivista kehitystä rikosten ehkäisyssä. Lähipoliisitoiminnan osalta tilanne vaihteli paikkakunnittain, sillä resurssit ei ole kohdennettu paikalliseen rikollisuuden ehkäisyyn.

Suomessa kehitys on pikemminkin heikentänyt poliisiin mahdollisuuksia osallistua paikalliseen rikosentorjuntatyöhön. Valtioneuvoston eduskunnalle 2016 antamassa selonteossa esitettiin, että poliisin olemassa olevien resurssien

käyttö tullaan kohdentamaan aiempaa suunnitelmallisemmin ja enemmän priorisoiden.

Poliisin ennalta estävän työ strategia on luonnosteluvaiheessa. Luonnokseen on kirjattu, että poliisi osallistuu paikalliseen ja alueelliseen turvallisuussuunnitteluun. Turvallisuussuunnittelu nähdään yhteistyön alustana paikallistasolla. Siinä myös luvataan, että poliisi tukee paikallista ja alueellista turvallisuussuunnittelua tiedolla ja analyysitoiminnalla. Lähipoliisitoiminnan tärkeys on huomioitu keinona pitää yllä vuorovaikutusta poliisin ja paikallisyhteisöjen kanssa sekä mahdollisuutena lisätä poliisin tietoa siitä, mitä ympäristössä tapahtuu. Strategialuonnoksessa korostetaan, että on keskeistä jatkaa lähipoliisitoiminnan tavoitteisiin ja periaatteisiin perustuvaa työtä, mutta se organisoidaan poliisilaitoksilla ennalta estävän toiminnan kokonaisuuksiksi. Muutosta perustellaan toimintaympäristön muuttumisella, poliisin resurssien niukkenemisella sekä tuloksellisuudella.

Positiivista panostusta poliisin paikalliseen toimintaan lupaa sisäministeri **Kai Mykkäsen** käynnistämä lähipoliisi-hanke, jossa panostetaan uudella tavalla valittujen lähiöiden ennaltaehkäisevään työhön. Keskeistä on, että poliisi on alueella arkipäivästä läsnä ja tekee tiiviisti työtä yhdessä opettajien, lastensuojelun, nuorisotyöntekijöiden ja eri yhteisöjen kanssa. Ensi vuodelle budjettiriihessä luvattiin lisäraha 30 uuden lähipoliisin palkkaamiseen.

MIKSI SUOMESSA EI TUNNISTETA EHKÄISEVÄN TYÖN TARVETTA?

Ruotsin suuret panostukset herättävät kysymyksen, miksi Suomessa ei ole herätetty rikosten ehkäisyyn. Ruotsissa on viime vuosina tapahtunut mellakointia lähiöissä eri puolilla maata, vakava terrori-isku Tukholman keskustassa ja turvallisuus ja rikosentorjunta ovat nousseet tärkeiksi poliittisiksi aiheiksi. Suomessa Turun puukotus nosti myös turvallisuusasiat esille, erityisesti toimet väkivaltaisen ekstremismin ja radikalisoimisen torjumiseksi ovat saaneet hallitukselta kannatusta ja rahoitusta. Kiinnostus paikalliseen rikosentorjuntatyöhön on kunnissa herännyt jonkin verran, mutta

valtakunnallisella tasolla kiinnostus on vielä laimeaa.

Rikosten ennalta ehkäisyn ja ennalta ehkäisevän työn arvoa ei ylipäättään nähdä. Toimiin herätään usein vasta kun jotain on tapahtunut. Ennaltaehkäisyn tuloksia on usein vaikea nähdä, ja jos taloudelliset resurssit ovat niukat, niitä joudutaan suuntaamaan paikkaaviin toimenpiteisiin. Yksi syy on varmasti se, että meillä ei ole riittävästi arvioituja, vaikuttavaksi todettuja ja mielellään vielä kustannustehokkaiksi todettuja rikosentorjunnan menetelmiä. Mitä enemmän näyttöä ennalta ehkäisevän työn kustannustehokkuudesta ja vaikuttavuudesta saadaan, sitä helpommin ehkäisevän työn merkitys konkretisoituu. Tällöin on helpompi osoittaa, mitä hyötyä rahallisella panostuksella saadaan. Siksi ehkäisevän työn vaikutusten tieteelliselle tutkimukselle on ehdottomasti varattava riittävästi resursseja ja huolehdittava, että tietoa levitetään ja hyödynnetään käytännön työn kehittämisessä.

Maakuntauudistuksen ja sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen pitkittyminen ovat omalta osaltaan hidastaneet rikoksen ehkäisyn ja turvallisuustyön edistämistä paikallisella tasolla. Epävarmuus tulevaisuuden rakenteista vaikeuttaa työn pitkäjänteistä suunnittelua. ■

Kirjoittaja on rikosentorjuntaneuvoston pääsihteeri.

Kirjallisuus:

Det brottsförebyggande arbetet i Sverige 2018. Nuläge och utvecklingsbehov. Brå.

OM 2016. Turvallisesti yhdessä. Kansallinen rikosentorjuntaohjelma. Oikeusministeriö. Selvityksiä ja ohjeita 30/2016.

OM 2017. Paikallinen tahtotila kuntoon. Kysely rikosentorjuntatyöstä kunnissa vuonna 2017. Oikeusministeriö. Selvityksiä ja ohjeita 54/2017

Regeringens skrivelse 2016. Tillsammans mot brott – ett nationellt brottsförebyggande program. Skr 2016/17:126.

SM 2017. Hyvä elämä – turvallinen arki. Valtioneuvoston periaatepäätös sisäisen turvallisuuden strategiasta 5.10.2017. Sisäministeriön julkaisu 15/2017.

Uusi rikosentorjuntaneuvosto asetettu

Valtioneuvosto asetti marraskuussa uuden rikosentorjuntaneuvoston joulukuun alusta alkavalle kolmivuotiskaudelle. Neuvoston uusi puheenjohtaja on rikosoikeuden professori **Sakari Melander** Helsingin yliopistosta. Varapuheenjohtajana jatkaa poliisiylijohtaja **Seppo Kolehmainen**.

Alkavalla toimikaudella neuvoston työ painottuu muun muassa tutkimustiedon hyödyntämiseen rikosentorjunnassa ja paikallisen rikosentorjuntatyön kehittämiseen. Erityisesti vuoden 2019 painopisteenä on nuorten huumeisiin liittyvän rikollisuuden ehkäisy, joka on teemana

myös Suomen puheenjohtajuuskaudella Euroopan rikosentorjuntaverkostossa.

Rikosentorjuntaneuvosto on oikeusministeriön yhteydessä toimiva asiantuntija- ja yhteistyöelin, joka käsittelee rikollisuuden ehkäisyyn, rikoksista aiheutuvien haittojen vähentämiseen ja turvallisuuden edistämiseen liittyviä kysymyksiä. Se edistää paikallista rikosentorjuntaa muun muassa antamalla asiantuntijapua, osallistumalla oikeusministeriön myöntämän taloudellisen tuen jakoon ja tiedottamalla rikosentorjunnan hyvistä käytännöistä.

Lisätietoa rikosentorjunta.fi

Rikosentorjuntaneuvoston puheenjohtaja Sakari Melander ja pääsihteeri Minna Piispa.

Haku rikosentorjunnan koulutukseen käynnissä

Laurea-ammattikorkeakoulu ja rikosentorjuntaneuvosto toteuttavat täydennyskoulutuksen paikallisesta turvallisuusyhteistyöstä ja rikosten ehkäisystä.

Koulutuksen tavoitteena on kehittää rikosentorjuntaan liittyvää osaamista. Ensimmäisestä koulutuksesta keväällä 2018 saatiin osallistujilta eli kunnissa, järjestöissä, elinkeinoelämässä ja poliisissa työskenteleviltä hyvää palautetta, ja kiin-

nostuneita oli enemmän kuin odotettiin. Siksi koulutus päätettiin järjestää toisen kerran.

Koulutuksessa käydään läpi rikosentorjuntaa yleisesti, turvallisuustyön suunnittelua ja toteutusta, viestintää ja hankkeiden arviointia sekä yleisimpiä turvattomuutta aiheuttavia ilmiöitä. Koulutus on viiden opintopisteen arvoinen ja osallistujille ilmainen. Koulutus sisäl-

tää kaksi lähiopetuspäivää (6.2. ja 11.4.) ja muuten opiskellaan lähinnä verkkooppimisympäristössä.

Koulutus alkaa 6. helmikuuta ja kestää 31. toukokuuta saakka. Siihen voi hakea 21. tammikuuta asti. Paikkoja on rajoitettu määrä.

Ilmoittautumiset ja lisätietoa www.laurea.fi/koulutus/taydennyskoulutukset/rikosentorjuntaa-ja-turvallisuutta-yhteistyossa/

Kriminologian palkinto 2019 huume politiikan vaikuttajille

Tukholman palkinto on kriminologian alan arvostetuin kansainvälinen palkinto. Ensi vuonna sen saavat sveitsiläinen poliitikko **Ruth Dreifuss** ja yhdysvaltalainen tutkija, professori **Peter Reuter**. Palkinto myönnettiin heidän työstään näyttöön perustuvan huume politiikan kehittäjinä ja huume politiikan rikollisuusvaikutusten esiintuomisesta.

Dreifuss mahdollisti uudenlaiset heroisiin hoidon kokeilut toimiessaan Sveitsin liittovaltion sisäministerinä ja presidenttinä 2000-luvun vaihteessa. Ns. HAT-hoidossa (heroin-assisted therapy) annetaan pieniä määriä heroinia valvotuissa olosuhteissa ihmisille, joilla metadonikorvaushoito ei ole toiminut. HAT on vähentänyt selvästi hoidossa olevien rikollisuutta ja kohen-

tanut heidän terveydentilaansa. Reuter puolestaan on levittänyt tietoa Sveitsin tuloksista, arvioinut useiden huumehoito-ohjelmien vaikuttavuutta sekä tutkinut huume politiikan ja rikollisuuden suhdetta.

Palkinnot jaetaan kesäkuussa Tukholman kriminologian symposiumissa, jonka teemana on tutkimukseen perustuva huume politiikka.

Foorumissa esillä uusia näkökulmia vankien kuntoutukseen

Rikosseuraamusalan ammattilaisia ja muita toimijoita kokoava vuosittainen Kriminaalityön foorumi järjestettiin jälleen marraskuussa Tampereella. Tilaisuudessa käsiteltiin vankien kuntoutuksen uusia tuulia ja ilmiöitä, kuten digitalisaatiota. Tapahtuman järjestäjänä toimivan Kriminaalihuollon tukisäätiön toimitusjohtaja **Sanna Sunikka** kertoi säätiön hankkeista, joita on meneillään useita. Säätiö ylläpitää esimerkiksi päihde- ja rikostaustaisten nuorten toimintakeskusta ja toteuttaa vakavien rikosten jälkisuvitte- luita. Säätiön tavoitteina lähivuosille on muun muassa kehittää palvelukonseptiaan eli kokonaisvaltaista kuntoutusta rikostaustaisille ja heidän läheisilleen sekä lisätä vaikuttamistyötä.

VANKILASTA VAPAUTUVIEN PÄIHDEKUNTOUTUKSELLE TUNNUSTUSTA

Perinteiseen tapaan tilaisuudessa jaettiin 4000 euron Kriminaalihuollon palkinto. Tänä vuonna palkittiin Kalliolan Settlementin Vahvasti tukien -toiminta, jossa tarjotaan maksutonta avokuntoutusta päihdeongelmallisille rikostaustaisille. Tavoitteena on tukea asiakasta päihdeettömässä ja rikoksettomassa elämässä, arjen hallinnassa ja asumisessa yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien sekä tarvittaessa asumispalveluiden kanssa. Kuntoutus voi alkaa jo vankeusrangaistuksen tai valvotun koevapauden aikana. Se tapahtuu avomuotoisesti pienryhmässä. Ryhmän lisäksi kuntoutuja saa myös yksilöllistä ohjausta. Jokaiselle osallistujalle tehdään henkilökohtainen toipumissuunnitelma. Toiminta on aloitettu Helsingissä vuonna 2009.

Kriminaalihuollon tukisäätiön hallituksen puheenjohtaja **Juha Kaakinen** tilaisuudessa kiitteli Vahvasti tukien -toimin-

taa sen tarjoamasta kokonaisvaltaisesta, yksilöllisestä ja kannustavasta lähestymistavasta, joka oli perusteena palkinnon myöntämiselle.

VANGEILLA KESKIMÄÄRÄISTÄ ENEMMÄN RAHAPELIONGELMIA

Tapahtumassa erikoistutkija **Sari Castrén** Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta kertoi vankien rahapeliongelmista. Rahapeliongelmia on kartoitettu pilottitutkimuksilla Turun ja Vanajan vankiloissa. Rahapeliongelmia ei tällä hetkellä systemaattisesti seuloa tai hoideta Suomen vankiloissa. Pilottitutkimuksessa tutkittiin ongelmapelaamisen esiintyvyyttä ja niihin liittyviä muuttujia sekä vankilatyöntekijöiden tietämystä ongelmapelaamisesta. Tutkimuksen perusteella vangeilla vaikuttaa olevan rahapeliongelmia selvästi enemmän kuin muulla väestöllä keskimäärin. Miesten ja naisten pelaamisessa on yleisellä tasolla eroja: tyypillisesti miehet hakevat pelaamisesta jännitystä ja voittamista, naiset pakoa arjesta. Tutkimukseen vastanneista työntekijöistä suurin osa oli kohdannut vankilassa henkilön, jolla on rahapeliongelma, ja he toivoivatkin lisää koulutusta ongelmapelaamisen kohtaamiseen.

ÄLYVANKILAA KEHITETÄÄN

Rikosseuraamuslaitoksen erityisasiantuntija **Pia Puolakka** esitteli Älykäs vankila 2020 -hanketta, jossa kehitetään vankien sähköistä asiointia ja vankiloiden digitalisaatiota. Hankkeessa Hämeenlinnan vankilaa ollaan kehittämässä niin, että jokaiseen vankiselliin saadaan sellipäätteet, joita on mahdollista käyttää vankilan oman verkon kautta. Suunnitellulla sellipäätteellä vanki voisi käyttää vankilan omia palveluita ja rajatusti myös ulkopuolisia palveluita, kuten tiettyjä

verkkosivuja ja sähköpostia. Puolakka painotti, että digitaidoilla ja sähköisellä asiointilla vankia valmennetaan rikoksetomaan elämään ja edistetään osallisuutta vankilan ulkopuoliseen yhteiskuntaan. Digitaalojen puute voi edistää syrjäytymistä, sillä ilman niitä arkinen asiointi vaikeutuu selvästi.

VERTAISTOIMINTA TÄRKEÄÄ

Rikostaustaisten ja vankien vertaistoinnista kuultiin näkökulmia rikoksiin syyllistyneiltä, jotka toimivat kokemusasiantuntijoina tai vertaistyöntekijöinä. Puheenvuoroissa korostettiin muun muassa, että vankien päihdekuntoutuksen pitää panostaa, sillä useimmille päihdeongelma on pohjana muille ongelmille. Tällä hetkellä moni apua aktiivisesti haluava päihdeongelmainen joutuu odottamaan esimerkiksi katkolle pääsyä. Lisäksi pidettiin arvokkaana, että rikosseuraamusalaa kehittävät asiantuntijat kuuntelevat kokemusasiantuntijoiden mielipiteitä ja todella soveltavat niitä uudistuksissa. Puheenvuoroissa kiitettiin, että vankilasta vapautuvien siirtymistä siviilielämään tuetaan nykyään varsin kattavasti esimerkiksi kolmannen sektorin palveluissa. Hyvän esimerkkinä nostettiin esille EU-rahoitteinen KEIJO-hanke, jossa kehitetään kokemusasiantuntijoiden koulutusmallia ja edistetään rikostaustaisten työllistymistä.

Keinoja ikääntyvien kokemaan väkivaltaan puuttumiseen

Ikääntyneiden perheväkivallan naisuhrien tukemiseen terveydenhuollon palveluissa keskittyvä EU-hanke on loppusuoralla. Hankkeessa on mukana eri tahoja Suomesta, Virosta, Latviasta, Kreikasta, Itävallasta ja Pohjois-Irlannista. Suomen osahankkeessa otetaan huomioon myös miesuhrit. Hankkeen asiantuntija **Sirkka Perttu** kertoi sen tuloksista Malmin sairaalassa marraskuussa pidetyssä tilaisuudessa.

– Haasteena on, ettei terveydenhuollon ja naisjärjestöjen välillä ole juuri ollut yhteyksiä monessakaan maassa. Turvakodeilta puuttuu osaamista ikääntyneiden uhrien kohtaamisesta, myös Suomessa. Niissä ikääntyneiden asiakkaiden osuus on äärimmäisen pieni, 1–2 prosenttia. Osaamisen lisäksi ongelma-

na on, etteivät ikääntyneet tiedä, että turvakotien palvelut ovat tarkoitettu myös heille. Siksi uhrien saavuttamiseksi tarvitaan uusia konsteja, Perttu kertoi.

Suomessa on hankkeen puitteissa koulutettu sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia, perustettu laaja yhteistyöverkosto, järjestetty ikääntyneiden fokusryhmiä ja kehitetty hyvien käytäntöjä terveydenhuoltoon. Hankkeen tuloksena julkaistaan piakkoin verkossa laaja englanninkielinen manuaali, joka yhdistää lähisuhdeväkivallan ja vanhustenhuollon näkökulmat. Lisäksi hankkeen koulutusmateriaali suomennetaan ja opetusvideot tekstitetään suomeksi.

Keskeistä on ollut myös ns. EASI-työvälineen kokeilu (Elder Abuse Suspicion Index ©) Malmin sairaalan päivystyk-

sessä ja työntekijöiden kouluttaminen lomakkeen käyttöön. Se on Kanadassa kehitetty työväline, jolla arvioidaan kotona asuvien ikääntyneiden kokemaa väkivaltaa. Lomakkeella selvitetään mm. avun tarvetta, hoidon laiminlyöntiä ja taloudellista hyväksikäyttöä. Työntekijöiden kokemukset lomakkeen käytöstä vaihtelivat, mutta kysymistä pidettiin tärkeänä. Seuraavaksi suunnitellaan kysymiskäytäntöjen kehittämistä ja lomakkeen juurruttamista Malmin sairaalan käytäntöihin.

Tietoa hankkeesta ja koulutusmateriaaleja
<http://whosefva-gbv.eu/fi/>

Nollalinjan palvelun ja turvakotien kysyntä kasvanut

Nollalinjan auttavan puhelimeen saapuneiden puheluiden määrä kasvoi viisinkertaiseksi tammikuusta joulukuuhun 2017. Ensimmäisenä toimintavuotena 2017 palveluun tuli lähes 8 000 puhelua. Nollalinja 080 005 005 on ympärivuorokautinen auttava puhelin, joka tarjoaa tukea lähisuhdeväkivaltaa ja naiseen kohdistuvaa väkivaltaa kohdanneille, heidän läheisilleen ja ammattilaisille.

Myös turvakotien asiakasmäärä on lisääntynyt. Turvakodeissa oli vuonna 2017 yhteensä 4 333 asiakasta, joista lapsia oli vähän alle puolet. Aikuisista asiakkaista naisia oli 94 ja kuusi prosenttia. Asiakasmäärä kasvoi vuoteen 2016 verrattuna 23 prosenttia ja vuoteen 2015 verrattuna 42 prosenttia. Turvakodit tarjoavat välitöntä kriisiapua, ympärivuoro-

kautista turvattua asumista sekä akuuttiin tilanteeseen liittyvää psykososiaalista tukea, neuvontaa ja ohjausta.

– Nollalinjan puhelunmäärien kasvu perustuu pitkälti siihen, että uusi palvelu tunnetaan koko ajan paremmin, koska sitä on markkinoitu. Turvakotipalvelujen lisääntynyt paikkojen määrä sekä maksuttomuus asiakkaille näkyvät kasvaneessa asiakasmäärässä, arvioi erikoistutkija **Johanna Hietamäki** Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta.

Lähisuhdeväkivallan tunnistaminen peruspalveluissa on THL:n mukaan tärkeää, jotta voidaan auttaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Kouluterveydenhuollossa ja neuvoloissa on käytössä toimintamalleja, joiden avulla terveydenhuollon ammattilaiset voivat

tunnistaa lähisuhdeväkivaltaa. Muiden sosiaali- ja terveyspalveluiden lähisuhdeväkivallan tunnistamisen toimintamalleista tarvitaan lisää tietoa. Lisäksi tarvittaisiin tilastotietoa siitä, kuinka moni on sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaana lähisuhdeväkivallan vuoksi.

Ensimmäiseen lähisuhdeväkivallan tilastoraporttiin on koottu tietoa useista eri näkökulmista: lähisuhdeväkivallan esiintymisestä, lähisuhdeväkivaltaa kokeville suunnatuista erityispalveluiden käytöstä, väkivallan tunnistamisen toimintamalleista ja väkivallasta rikostilastoissa. Viimeisen vuoden aikana 130 000 ihmistä on raportin mukaan kokenut parisuhteessaan väkivaltaa.

Lähisuhdeväkivalta 2017. Tilastoraportti 40/2018. THL.

Rikosuhritutkimus: väkivallan taso pysynyt ennallaan

Kansallisen rikosuhritutkimuksen mukaan väkivaltaa ja uhkailua kokeneiden suomalaisten osuus on viime vuosina pysynyt vakaana. Pidemmillä aikavälillä kuitenkin työtehtävissä tapahtuneet väkivalta- ja uhkailukokemukset ovat lisääntyneet erityisesti naisilla. Omaisuusrikoksista sekä petosrikokset että henkilötietojen väärinkäyttö ovat viime vuosina lisääntyneet.

Vuotta 2017 koskevan tutkimuksen mukaan kuusi prosenttia 15–74-vuotiaista oli joutunut läimäisyyn tai sitä vakavamman väkivallan kohteeksi. Nuoret olivat kokeneet fyysistä väkivaltaa selvästi vanhempia ikäryhmiä enemmän. Naiset olivat kokeneet miehiä useammin lievää väkivaltaa, mutta vakavammassa väkivallan muodoissa miesten ja naisten välillä ei ollut eroa. Fyysistä väkivaltaa tai uhkailua kokeneiden osuudet olivat samalla tasolla kuin edellisvuonna.

Naiset olivat kokeneet väkivaltaa useimmin työtehtävissään tai omassa kodissaan, miehet julkisilla paikoilla. Vuonna 2017 kahdeksan prosenttia naisista ja neljä prosenttia miehistä ilmoitti kohdanneensa väkivaltaa tai uhkailua työtehtävissään. Ravintoloissa ja baareissa osuudet olivat neljä prosenttia naisista ja kuusi prosenttia miehistä.

Polkupyörävarkaudet ja autoihin kohdistuneet vahingonteot olivat yleisimmät kotitalouksien omaisuuteen kohdistuneet rikokset. Niiden yleisyys oli samalla tasolla kuin aikaisempina vuosina. Yksityishenkilöihin kohdistuneista rikoksista ovat sen sijaan yleistyneet erilaiset petosrikokset sekä henkilötietojen urkinta tai väärinkäyttö. Vuoden 2017 kyselyssä tavaran tai palvelun ostamiseen liittyneestä huijauksesta ilmoitti kuusi prosenttia vastaajista ja maksuvälinepetoksesta kolme prosenttia.

Katuväkivallan pelko on viime vuosina lisääntynyt. Vuoden 2017 kyselyssä 33 prosenttia vastaajista ilmoitti pelänneensä väkivallan uhriksi joutumista iltaisin kodin ulkopuolella kuluneen vuoden aikana. Osuus on noussut vuodesta 2014 noin kuusi prosenttiyksikköä. Niin ikään työpaikkaväkivallan pelko on noussut viime vuosina, ollen 16 prosenttia vuonna 2017.

Kansallinen rikosuhritutkimus on Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin toteuttama kansallisesti edustava kyselytutkimus, joka on toteutettu vuosina 2012–2017. Vuoden 2017 kyselyyn vastasi 6222 Suomessa vakituisesti asuvaa 15–74-vuotiaasta henkilöä ja vastausprosentti oli 44.

Danielsson, Petri & Näsi, Matti (2017) Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2017 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 31/2018.

Uskontoon kohdistuvien viharikosten määrä kasvoi

Poliisin tietoon tuli vuonna 2017 kahdeksan prosenttia enemmän viharikoksia kuin edellisvuonna. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksen mukaan viime vuonna kirjattiin yhteensä 1 165 rikosilmoitusta, jotka määriteltiin epäilyiksi viharikoksiksi. Vaikka määrä kasvoi, se jäi kuitenkin selvästi vuoden 2015 kasvuupiikin tason alle.

Edellisvuosien tapaan suurin osa vuoden 2017 viharikosilmoituksista sisälsi etniseen tai kansalliseen taustaan kohdistuvia piirteitä, ja yleisin rikosnimike oli pahoinpitely. Tällaisia viharikoksia poliisi kirjasi viime vuonna 813. Etniseen taustaan perustuvista rikosilmoituksista 10 prosenttia kohdistui romanitaustaiseen

henkilöön, ja yleisin tapahtumatilanne oli syrjintä.

Suurin muutos tapahtui uskontoon tai vakaumukseen kohdistuvien viharikospäilyjen määrässä, joka kasvoi vuoden 2017 aikana 58 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Poliisi kirjasi tällaisia viharikoksia kaikkiaan 235 kappaletta, ja niistä 63 prosentissa teko kohdistui islamin uskoon.

Poliisi on viime vuosina tehostanut toimintaansa viharikosten tunnistamiseksi ja torjumiseksi. Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaan poliisin tulisi rikosilmoitusta kirjatessaan käyttää viharikoluokitusta aina, kun epäilee tapauksessa mahdollisesti olevan viharikoksen piir-

teitä. Vuonna 2017 poliisi käytti luokitusta 39 prosentissa kaikista poliisin tietoon tulleista viharikoksista, kun vuonna 2016 käyttöprosentti oli 23. Taustalla on poliisin viharikoskoulutuksen kehittäminen. Vuoden 2017 alussa Helsingin poliisilaitokselle perustettiin valtakunnallinen vihapuhetutkintaryhmä. Viharikosilmoitusten määrän kasvu vuonna 2017 selittyi suurelta osin tämän ryhmän kirjaamalla rikosilmoituksilla, joissa rikosnimikkeitä olivat kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus tai laiton uhkaus.

Jenita Rauta: Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2017. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 131, Tampere 2018.

Näyttely pureutuu pelon olemukseen

Helsingin kaupunginmuseossa on maaliskuun loppuun asti *Pelko*-näyttely, jossa vierailijat voivat kohdata omia pelkojaan ja tuntea, mitä pelko tarkoittaa muille. Kaupunkilaisilta kysyttiin vuonna 2017, mitä he pelkäävät. Pelot liittyivät mm. tulevaisuuteen, eriarvoisuuden lisääntymiseen, oman tai läheisen sairastumiseen ja kuolemaan, tiettyihin paikkoihin, tuntemattomiin ihmisiin, väkivaltaan sekä valvontaan ja kontrolliin. Lisäksi kaupunkilaisilta kysyttiin syksyllä 2018, millaista vihapuhetta he ovat kohdanneet. Kun tarinoita py-sähtyy kuuntelemaan, Helsinki vaikuttaa yllättävän suvaitsemattomalta paikalta.

– Näyttely perustuu kaupunkilaisilta kerättyihin ja ajan hengessä eläviin pelkotunnelmiin. Tila on rakennettu ahtaaksi ja hämäräksi sokkeloksi, jossa on etäännyttävä, hämmentävä ja uhkaavakin tunnelma, kertoo näyttelyn tuottaja **Sauli Seppälä**.

– Kun pelkoja ymmärtää, niitä on helppompi käsitellä. Näyttelyn tavoitteena onkin pelkojen käsittely ja niistä vapautuminen niin, etteivät ne hallitse elämää. Kävijöillä on myös mahdollisuus kirjoittaa pelkonsa pois näyttelytilassa.

www.helsinginkaupunginmuseo.fi

Riikka Kostiainen

K Y B E R R I K O K S E T

■ MIKAEL ALBRECHT

Psykologia – kyberriko

Poliisiaiheisten kiristysohjelmien kulta-aikaa olivat vuodet 2012–2015, ja ajanjakso oli tärkeä virstanpylväs haittaohjelmien historiassa. Kyseessä eivät olleet ensimmäiset kiristyshaittaohjelmat eivätkä ensimmäiset pääasiassa psykologiaan perustuvat haittaohjelmat. Mutta ne olivat silti mullistavia laajan levinneisyyden ja suuren tuoton takia.

Poliisikiristysohjelma on teknisesti hyvin yksinkertainen. Se näyttää koko ruudun täyttävän viestin ja vaikeuttaa siirtymistä pois ohjelmasta. Tämä luo mielikuvan, että tietokone on lukittu. Viesti on kirjoitettu jonkun poliisiorganisaation nimissä. Käyttäjää syytetään rikoksesta ja määrätään maksamaan parinsadan euron sakot. Vaihtoehtona on, huijauksen mukaan, pitkä vankilatuomio. ”Sakot” maksetaan esimerkiksi paysafe-cardin tapaisella maksuvälineellä. Halutulla summalla lunastetaan PIN-koodi, joka voidaan välittää rikolliselle netin kautta. Rahat voidaan lunastaa koodilla missä päin maailmaa tahansa.

Alkuaikojen tietokonevirukset olivat teknisesti kehittyneitä, ja niiden luominen vaatii syvällistä tietoa koneen toiminnasta. Poliisitroijalaiset taas edustavat toista ääripäätä. Teknisesti hyvin yksinkertainen ohjelma voi tuottaa suuria summia rikoshyötynä, jos huijauksen viesti vaan on hiottu tarpeeksi pelottavaksi ja uskottavaksi. Romanssihuijaukset puolestaan edustavat vanhaa rikollisuutta, joka on löytänyt uuden tuottoisan alustan internetistä. Tämä huijauksen muoto perustu täysin psykologiaan, eikä siihen liity lainkaan haitallisia ohjelmia.

KYBERRIKOLLISEN TYÖKALUPAKKI

Miten uusi psykologiaan perustuva kyberrikollisuusaalto sitten toimii? Miltä kyberrikollisten uusi työkalupakki näyttää? Avataan kansi ja käydään läpi tärkeimmät työkalut:

■ **Kiire.** Valtaosa huijauksista on helpposti paljastettavissa loogisella ajattelulla. Sen takia on tärkeää saada uhri toimiimaan ennen kuin hän on ehtinyt ajatella liikaa. Tiukka aikaraja kuuluu lähes jokaiseen huijaukseen, ja sitä tehostetaan usein näytöllä olevalla laskurilla. Uhkana voi olla esimerkiksi edun menettäminen, vakava rangaistus tai nolo paljastuminen, jos uhri ei toimi aikarajan puitteissa.

■ **Olet valikoitu.** Kyseessä on ainutlaatuinen tarjous juuri sinulle. Älä epäröi, koska jonossa on monta muuta, jotka todella haluaisivat saada sen edun, jota nyt tarjotaan sinulle. Moni huijaus näyttää tekaistun laskurin, joka ilmaisee, montako muuta on jonossa saman edun saamiseksi.

■ **Luottamuksellisuus.** Varsinkin business-ehdotusten yhteydessä on hyvin yleistä painottaa tarjouksen luottamuksellisuutta. Tämä on täysin loogista, koska mitä useampi ihminen tietää tarjouksesta, sitä suurempi riski on, että joku heistä näkee huijauksen läpi.

■ **Empatia.** Kuka ei halusi auttaa, kun kaveri on pulassa? Eräs ennen vanhaan melko yleinen huijaus perustuu siihen, että jonkun henkilön sähköposti kaapataan ja lähetetään viesti hänen yhteystiedoilleen. Hän on viestin mukaan pulassa ulkomailla ja tarvitsee rahaa välittömäs-

ollisen uusi työkalu

ti. Empatia ohjaa usein uhrin toimintaa näissä tapauksissa, järjen sijasta. Tarinaan kuuluu tietenkin, että puhelin on kadonnut samalla. Ainoa tapa pitää yhteyttä on siis sähköposti, joka on huijarin hallussa.

■ **Uskottavuutta varastetulla tiedolla.** Huijari voi yrittää parantaa tarinan uskottavuutta esittämällä jotain henkilökohtaista tietoa uhrista. Kaveri pulassa -huijausten viestit tulevat aidon kaverin sähköpostista, henkilön aidolla viestipohjalla. Tämä on mahdollista, koska huijarilla on henkilön sähköpostitili hallussa. Toinen hyvä esimerkki on äskettäin yleistynyt pornokiristys. Viestissä väitetään, että huijari on murtautunut uhrin koneeseen, varastanut salasanoja ja muuta tietoa sekä nauhoittanut nettikameralla, kun uhri katsoo aikuisviihdesivustoja. Viestiin on myös lisätty käyttäjän salasana luomaan lisää uskottavuutta. Tarina hakeroinnista on kuitenkin keksitty, eikä salasana ole peräisin käyttäjän koneesta. Viestissä mainittu salasana on peräisin vanhasta tietovuodosta; se on siis oikea salasana, jota uhri todella joko käyttää tai on käyttänyt.

■ **Haaveet.** Haaveilemme monesta asiasta, esimerkiksi suuresta omaisuudesta, luksuspuhelimesta tai uudesta partnerista. Huijarit osaavat hyödyntää näitä yleisiä haaveita ja iskeä juuri niihin. Halu niiden saavuttamiseen saattaa olla liian suuri, kun mahdollisuus siihen tarjoutuu huijausviestin muodossa. Järki sumenee, kun haave yhtäkkiä vaikuttaa olevan saavutettavissa.

■ **Pelko.** Pelko voi olla huijauksen

ydin, esimerkiksi pelko rangaistuksesta tai häpeällisestä paljastuksesta. Mutta myös muita huijauksia viimeistellään usein pelolla. Ainutlaatuisen tilaisuuden menettämisen pelko ajaa uhria toimimaan.

■ **Häpeä.** On luonnollista, että uhrin syyttäminen jostain häpeällisestä, kuten lapsipornon hallussapidosta, on erityisen tehokasta. Se korottaa kynnystä pyytää apua muilta ja voi jopa johtaa maksamiseen, vaikka uhri tietää olevansa syytön. Pedofilia ja lapsiporno ovat niin stigmatisoivia, että pelkkä rikostutkinta tai perätön väite syyllisyydestä voisi vahingoittaa mainetta kohtalokkaasti. Surullinen esimerkki tästä on 36-vuotias romanilainen mies, joka hirtti itsensä ja neljävuotiaan poikansa vuonna 2014, kun ei pystynyt maksamaan poliisikiristyksen vaatimia rahoja. Huijari syytti häntä lapsipornon hallussapidosta ja vaati poikkeuksellisen kovat sakot, peräti yli \$20 000. Vaimolle jätetyn itsemurhaviestin mukaan romanialaismies tiesi olevansa syytön, mutta hän luuli, että kiristyksen takana oli paikallinen korruptoitunut poliisi. Hän oli vakuuttunut, että he pystyvät lavastamaan häntä syylliseksi, eikä halunnut, että hänen poikansa elää elämänsä häpeällisesti tuomitun pedofiilin poikana.

UUDENLAISET RIKOKSET PERUSTUVAT TEKNIKAN SIJAAN IHMISEEN

Kyberrikollisuuden muuttuminen tuo uusia haasteita tietoturvatieteelle. Uuden aallon rikokset eivät enää hyödynnä laitteiden teknisiä heikkouksia samassa määrin kuin perinteiset haittaohjelmat.

Ne hyökkäävät sen sijasta heikompaan lenkkiin, ihmiseen. Tämä on luonnollinen kehitys, koska tietotekniikka on kypsynyt merkittävästi viime vuosikymmenten aikana. Henkilökohtaiset tietokoneet olivat alun perin suorastaan sinisilmäisen huonosti suojattuja. Asennetulla ohjelmalla oli täysi pääsy kaikkiin tietoihin ilman rajoituksia. Nykyaikaisilla alustoilla on tarkemmat rajoitukset ja käyttäjällä on mahdollisuus tarkistaa ja rajata sitä, mitä sovellus pääsee tekemään. Maksut ja muut tärkeät toimenpiteet vaativat myös käyttäjän hyväksynnän.

Mutta tämä edellyttää tietenkin, että käyttäjä osaa tehdä oikeita päätöksiä. On vaikeata estää käyttäjää tekemästä asioita, joita hän itse haluaa tehdä. Kyberrikolliset ovat valitettavasti oivalta neet tämän ja kehittäneet uuden työkalupakin vastaamaan paremmin suojatun IT-ympäristön haasteisiin.■

Kirjoittaja on tietoturva-asiantuntija.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus- alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
- määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki